CENZURÁT

KORUNK

VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

TARTALOM

SÁNDOR PÁL: A mai magyar szociálpolitika
VERES PÉTER: Tél a Gyepsoron (Elbeszélés)
VLADIMIR CLEMENTIS: A mai szlovák középrétegek
ARON COTRUȘ: Versek
VARGA LÁSZLÓ: A zsidókérdés és a cionizmus
ANGOL KÖLTŐK: W. Bennet; A. Douglas és I. Fitzell verseiből
KOVÁCS KÁROLY: A kultura válsága
REMENYIK ZSIGMOND: Li-Fu-szun gazda és cselédei (Regény VI.)
SALAMON ERNŐ: Tél hava (vers)

KULTURKRÓNIKA

A tervgazdálkodás kérdése Angliában (G. M.)
A nemzeti szocializmus propagandája és a kampóskereszt (Wilhelm Reich) — A párisi ucca (Kovács Károly) — A tudás és a haladás teljesítményei. 1934. (Balázs Miklós) — A román korporatista ideológusok (F. I.) — Jakob Wassermann és a lélektani regény (H. G.)

KULTURKRÓNIKA RÖVID IDÉZETEKBEN

A „tudósok és költők népe" tegnap és ma — Faji büntetőjog — Megokolás — A szociális kérdés megoldása — Az északi nő

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A magyar-orosz megegyezés háttere (Bálint Endre)

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A második ötéves terv (Louis Fischer)

SZEMLE

Technika és kultura (Jeszenszky Erik)
Jean Richard Bloch új könyve (Löffler A.) — Fischbein élni akar (Remenyik Zsigmond) — A zsidókérdés (Bálint Endre) — Az új fotográfia (M. N. J.)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Romániai hangok (Ks.)
Magyar Babel (u. l.)
A bécsi események (F.)
Fasiszta gondok, fasiszta tanácsok
A megoldás francia receptjeiből (Löffler A.)

9. ÉVFOLYAM 1934 3. SZÁM

MÁRCIUS

KORUNK

VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI

GAÁL GÁBOR

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL

CLUJ, Calea Marechal Foch No. 13.

CSEHSZLOVÁKIÁBAN: Fábry Zoltán: Stos via Kosice.

JUGOSZLÁVIÁBAN: Putnik Hirlaposztály, Novi Sad

Egyes szám ára: 3.25 Pengő; 100 Lei; 15 Kc.; 25 Dinár; 3 Sch.; 2.5 Sv.-fr.

Előfizetőink b. figyelmébe

Hangsulyozottan kérjük t. előfizetőinket, hogy előfizetési díjaikat a számunkra tulságosan költséges fizetési-felszólítások kiküldése nélkül, e l ő r e fizessék be. Az előfizetési hátralék nemcsak a Korunk kiadóhivatalát hozza nehéz helyzetbe, hanem a felgyült nagyobb összeg kifizetése az előfizetőre is sulyosabb terhet jelent.

Kéziratokat csak a portóköltség előzetes beküldése mellett küldünk vissza. — Névtelen levelekre nem válaszolunk. — Kéziratokat nem őrzünk meg. — Könyvterjesztéssel nem foglalkozunk. — Könyvmegrendeléseket nem fogadunk el.

Februárban jelenik meg

Fábry Zoltán : KORPARANCS

Ára: Ke. 15.— (külföld: plusz portó)

Előjegyzéseket elfogad: Fábry Zoltán, Stos (via: Kosice) CSR.

A MAI MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA

Irta: SÁNDOR PÁL (Budapest)

Igaz ugyan, hogy Papen, Hitler alkancellárja egyik budapesti tartózkodása alkalmával úgy nyilatkozott, hogy a német nemzeti szocialistáknak, ami legalább is az antiszemitizmust illeti, a magyarok voltak a mesterei — mely nyilatkozat közlésétől egyébként a magyarországi lapokat „eltanácsolták" — mégis alapjában úgy áll a dolog, hogy inkább az olasz és német fasizmusok adtak elméleti és gyakorlati utmutatást a magyar fasizmusnak, mint forditva; viszont elsősorban taktikai és tempóbeli különbségeket találhatunk közöttük, nem pedig elvieket, azaz magyar részről szoros alkalmazkodást ahhoz a felfogáshoz, hogy „a fasizmus nem epizód, hanem Európa átalakulásának egyik utja, amelyet minden nemzetnek a maga módján kell megjárnia". (Dr. Farkas József: Égető problémák, 8. o.) E magamódok legvilágosabbjai éppen a szociálpolitika területén mutatkoznak, ami avval függ össze, hogy a magyar fasizmus aránylag későn ismerte fel a közvetlen tömegbázis szükségességét és ehelyett a balanszirozás, az egyes érdekcsoportok, pártok és osztályok egymás ellen való kijátszásának politikáját folytatta. E „helytelen" politika magyarázatául éppen a magyarországi háború utáni forradalmi mozgalmak szolgálnak, amelyeknek külső hatalom fegyverével való leveretése az uralkodó osztállyal nem láttatta tisztán az osztályerők viszonyát és nem lévén biztos benne, hogy a forradalmi erők tényleg legyűrettek-e vagy csak elaléltak, nem tartotta tanácsosnak azonnal átvenni az osztálykommandót. Viszont annál kedvezőbbé vált számára a helyzet később, amikor a kispolgári ellenforradalom aránylag tartós ingadozásai mögött megszervezte uralmát, mert igy a finánctőkediktatura ténylegessége még jó sokáig a kispolgári győzelem eredményeiként tűnt fel, — annyival is inkább, mivel az inflációs gazdálkodás melléktermékeként a parasztbirtokok is megszabadultak adósságterheiktől. A magyarországi fasizmus kispolgártenyésztése tehát eredetileg nem program, követelmény volt, mint a hitleri fasizmusnál, hanem az események dialektikája, amelynek tudata csak jóval később érkezett el az uralkodó osztályhoz, akkor, amikor a kispolgár alól kicsuszván a talaj, a tömegbázis ujramegteremtésére azt most már az olasz és német tanulságok alapján a programba is be kellett illeszteni. (L. Gömbös: Nemzeti munkaterv 39., 53. és 57. pontjait).

Ugyancsak a forradalom, illetve az a tény, hogy azt csak külső erő segitségével lehetett leverni, határozta meg a magyar finánctőke politikáját a munkáskérdésben is: az, hogy a munkásság tudott egész népet magával ragadó, még régi vezéreit is félretoló forradalmat csinálni, tudott még a történelmileg lehető legkedvezőtlenebb helyzetben is hozzáfogni az új társadalom megszervezéséhez, — a finánctőke számára azt diktálta, hogy csak a forradalmat jelentő munkásmozgalmi szervezkedést, ne pedig minden munkásmozgalmi szervezkedést semmisitsen meg, — eltekintve attól, hogy egy engedelmes munkásmozgalom a tulságosan hatalomrajutott kispolgári rétegek

sakkbantartására és visszaszorítására is alkalmas. Ez a lényege a Bethlen-féle paktumpolitikának, amely a szociáldemokratapártnak biztosította a szervezkedés monopoliumát, ama kötelezettség ellenében, hogy a szociáldemokratapárt bizonyos rétegeket (parasztság, vasutasok, stb.) nem von saját propagandakörébe és nem tér le a finánctőke által megszabott legalitás útjáról. A magyarországi fasizmus tehát nem nyult a szervezkedés hypertrófiájának eszközéhez, nem szervezte meg a maga fasiszta munkásmozgalmait, mint az olasz és német fasizmusok, mert számára önként adódott, mint tömegbázis a kispolgárság, és mint a kispolgárság látszólagos érdekképviselője a munkáspogromok idején nehezen tudta volna feltüntetni magát egyuttal a munkásság képviselőjének is. Ezért teremtett a szociáldemokrácia ujjáélesztésével önmaga és a munkásság között bizonyos distanciát és ezért vált később új feladatává e distanciának a szükitése, sőt kiküszöbölése.

E distanciából következett az a „szocialpolitika' is, amely a Lex Vass I. és Lex Vass II.-ben a betegség- és balesetbiztosításban, valamint az öregség, rokkantság és hátramaradottak biztositásában nyerte lényeges kifejezését. Egyes munkáltatói körök annak idején ellenük irányuló, rájuk terhet rakó intézkedésnek tekintették ezeket a törvényeket, melyek szerintük nem állanak arányban az „ország" teherbiróképességével és alkotásának alapmotivuma az a nemzeti hivalkodás, mely a halbiológiai intézetet, a Collegium Hungaricumokat és a külföldi követségi palotákat hozta létre. Hiába igyekezett a törvények megfogalmazója Kovrig Béla bizonyítani „A magyar szociálpolitika igazát a liberális és szocialista eszmerendszerek küzdelmeiben" (Munkaügyi Szemle Kiadványai 8. sz.) és hogy a munkáltatók aggodalmait profitjuk esetleges csökkentését illetőleg eloszlassa, azzal érvelni, hogy „a szociálpolitika nem nyolcórás munkanapot, nem cselédbiztosítást nem gyermekvédelmet, nem lakásügyet jelent, hanem a közösség összetartásának szolgálatán keresztül az ember elvének érvényesitését. A szociálpolitika az anyagi világ erőrendszerével, az anyagisággal, a materiális érdekelvvel szemben az ellenprincipiumnak, az embernek az érvényesítője" (11. l.), — ama bizonyos munkáltatók nem értették e filozófiai nyelvet; kénytelen volt maga a népjóléti minisztérium felvilágosítással szolgálni, s ezzel leleplezni a „szociálpolitika" lényegét és intencióit, melyeket most már, csak a szociáldemokraták nem, de annál inkább felfogtak a munkáltatók és hasznosítottak is a maguk javára. A népjóléti minisztérium ugyanis beszámolójában (Die soziale Arbeit in Ungarn. Die Tätigkeit der ungarischen Volkswohlfahrtsregierung) emlékezetbe idézi, hogy a mult század derekán a segélypénztárak a munkáltatók iniciativájából jöttek létre (37. o.) és hogy 1900-ban a kereskedelmi miniszter „a gazdasági élet érdekében szükségesnek látta a munkások baleset elleni kötelező biztositását megvalósítani, mivel a Kuria egymásután tette felelőssé a munkaadókat üzemi balesetekért és ezen itéletek alapján olyan magas kártérítési összegeket róttak ki, amelyek teljesitése folytán kisebb vállalatok tönkre is mentek" (39. o.) Az önleleplezés során azonban ez a beszámoló még tovább megy. Annak magyarázatára, hogy a Lex Vass II. csak az iparban és kereskedelemben foglalkoztatottakra vonatkozik, a mezőgazdasági munkásokra nem, holott a terheket az összes lakosság viseli, ezt irja: „Az állam nem követ el igazságtalanságot más társadalmi rétegekkel szemben, ha közpénzekből olyan intézményt támogat, amely csak az iparban és kereskedelemben érdekelt lakosság számára létesült. Ép' ellenkezőleg, kötelességét teljesit, minthogy az ipari osz-

tályon belül olyan válságoktól óv meg, amelyek az összesség szellemét és egészségét veszélyeztethetnék." (54. o.)
Hellernek mindenesetre mentségére szolgál, hogy ennek bizonyitására nem akad egyéb érve, mint az, hogy ha így volna, „akkor a szocialistáknak ellenezniök kellene a szociálpolitikát", holott „a szociáldemokrácia programjába felvette a szociálpolitika követeléseit" (15. o.) — mentségére, mert számára marxizmus és szociáldemokrácia még egy, — de viszont megint csak maga a törvény és annak sorsa cáfolja őt meg legtalálóbban. A Lex Vass I. ugyanis már 1923-ban a nemzetgyülés elé került, abban az időben, amikor a kispolgári ellenforradalmi rétegek visszaszoritása erélyesen folyt és a finánctőke a szervezett munkásságban keresett támaszt a kispolgárság lázadozása és elégületlenkedése ellen. Minthogy azonban ez utóbbi nem bizonyult elég átható erejűnek, illetve az ellenállás könnyen leszerelhető volt, egyszerre nem lett fontos a munkásság „rokonszenvének" a megnyerése sem. A parlament „másirányu elfoglaltsága" (Die soziale Arbeit in Ungarn, 42. o.) miatt nem ért rá foglalkozni a tervvel s csak 1927 elején lett egyszerre nagyon sürgőssé az ügy, akkor, amikor a részleges konjunktura nyomán a munkásmozgalom erőteljesebb lett és a paktumpolitika, Alapkőbotrány, Ált. Fogy. Szöv. államilag történt szanálása, stb. következményekép' a szociáldemokratapárt és a szakszervezetek a szétbomlás stádiumába jutottak és egymásután alakultak meg és hódították el a munkástömegeket a baloldali szervezetek. (MSZMP).

A Lex Vass I. azonban már mutatja azt is, hogy az uralkodó osztály kezd rájönni a paktumpolitika kétélű voltára: a munkásszervezetek és intézmények csak akkor szolgálnak teljes mértékben és külön alkuk nélkül a polgárságnak, ha azok állami kezekbe kerülnek és az állam szankciókat is alkalmazhat pozitiv értelemben velük szemben. A Lex Vass I. ezért az önkormányzat élére egy az államfő által kinevezett elnököt állitott. „Ennek a rendelkezésnek az volt a célja — irja a minisztériumbeli beszámoló (I. m. XX. 43. l.) — hogy az állami felügyelet közvetlenebb és az ügyvitel gyorsabb legyen. A hivatalnokok beállitását elvonták az önkormányzat jogköréből, mivel a hivatalnokokat a népjóléti miniszter, illetve ennek javaslatára az államfő nevezi ki." A munkásbiztositás autonómiájának elkobzásával és állami intézménnyé, azaz a polgárság egyik erőszervezetévé való átalakitásával azonban nem fejeződött be a fasizálási processzus, az a folyamat, amelynek során a M u n k á s biztositóból T á r s a d a l o m biztositó lett: az, hogy a befolyó összegeket nem „rendeltetésére" azaz a beteg munkások gyógyitására, támogatására forditják, hanem a társadalombiztositónak, mint az uralkodó osztály lekötelezettjei számára sine cura gyanánt való szolgálásra (a közelmultban az OTI tisztviselőkarát volt börtönőrökkel, továbbszolgáló katonákkal, a hadügyminisztérium hatáskörébe tartozó alakulatok alkalmazottaival egészitették ki, l. Népszava, 1933. XII. 22.), részben valóságos karhatalmi alakulatokra a munkásság ellen (1932.-ből egy rendelet előirja az OTI tisztviselők revolverekkel való felfegyverezését), mindez a „társadalma-

---

A „TUDÓSOK ÉS KÖLTŐK NÉPE" TEGNAP ÉS MA: A lipcsei könyvkereskedők birodalmi könyvforgalmi statisztikájából a legutolsó esztendőkre vonatkozólag a következő szembeállitásokat lehet megtenni. 1928-*ban a német könyvkivitel kitett* 284 *millió márkát,* 1933-*ban csak* 125-*öt. — Az utolsó félév alatt Németországban* 200 *különféle szakfolyóirat szüntette be megjelenését. —* 1932-*ben Németországban* 24.000 *kötet könyv jelent meg* 120 *millió példányban,* 1933-*ban* 12.000, 30 *millió példányban.*

sított" társadalombiztosító, mint az állam kiegészítő része természetéből következik és ha erre vonatkozó sirámok hangzanak el szociáldemokrata részről, az objektive csak ürügynek tekinthető a lényegtől való elfordulásra. Ugyanez vonatkozik arra is, hogy a járulékokon felül a beteglapért 20 fillért, az orvosságért 30 fillért kell fizetni, amivel tehát a természetbeni szolgáltatásokat a munkás külön megtéríti, sőt az orvosságokat ismerve, azokat még effektive tul is fizeti. Más elbirálás alá esik azonban az a tény, hogy a kuria n e m minősíti sikkasztásnak, illetve semmiféle törvénybeütköző cselekedetnek azt, ha a munkáltató nemcsak a sajátját, de a munkások béréből levont járulékokat sem fizeti meg az OTI-nak, így téve szert gyakran tekintélyes forgótőkére, — továbbá az, hogy a Lex II. előirja, hogy az öregségi biztositási alapot „a kormány a gazdaságpolitika bizonyos problémáinak a megoldására fordíthatja, melyek a budgetben nincsenek előirányozva" (Die soziale Arbeit in Ungarn, 61. o.), illetve „az alapoknak a produktiv gazdaság konszolidálására... annak előmozdítására" (u. o.) kell szolgálniok. S e ponton nem az a fontos, hogy ezek az alapok... eltüntek a betegségi ágazat deficitjének a fedezésére, — hanem az, hogy „törvény szerint" a munkásságnak kell előteremteni részben gazdasági vállalkozások alaptőkéit, részben az uralkodó osztálynak a negyedik rend ellen vivott harcának valóságos hadiköltségeit. A szociálpolitika mint „a bér természetben szolgáltatott része" tehát a polgárságnak jut, — és a fasizmus ebben ott van, hogy ez a bérelvonás, bérleszállitás, bérviszszatartás, sőt eltulajdonítás mint az „osztályharc vivmánya", mint „szociálpolitika" jelenik meg.

Hasonló folyamatot látunk a szakszervezeti kérdésben is, bár ott a distancia még nem tünt el annyira, mint az OTI kérdésben. A magyarországi ellenforradalom kezdettől fogva megkülönböztetett tisztelettel bánt a szakszervezetekkel, mert ez az ellenforradalom nem a munkásság hypertrofikussá fejlesztett szervezkedésében látta meg a jelentőségét, mint az olasz és német, hanem a szakszervezetekben úgy, ahogy azokat előtalálta. A szakszervezetek szerepe negativ irányban, a munkásság letartását, a kollektiv szerződések jogi szankcióját illetőleg általában véve ki is elégitette, — pozitiv irányban, a munkásság érdekképviseletére vonatkozólag azonban annál kevésbé. Az ellenforradalom volt minisztere és ma is aktiv politikusa, Ereky Károly, midőn legujabb könyvében (Az emberi együttélés feltételei) felállitja tételét, hogy „a munkás-szakszervezetek és kartellek azok az intézmények, amelyekre az új társadalmi rend fel fog épülni" (71. o.), ugyanakkor kénytelen megállapitani azt is, hogy „amig a kartelleket maga a kapitalizmus hozta létre és fejleszti továbbra is, addig a munkások szakszervezetei nem mutatkoztak alkalmasnak arra, hogy a szociális problémákat önmaguk erejéből előbbre vigyék." Szerinte „a normális társadalmi fejlődés érdekében az lett volna az emberiség szerencséje, ha a szakszervezetek a kollektiv szerződésekben állandóan tudták volna biztositani a munkabérek olyan arányos emelését, hogy a termelés és a fogyasztás egyensulyban maradhatott volna." (78. o.) ... Csakhogy: „a szakszervezetek lemaradtak és nem tudták történelmi hivatásukat teljesiteni, minek következében most, ha meg akarjuk akadályozni a társadalmi rend összeomlását, akkor nem marad más hátra, mint hogy az állam teremtse meg törvényhozás utján a fogyasztás és termelés egyensulyát."

A hatalmi program tehát adva van. Gömbös „nemzeti munkaterve" azonban erre vonatkozólag inkább csak negativumokat tartalmaz, azt, hogy „minden egyesületnek és gyülekezetnek közvetlenül vagy

közvetve a nemzeti erők meghatványozását kell szolgálnia" (8. pont), viszont kérdés, hogy a szakszervezeteket azon „társadalmi egyesületek" közé sorolja-e, amelyek „összevonását" szükségesnek tartja (10. pont), vagy mint „érdekképviseletnek" „a többi érdekképviseletekkel való összhangzatos együttműködésével kívánja előmozditani az egyes termelési ágak egyensulyát" (42. pont.) A magyarországi fasizmus a szakszervezeteket illetőleg nemcsak a tervben, hanem a valóságban is válaszuton áll: beépítse-e az állami apparátusba a szakszervezeteket, úgy amint vannak, vagy összetörje őket, hogy azután egész ujakat teremtsen. A hitlerizmus győzelme előtt, az angol és német szakszervezetek államfenntartó szerepe folytán ez a kérdés nem állott oly tisztán a magyarországi fasizmus előtt és a distancia politikáját tartotta a legcélravezetőbbnek, egyes alkalmi állami funkciókat ruházván csupán a szakszervezetekre, mint pl. az állami karácsonyi segélyek szétosztását a munkanélküliek közt. S bár a németországi események azt látszanak a magyarországi fasizmus számára bizonyitani, hogy a forradalmi erők fékentartására nem egyedül a szociáldemokrácia hivatott, mégis e „tanulság" levonására csak bizonytalan lépések történtek, mint pl. a kisérlet a gyermekbarátszövetség állami tanerőkkel való megspékelésére, vagy Gömbös felszólitása az „idegenfajú" párt- és szakszervezeti vezérekhez, hogy „csomagoljanak", ami szintén azt mutatja, hogy inkább szeretné a distancia megszüntetését az OTI mintájára, azaz a „békés" átfejlődést a munkásszervezetek államositására az „idegen elemektől való megtisztitás", a munkaterv emlitett 8. pontja értelmében a nemzetközi elvtől való elfordulás.

De hogy ily aránylag könnyűnek felfogott helyzetben Gömbös miért nem igyekszik tabula rasat teremteni, miért elégszik meg azzal, hogy „az érdekképviseletek szerves, okszerű kiépitését szorgalmazza" (42. pont), úgy látszik külpolitikai okokra vezethető vissza. Mint ahogy az osztrák szociáldemokrata párt annak köszönheti mai látszatéletét, hogy a francia imperializmus politikai orientációját követi s igy külpolitikai támaszt nyer közvetlenül a kisententeban, — ugyanúgy kényszerül a magyar külpolitika a maga „szabadkéz" politikájával, amely ugyan kétségtelen és aktiv szimpátiákat foglal magában az olasz és német orientációval szemben, de gazdasági és egyéb e helyt kifejtésre nem alkalmas okokból nem képes minden ajtót bezárni a „nyugati demokratikus" hatalmak irányában sem. Ebből következőleg nem áll a nyilt fasizmus álláspontján, hanem ép' ellenkezőleg, igyekszik a nem-fasizmus látszatát kelteni s ez részben sikerül is neki. Alparlamentarizmusával, álellenzéki fasiszta pártok (u. n. „pincepártok", mint Magyar Fasiszta Párt, Magyar Nemzeti Párt, Nyilaskeresztesek Pártja, stb.) kreálásával, melyek „programjai" egyébként semmiben sem különböznek a Gömbös-féle hivatalos programtól, — a kispolgárság széles rétegét téveszti meg, ugyannyira, hogy pl. a demokrata Gárdos Dezső „Megszűnik-e egyszer a szegénység" c. könyvében Magyarországot nemhogy a „nyilt diktaturák", hanem még a „burkolt diktaturák" kategóriájába sem sorozza, hanem, mivel „a parlamentáris demokráciát" még ő maga is kissé tulzottnak találná, ezért egyesegyedül Magyarország számára kreál egy új kategóriát „parlamentáris konzervativizmus" elnevezéssel. (I. m. 6. o.) A szociáldemokrácia is, különösen a II. Internacionale párisi kongresszusa óta, mely formáliter kimondotta,

Ne kölcsönözze ki olvasásra senkinek se a Korunkat, hanem fizettessen elő rá!

hogy a szociáldemokrácia taktikája csak a demokratikus országokban a demokrácia fegyvere, fasiszta, diktatorikus országokban ellenben az erőszak, — igen gondosan óvakodik attól, hogy kétségbevonja a Gömbös-rendszer demokratikus jellegét, mert hiszen akkor legalább elméletben fel kellene adnia demokratikus illuzióit és legalább is propagálnia kellene a megváltozott taktikát.

Hogy pedig a választutra került magyarországi fasizmus meg is marad ezen a választuton, és a felemásság lassanként meghatározó jegye lesz ennek a rendszernek, az még a fentieken kivül arra is viszszavezethető, hogy az eddigi tapasztalatok szerint a fasiszta demagógia eszközei, melyek Magyarországon Papen tanusága szerint is évtizedes multra tekintenek vissza, a használatban elkoptak és nem bizonyulnak alkalmas eszközöknek az erősen megszükült tömegbázis kiszélesitésére. A fasiszta demagógiának új kiadása a „nemzeti munkaterv" 96 pontja, melyeket „új stilusban", szinpadi külsőségek közt hoztak nyilvánosságra, nem keltette a remélt hatást és az eredmény erősen alattamaradt a hozzáfűzött várakozásoknak. Hiába próbál Gömbös ujabb és ujabb pontokkal jönni (a TESZ munkahét ünnepén, a Nemzeti Egység Pártja fővárosi „zászlóbontásán", stb.), — és hiába panaszkodik, hogy az emberek nem tanusitanak kellő érdeklődést a „nemzet jövője", a „történelmi idők", a „nagy események" iránt, hanem továbbra is kis egyéni érdekeiket őrzik és apró-cseprő fájdalmaikkal törődnek, — a feladat, amelyre vállalkozott, nem találhat megoldást. A feladat ugyanis abban áll, hogy a finánctdiktatura a tömegek előtt mint az osztályellentéteket megszüntető, a nemzet mint homogén egység érdekeit szolgáló politikai rendszer jelenjék meg. Ezzel azonban Gömbös feloldhatatlan circulus vitiosusba kerül: mert egyfelől, mint egyik hive Stolte Sós Lénárd irja: „a magyar nacionalizmus vezére csak akkor vihetné győzelemre a dolgozó népösszesség érdekeit szolgáló progresszív nacionalista politikát, ha a hatalom birtokában megszervezné a magyar nacionalizmus mozgalmi tömegerejét". (1919—1933. Az üzérpolitika gazdasági csődje, 130. o.). — viszont „a vezérkari stilusban felfektetett párttérképek, a hatalmas kartotékrendszer nem inditja meg az emberek lelkesedését, a nép nem jól megtervezett választást, hanem tervszerű gazdasági reformokat vár, melyek munkát és kenyeret biztositanak minden munkára kész magyarnak" (u. o. 131. o.) — Csakhogy: éppen azért kell az „új stilus", a „nemzeti munkaterv" elandalitónak szándékolt zenéje, mivel a finánctőke profitja biztositása érdekében éppen ezeket nem nyujthatja. Viszont pedig a magyarországi tömegek már értik, hogy a munkaterv 7. pontja pl. az egyéni szabadság elvének érvényesülésére vonatkozólag, mely „a munkaviszony szabályozása tekintetében is irányadó", a sztrájkjog elkobzását és a munkásságnak a kiszolgáltatottságát akarja kodifikálni, — hogy a 32. pont, amely kimondja, hogy a „nemzet érdekeihez alkalmazkodó termelő munka számára annak bármely módon történő megakadályozásával szemben hatályos jogvédelmet fogunk biztositani", hadüzenet a munkásság osztályharcának, mely gazdasági küzdelmeiben is az állammal imigyen teljesen összefonódott finánctőke erőszakszervezeteinek összességével találja szemben magát; hogy a 36. pont szerinti „termelő politikának vezető gondolata, hogy a termelést minél olcsóbbá tegyük", — a bérek további letörésére irányuló offenzivát jelenti és hogy a 45. pont, mely szerint a „munkanélkülieket csak munka ellenében támogatjuk", egyértelmű a hirhedtté vált „munkanélküli segély nincs" kategorikus imperativuszával. Ilyen perspektivák mellett hiába igyekszik programjába illeszteni a magyaror-

szági szociáldemokrata párt szálló igéjét „a kapitalista termelés káros kinövéseinek erős igyekezettel való lenyesésére" (34. pont) vonatkozólag, — ez a Gömbös-szociáldemokrata egységfront nem képes a fasiszta diktatura számára elengedhetetlenül szükséges tömegbázis megteremtésére. S úgy látszik, Stolte busuló magyar pózában fején találja a szöget, amikor azt írja, hogy „az a veszély fenyeget, hogy az új stílus akarva nem akarva azt a szerepet játsza a magyar nacionalizmus életében, mint amelyet a szociáldemokrácia töltött be a szocializmus történelmében." (133. o.) Mindkettő szociálpolitikát, új életformát, az emberiség jobb jövőjét hirdeti és igéri és mindkettő a finánctőke uralmát támasztja alá. A fasizmus és szociálfasizmus eme dialektikus egységének ellenére, a tömegbázis ujjáalkotásának lehetetlensége révén így Magyarországon már nemcsak a kapitalizmus van válságban, hanem e válság hatásainak lefékezésére létrehozott fasiszta rendszer is, amiből — bár a mai „feltétlen fásultság, közönbösség, — az egymást követő olykor egymást keresztező mozgalmak"-tól (Weis István: A mai magyar társadalom, 228. o.) az aktiv szervezett ellenállásig még hosszú az út — ismét tanulságot meríthetnek, ha nem is ugyan Papenék, de a német és olasz elnyomott osztályok.

TÉL A GYEPSORON

Irta: VERES PÉTER (Balmazujváros)

A Gyepsor előtt magas hóhegyek vannak. Az északi szél ide sodorta az ablakok alá. Kissé kijjebb hányták a fák tövéig, de aztán megint esett, megint elhányták, majd jött a pustolás és felszerelte az ablakokkal szembe, amelyek különben se valami magasan vannak. A jövő-menők belől járnak közvetlen az ablakok alatt. A szekér úton pipiskék sápitoznak: „két szűrt vigy, két szűrt vigy" mondja az egyik. „Egyre se telik, egyre se telik" felel a másik. Ha szekér vagy szánka jön, felugrálnak a hóbuckák tetejére és onnan sipitoznak. Akár be is nézhetnének az ablakokon, ha nem volnának befagyva. De be vannak s nemcsak úgy finoman jégvirágozva mint az uri ablakok, hanem keményen, vastagon dérrel-jéggel béleltek. A belül mindig olvadó vizet kék rongyokba csavart szalmacsóvák fogják fel, hogy ne folyjon le a falra.

A szekérút közepén libák ülnek. Tüzespiros lábukat, hogy ne fázzon maguk alá huzzák. Ha valami lóganéj elpotyog odarohannak, nagy ricsajt, veszekedést csinálnak rajta s amikor kiszedték belőle, ami érték volt, újra leülnek.

A mező egy végtelen sívatag. Éles kis északi szél hordja a porhavat, fehéres szürke füst ül a föld felett a porzó hóból. Itt-ott egy-egy kutágas feketéllik a reménytelenül egyhangú tájban. A kunyhók és tanyák azonban már nem látszanak, elnyelte őket a fehér homály.

A csürhe azért kimegy. A szegény malacok ott kornyicsolnak a bokáig érő hóban. Sem lefeküdni, sem megállni, sem legelni nem tudnak. Topognak, szaladgálnak, turkálják a havat, némelyik rág is egy kis hóval kevert fagyos fűvet, többen pedig meg-megkisérlik, hogy nem lehetne-e megcsalni a kanászt és hazaszaladni a jó meleg ólba. Ám ez nem igen sikerül, mert a kondás éber, a puli utól éri s azonkivül, hogy valósággal lefogja és összeharapdálja a bőrét — a szájában maradt szőrrel soká veszkődik a kutya míg ki birja köpni

— még a kondás is odasujt a karikással, ahol — mint mondani szokták — a bolha buvik s a szegény malac keserves fájdalmában a hóba dörzsöli a farát.

A csürhe nyomán gömbölyü ganéjgolyók feketednek. Némelyiket élelmes öreg kocák szétdurják s ha valami ennivaló van még benne, kieszik, de azért marad a varjuknak is, amelyek tisztes távolból, ép' hogy az ostor vagy a göröngy ne érje el őket, követik a nyájat.

Ezt kihasználják Dankó Pistáék és tőrt, vasból való, kétfele nyilós patkányfogó tőrt helyeznek el a hóba. Csalétkül disznóganéjt tesznek, ami jobb, mint a tengeri, mert tapasztalt öreg varjuk tudják már, hogy nem létezik az csak úgy, hogy a hó tetején egész cső tengerik teremjenek és nem mennek lépre. Az ügyesen elhelyezett disznóganéj azonban még őket is megtéveszti és néha sikerül egyet-egyet fogni. S a varjunak, ezt tudja minden szegény ember, kitünő husa van, csak jól meg kell főzni és erősebb leve, mint a tyuknak vagy akár a fogolynak, ha nem tulsok lében főzik. A csőrét persze el kell dobni, mert az ganéjos, redves, undorító ránézni, kivált ha öreg.

A Dankóék háza is alig látszik ki a hóból. De van még a padláson is. A lyukakon besutult és takaros kis fuvások vannak a lyukak irányában. Pár zsák csöves tengeri és egy kis nyáron szedett árvaganéj van még fenn, de nem látszik ki a hóból. Az udvaron viszont nincs már semmi. Hátul egy kis dombocska behordva hóval. Itt volt a szalma, de már elfogyott. Az van meg belőle, amit az őszi esők trágyává áztattak. Majd ha a márciusi szelek megfujják fel lehet fűteni, de addig hiába minden erőlködés.

Hideg van pedig. 10—25 fok között váltakozik. A reggeli órákban napfeljötte előtt, amikor az északi szél a pusztáról megindul még talán többre is felmenne itt Gyepsor-Szibériában, ahogy a falubeliek elnevezik, ha ugyan volna valakinek időmérője. Erre azonban ismeretlen szerszám ez, ellenben a reumás és fagyott lábak, vállak, derekak nagyon jól helyettesitik ezt a műszert, mert mindig megmondják előre, hogy hideg lesz-e vagy esés. Aminek ugyan kicsi haszna van, mert ha hideg van fázunk, ha esés van ázunk, de mégis elégedett az ember, ha bevált a jóslás.

Dankó most itthon van. Az őszön hazakerült a sommásságból azóta nincs semmi dolga. Amikor beállott a fagy, jeget vágott a zsidók jégvermeibe, de aztán hogy tartós lett a tél, megteltek a vermek és ennek is vége lett. Különben is a gödröket úgy behordta a hó, hogy azt se lehetne csinálni. A jövő hétre igérték hogy az uraságnál körvadászat lesz, ha csak oda be nem fér. Egy kevés búza még van a nyári keresetből, tengeri is a vagyon-váltság földről, amely felébe volt adva s amelyért adót és árendát még sohse fizettek. Cukorrépát szedtek az őszön az utakon meg a répaföldeken, krumplit meg a jégvágásból vett egy vékát. Ennivaló hát volna, csak pénz nincs és főleg tüzrevaló nincs.

Hajnali két órakor már fenn van. Hozzászokott, hogy a jószághoz ilyenkor kell felkelni. De amugyis se tüzrevaló, se petróleum, hát hamar le szoktak bujni este. Három kisebb gyerek a vackon, kettő a sutban, egy az anyja lábánál az ágyon, egy meg már, a legnagyobb fiú odavan ingyencselédnek, kosztért és ruháért. Igy el van helyezve az egész család.

A dunna kikopott öreg készség. Huzat nincs rajta, csak tokban van. A pehelyt tavaly télen, miután már az összes párnát eladta, — egy maradt meg a fejük alatt, az is azért mert tyuktoll van benne és nem kellett ingyen se a zsidónak — meglopta belőle és a nyáron nem

tudta visszapótolni. Kevés van hát benne s az is nedves, galuskás. Dankóné talán tüdőcsúcshurutot vagy tüdővészt hurcol magában, éjjelente izzad, ettől is, de meg ha Dankó felkél a nagyujjast le kell venni a gyerekekről és a dunnát rájuk tenni, ilyenkor megesik, hogy összepisálják, mert a napközbe mezitláb járkáló gyerekek nem birják tartani a vizeletet. Összefolyik hát benne a nedves pehely és éjszaka sokat bajolnak vele, hogy egyenletesen osszák el.

Dankó mondom felébred. A kezével végighuz a nedves dunna tetején, a falfelől olyan dermedt mintha fagyos volna. Morog magában valamit, de azt csak az Isten értené, az is csak akkor, ha jól oda figyelne. Fehér, illetve piszkos fehér sapkáját feltolja mert nagyon átszivalkodott és megnyult a nedvességtől és a fülére sünyölődött. Sapkában hál ugyanis részint a hideg miatt, de részint megszokásból is. Az ágy előtt egy rozoga szék, azon van a gunyája, az asszonyét felhajitja az ágy végére és a kisujjassa zsebéből előkeresi a pipát, azután meg az öngyujtót. A pipát megszortyogtatja, bagó van benne, de bennehagyja. Az öngyujtóval csiholni próbál. De nagyon eljárta a nedvesség azt is, nem akar gyulladni. Végül a kerekét az ágydeszkához nyomja erősen, keményen, hogy a festék leduródik a deszkáról és lángralobban a gyujtó. Rágyujt, de a bagó nem akar égni. Dohánya meg most nincs, talán már nem is lesz, amíg nyulhajtani nem megy. Legfeljebb, ha itt-ott megkínálja valaki egy pipa dohánnyal.

Egy darabig így kinlódik, de mert nem akar égni, kiveri a bagót, összegyüri és beteszi. Dankóné közben felébred és veszekedik, de ő nem veszi tudomásul. Szivja a bagót és nagyot köp. Azután hanyatt fekszik és hallgat. Mindig így szokott. Hallgat és nyilván gondolkozik. Hogy mit azt megint az Isten tudná, ha kiváncsi volna rá. De az Isten úgy látszik nem kiváncsi, másnak meg Dankó nem nyilatkozik. Itt-ott ha dolgozik és jobb kedve van, a komái és társai közt elereszt egy-két szót, amelynek íze és súlya van és amin röhögni lehet, de ez ritka eset. Nem szokott panaszkodni, keseregni, síránkozni, mint némelyek, különösen a gazdagok, akik szégyellik, hogy érdemtelenül jó soruk van, mások meg éheznek.

Igy hallgat hajnalonként, órákhosszáig. A szoba sűrű, gőzös levegőjében csak a pipája parázslik. A szürke füst felvegyülve a párával sugárban áramlik a padlás felé, ahol eloszlik a dermedt fekete levegőben. A pernye igaz a dunnára hull és Sári, már ha nem is tisztasági szempontból — az ilyen kicsinyességeken rég tul van — hanem megszokásból dörmög. Ha nincs dohány, bagózik és az ágy elé néha nagyokat köp — nem sűrűn mint a kocabagósok; rendes ember lenyeli a nyálat — és ilyenkor meg ezért veszekszik az asszony. Persze megint nem egészségi szempontból, az ilyen uri nyavalyák erre már ismeretlenek, hanem mert kellemetlen ha az ember csuszkál a ház földjén, amely amugy is nedves, annyira, hogy ha az ember sokáig ül a széken, a széklábak belesüllyednek a földbe.

Igy telik az idő addig, amig az ólomszínű ablakokon nem dereng a hajnal. Ekkor felkelnek. Dankó felöltözik és kimegy, ha van hó elhányja, ha nincs járkál a házba. Dankóné meg felhuzza a rossz cugos cipőjét — nincs más lábbelije, ha a piacra vagy más fontosabb helyre megy, az ura csizmáját huzza fel, addig Dankó egy ócska bakancsban topog — és kimegy a pitarba fűteni. Dankó hozott tegnap egy hát garnácsot, avval fűt. Az este berakott belőle gyujtásnak száradni a kemencébe, egy kicsit megszikkadt ugyan, de nem száraz. Száraznak látszott, pedig csak fagyos volt, a kemencében kiolvadt, most olyan szívós, kötelet lehetne belőle csavarni. Átkozódik, mert nem ég csak

füstöl. Tele az egész pitar füsttel, lépten-nyomon ki kell nyitni az ajtót, hogy kieressze. Ilyenkor az udvarról a tiszta hideg levegő rohamosan áramlik a sűrű szénsavas levegő helyére és Dankónén végigszalad a hideg. Köhög és átkozódik. A ház is tele megy füsttel mert a kemence is hasadt, az ajtó sem jól zár. Megesik, hogy a gyerekek kiszaladnak pisálni vagy a kemence elé bámészkodni és melegedni, ilyenkor meg éppen beömlik a füst. A kilincs még most is le van törve. Igaz, felkötötte Dankó egy dróttal, de úgy, hogy csak belülről lehet kinyitni, ha kiemelik a reteszt. Kívülről kopogtatni és rimánkodni kell. A gyerekek sokat is incselkednek egymással, ha valamelyik kimegy, a többi nem nyit neki ajtót, hadd dideregjen odakinn. Dankó különben azért nem is csinálja másképp a zárat, hogy ne csörtessenek mindig, mert beeresztik a hideget.

Végre sikerül égésre kapatni a garnácsot és Dankóné bemegy. A kemence tetején van a görhe egy nagy kaszrolyban. Még az este megöntötte melegvizzel, mert úgy édesebb. A tengeriliszt erjedésnek indul a melegviztől és reggelre épp abban az állapotban van, amikor az édesség már feloldódott, de még nem savanyodik.

Két nagy verdett öreg tepsit hoz be és formálgatja a görhét. Ez valamikor, boldogabb időkben, amikor még a málét kíváncsiságból és takarékosságból, nem pedig halálos muszájból ették, úgy történt, hogy mellette volt az asszonynak egy csupor kiolvasztott zsir, a tepsit is megkente, azonkívül, ahogy formálgatta, höngörgette a görhét, a kezét mindig belemártotta, hogy ne ragadjon és takarosabb, kerekebb legyen. De neki a keze alatt nincs semmi, csak egyszerűen vesz egy marékkal, valahogyan meggömbölyíti és teszi a tepsibe sorba. Be is ragad a keze vastagon, úgy, hogy Dankónak kell kimenni, a kemencébe dugni. De Dankó nem veszekszik a kemencével sem. Áll előtte, nézi, hogy füstöl, néha megpiszkálja és hallgat.

A gyerekek felébredtek. Különben felébrednek éjszaka is sokszor, mert a dirib-darab rongyokat, amikkel takaróznak, le-le rugják és ilyenkor arra ébrednek, hogy megdermedt a lábuk, vagy a hideg fal — a sarkokban a padlásnál még deres is — süti a hátuk. Most már zsibongnak és veszekednek. Mindenféle ügyeik vannak egymással, csereüzletek meg csufolódásokért való bosszuállás, s az ilyesmit akkor lehet elintézni, ha nincs benn az apjuk. Az anyjuk hiába kiabál, nem adnak rá semmit. Különben most ugyis tésztás a keze a görhe göngyölítéstől, hát nem tud verekedni. Sanyi csufolja Sárit: „Sári sarokra...“ az meg visszamondja: „Sándor kenyérhajért táncol...“ A hároméves nyafog: „Anyám! anyám! anyám! “ de mindig hangosabban és magasabban, mert az anyja oda se hallgat. Végül mikor már nem türheti odaszól: „Mi az anyád... akarsz?“ — „Aggyik kenyirt“ — „Majd adok, a fene ha kieszi a béled, majd adok csak várjál!... nem látod mit csinálok?...“ Böske okoskodva csititja: „Alszik még a kenyér, te bolond... ugyi anyám alszik?

Végre valahogyan elkojtolt a kemencében a garnács. Dankó bemegy a házba, Sári meg kimegy és berakja a görhét. Néhány cukorrépát is belök a tűz mellé, ámbár nem valószínű, hogy megsüljön, mert a répának nagy sülés kell. Mindegy, majd beteszi holnap megint. Különben is csak akkor jó, ha egészen pirosra, malátásra sül, mert fehéren utálatos émelygős ize van. Igy a pernyébe mindig szokott maradni itt-ott egy féligégett darab és Pista ki-kiugrik, átvizsgálni a pernyét, amit az anyja egy rossz kosárban félretett, hogy nincsen-e benne. Ilyenkor ha jól meghült olyan finom a hegye, mint a jó égetett-maláta cukor.

Kisült a görhe. Egy rossz lemeztálban megmosdik Dankó — lavór nincs — és a nagyobb gyerekek közül is, amelyik el nem felejti. Az iskolásoknak muszáj volna, dehát mióta nagyon hideg van nem járnak, mert nincs ruhájuk. A kisebbek csak olyankor szoktak, ha az anyjuk erőszakkal megmosdatja őket. De erre ritkán kerül sor, mert reggeliben sohse ér rá, ha meg már ettek, ugyis mindegy.

A görhe bizony rosszul sült meg. Gyengén fült be a kemence. A jobban sülteket kiválogatja és a tepsi sarkába rakja az apjok elé, a többit meg gyors egymásutánban osztogatja a gyerekek között. Pistának van egy rossz bicskája, ahogy az anyja leteszi a tepsit nekiáll felkaparni, felfeszegetni a leragadt, leégett málét. Ez nagyon finom, édes mint a cukor és jó égett-ropogós. A többi az anyjának rimánkodik: „anyám nizze mán, Pista kieszi a ropogóst." (Egyhangú étrendükben az ilyen dolgok jelentik a változatosságot, a csemegét.) Most mindjárt veszekedés lenne, de Dankó közbelép: — „Az anyád kutya uristenit" és arra néz az ajtó fele, ahol a beretvafenő szíjj, egy kiöregedett, redves nadrágszíjj lóg a szegen és mindjárt rend van. Csak fojtott suttogással egyeznek és gyilkos szemeket vetnek egymásra osztozkodás közben.

Megették, jóllaktak. Na persze úgy ahogy. Ha próbára tennék őket, hogy mennyi kolbászt, gyümölcsöt és süteményt birnának megenni, hát akkor derülne ki, hogy mennyire laktak jól. Mindenesetre máléból elég. Estefeléig kibirják vele. Igaz, Dankóné eltett egy párat észrevétlenül, hogy déltájban, ha a kicsik megéheznek, tudjon nekik valamit lökni, mert a kenyér szüken van és drága.

Most aztán Dankó felkészül és megy. Van egy avult birkabőrmellénye, amelyet igaz a moly már megrágott, helyenként a szőrt is ledurta, lyukak is vannak rajta, de jó a birkabőrnek a darabja is. Csak az a baj ebben a bőrfélében, hogy mindig összefele megy. Ez is már annyira össze van zsugorodva, hogy csak a hátát takarja, a dereka annál jobban fázik, ha besüvit az ujjas alatt a szél. Ugy néz ki mikor felveszi, mintha pupos volna. A sapkát lehuzza a füléré, van egy pár egyujju kesztyüje, az asszony varrta ócska nadrágszárból, a gyerekek valahonnan házinyulbőrt cseréberéltek avval meg kibélelte. Igaz, hull a szőre, de egészen jó. Csak az a baja hogy hamar elázik és hamar nyövik, nem győzi foltozni. Már olyan vastag, alig lehet vele fogni. Hóna alá csapja a szárvágót, derekára hurkolja a karikáskötelet és megy ki a határba tűzrevalóért.

Hajdan ez is könnyebben ment. Esténként, de akár nappalonként mentek az uradalom, a zsidó nagybérlők szalmájához és hozták, de ma már nem lehet. Bezárják az embert, de az még hagyján, de megverik a csendőrök és meghurcolják, úgy hogy arról koldul. Sőt az is megeshetik, hogy a csőszök lelövik mint a kutyát és gyepsori mondás szerint „ráfogják, hogy úgy született". Nincs más lehetőség mint bejárni a határt és ahol katlan kóró, szamártövis, cigényparéj, sósparéj, cigánymogyoró, csudafa és más ilyen kemény száraz kóró található, azokat kell felszedni. A laposokban farkasfog, sás, káka, nád, gyékénycsömőt, az árakpartokon és dülőkön meg licium és akáccserjét lehet szedegetni. Néha persze a szántóföldekre is bemerészkedik. Itt-ott a sokatölelő gazdáknak van valami künmaradt és tönkrement takarmánycsomó, sőt lábon álló tengeri csutka is, abból is rak hozzá, hogy hamarabb teljen. De ezt csak igen óvatosan, mert csupa irigységből feljelentenék. Garnácsot azonban mindig szedni kell, nemcsak azért, hogy a csőszök előtt igazolja ,hogy mért járja a határt, hanem azért is, mert van otthon a kemence mellett egy kis berakott

konyha, tulajdonképpen katlan, amelyiken egy egylyuku kályhalap van, ezen szoktak főzni és abba nem ég meg csak a jó száraz kóró. A szamártövis kórója pl. olyan kemény mint a galy.

A nap feljött ugyan, de csak megmutatta magát, szürke vékony fellegek másznak rá és elveszik az izét. Kegyetlenül éles-hegyes kis szél csap észak felől. A hó most még áll, mert az éjjel a szél elállt és odafagyott, de tizóra tájban, ahogy erősödik megindul megint. S ha egy helyen megkezdte, a mozgó hópor feldörzsöli mindenütt s nemsokára már füstől az egész határ. A gyepi jegeken vigan siklik a hópor, a partokon meg rakodik, majd onnan is bomlik és megy tovább. Élvezet volna nézni, de Dankó nem igen törődik vele. Azon töpreng, hogy merre menjen. Ha szélnek megy messze kell menni és sokáig kell keresgélni, ha szél alá megy meg nehéz lesz visszajönni. Csak ez a két irány lehetséges, mert oldalt nem lehet ilyen teherrel menni. Lecsavarja a szél az ember hátáról, vagy tengelyen fordítja, de menni nem engedi.

Mégis délnek megy. A lapospartján egy darab vágatlan csutka, a dülőn garnács, abból hamar megrakodik és siet vissza, mert pusztolás lesz. Nagyon nyugtalankodott az este a fagyos lába, viszketett-zsibongott, az éjszaka meg fehérgulyával álmodott, az havat jelent. A fellegek különben is alólról, délnyugatról tolulnak a napra, aminek nem lesz jó vége, mert a szél erősödik és hóvihar lesz.

Nemsokára eltünik a pusztolásban. Dankóné, ahogy utánna néz már csak halvány körvonalait látja.

Otthon pedig folytatódik az élet: a játék és verekedés. Pista kirakta a tőrt a csürhe után, ámbár összefagyva érkezett vissza. Most már egy páran mindig az ablakot lesik, hogy nem fogott-e a tőr. Az ablakon ugyan nem igen lehetne kilátni, de segitenek rajta. Felváltva ráhuhukolnak és a lehelletükkel olvasztanak annyi rést, hogy éppen szemmel tarthassák a tőrt. Mindig itt vannak egész nap, ha az apjuk nincs itthon, mert a tőrön kivül még más látnivaló is van. Az árok a gyepszélen kicsapott sík víz volt egy jó darabon, most jó korcsolyázó, szánkázó hely, a fiuk, akiknek csizmájuk van egész nap ott játszanak, ha nincs tulságos hideg. Nekik nincs csizmájuk, hát csak az ablakon lesik, hogy ki milyen hosszan „huzott". El-elfáradnak úgy itt, hogy az orrukból a velő a szájukig nyulik, de mindegy. Letörlik a kezükfejével, vagy az ujjas ujjával, a kicsik meg beszivják és nézelődnek tovább. Lehetnek este meg reggel a sutban, mert ez az ő világuk: a sut és a lóca az ablaknál. Néha az anyjuk feláll a kemence mellől, ahol foltozni, vagy ha valamelyik szomszédasszony ott van, beszélgetni szokott és visszazavarja őket, de rövid idő mulva megint visszaszívárognak. Pistának különben ügyelni kell a tőrre, mert ha a csürhe vissza talál térülni, valamelyik disznó belelép a tőrbe, ami nem a disznónak lesz nagyobb baj, hanem a tőrnek, illetve Pistának, mert a kondásbojtárok elkobozzák s ingyen nem adják vissza. De össze is törhetik s ez sem kisebb baj, mert a kovács pénzért dolgozik, de hol lenne Pistának pénze. Jó pedig a varjuhus, a mult héten is fogtak, de meg a vadászat se semmi. Hiszen az urak nem a husért, csak passzióból vadásznak. S miért lenne Pista értelmesebb, mint az urak?

Az anyujuk hiába veszekedik, hogy kitörik az ablak, nem hallgatnak rá. Pedig a lyuk igen kicsi s lökdösődni kell annak, aki ki akar nézni. Addig folyik ez így, hogy az ablakkarika, amelyiken a rés van, s amelyik egyébként is hasadt, csakugyan kiesik. Megriadva futnak a sutba, ki tud leghátulra bujni, hogy ne érje az ütés és egymásra utalnak. Könyörtelenül kikap az egész.

Csinál egy kis rozslisztből csirizt és beragasztja a rést egy darab ronggyal — a papir nem jó, mert elázik — vannak már rajta ilyen foltok, hát ugyis mindegy.

Már elmult dél, a gyerekeknek oda kellett adni a maradék görhét, de Dankó még nem jött.

A hó most már esik is, hordja is, alig látni pár száz méternyire. A csürhe is hazament s a fehér sivatagon csak a csürhekut ágasa feketedik.

Azon gondolkozik, hogy mit kellene főzni, hogy mire hazajön egy kis meleg levest ehessen. Lebbencset nem főzhet. Van ugyan egy kis tésztája, de tojásatlan, ki tudja mikor ér haza, moslékká ázik. A krumpli megmered, egyéb meg nincs. Van ugyan egy kevés köleskása. Dankó hozta a sommásságból, kimaradt a komencióból, de ahhoz rántás kellene. És Dankóné már sokat próbált ,de nem volt se fogoly, se rabszakács, hogy megtanulta volna, hogy kell rántást csinálni zsir nélkül. Különben is egye meg a fene azt a kását, ha még egy csepp paprikás zsir se jut rá. Van egy csepp zsirja, még a jégvágásból vette, dehát azt be kellene osztani, pergeltlevest háromszor is főzhetne abból, amit rántásnak odatesz. Mindegy, ahogyan vadul és telik az idő és aggódni kezd, azonképpen teszi félre a spórolási szempontot és csakugyan rántást csinál.

Kínos volt a főzés, nem égett a ganéj, behordta a hó, kóró meg kevés volt már, de mégis már megfőzött és Dankó még se jött.

Aggódni kezd. A téli délután mindjárt eltelik, vajjon mi lesz vele, ha rá talál setétedni. Elmenne elébe és hátul segítene tolni, mint ahogy szélbe a hótolókat szokták, de még azt se tudja merre menjen. A hidegtől nem fél, bár hiszen megfagyna vékony rongyaiban, de az aggodalom félretétetné vele a fázást. Csak tudná, hogy merre menjen. Jobb időkben ő is szokott tüzelőért járni, még a gyerekek is, ismeri a határt, de most nem tudna a hóviharban eligazodni. Ki-ki néz az uccaajtón, az ablakon a huhukolás helye már reménytelenül befagyott megint, de összeborzongva szalad be. Sehol senki. A hóförgetegben különben is csak a gyepszélig látni.

A gyerekek a sutba zsibonganak. Enni ád már nekik, de ő maga nem tud enni. Izgatott, fejnélkül jár-kel össze-vissza, nem tudja mit csinál. Megijedt. Ekkorra mindig haza szokott jönni, vajjon nem érte-e valami. Kiállott és megfagyott. Farkasokra nem gondol, ismeri a határt, tudja, hogy nincsenek erre, hanem eszébe jut, hogy mesélték mások, mennyi embert írnak az ujságok, hogy megfagytak az uton.

A gyerekek jóllaktak, a verést is elfelejtették, dalolnak és dancolnak a sutban. Böske és Sári éneklik, hogy:

Fáj a kutyámmak a lába,
megütötte a szalmába...
Pista meg belekontrázik:
Szárazágon döglött veréb csiripel...

Dankóné jön-megy a házban és a kezét tördeli. Izgatja a gyerekek zsivaja is: „nem fogjátok be a pofátokat!" kiált rájuk, de azok még nem értik, hogy mi baja az anyjuknak. — Az Istennel kicsi baja van, ritkán szokott vele szóbaállni, legfeljebb, ha káromkodásképpen, de az már nem érzésből és gondolatból, hanem csak úgy megszokásból megy, ezért nem is számos — de most hozzáfordul: „Ides jó Isten nem, csak valami baja ne lenne!" Mert mégis csak az ő embere ez a mord ember, akivel ha évek óta egy jó szavuk sincs is, ha úgy beszélnek is egymáshoz, mint a kondás a disznajához, de mégis az övé.

Mi lenne vele evvel a sok kölyökkel, ha baja lenne? Belefagynának a viskóba, mert olyat még nem látott, hogy valaki más gondolt volna rájuk. Önző szeretet ez bizony, dehát a másé talán nem ilyen?

Dankó pedig ezalatt viaskodik a széllel és a hóval. Az ég már nem ég, a föld nem föld, a fellegek nem fellegek, körös körül, alul, felül harsogó hóförgeteg az egész világ. Szeme, szája tele van, a bajuszáról, a sapka elejéről és az álla alatt a nagyujjassa prémjéről jégcsapok lógnak. A hátáról csurog az izzadság, de a derekára jeges szél süvit. A csizma ráfagyott a lábára, de az sem fázik, izzadt, hogy szinte locsog a lába benne. Egyedül az arcát marja a hideg szél, paskolják a kemény hószemek és a csuklója van megdermedve, mert a kesztyü és az ujjas ujja alá besüvit a szél. Sürün le kell tennie a terhet pihenni és törülközni, hogy tovább mehessen. Pedig már fáradt és éhes is. Jó hiszen itt hagyhatná s üresen hamar hazaérne, de nem akarja. A tüzrevaló kell, belefagynak a kölykök a házba, idő meg van, majd csak hazaér. Látott már ő ilyent, csak nem adja meg olyan könnyen magát.

Csak hát bizony lassan halad, sőt sokszor hátrafele is, ha azt nem akarja, hogy lecsavarja hátáról a szél. Néha úgy-úgy meghöndöriti, hogy megfordul a tengelyén, mert máskülönben lesodorná a hátáról vagy felbuktatná véle. És sokat kell kerülgetnie, mert a nagy fuvásokban nem bír mászni, meg a gyepijegeket olyan síkosra csiszolta a hó, hogy lehetetlen rálépni, azonnal elvinné a szél. A falut ugyan nem látja, de eltévedéstől nem tart. Csak szembe kell mennie a széllel — máskép különben se lehet — és majd csak hazatalál.

Roppant nehezen halad, a homlokát törülgeti, ilyenkor talán mond is valamit, vagy káromkodik, de azt itt már csakugyan csak az Isten hallaná. Avval a szívóssággal, amellyel osztálya és fajtája a földhöz lapulva él sok ezer év óta, megyen előre az otthon, a haza felé.

Dankóné már magánkivül van. Ki-kiszalad a gyepszélig, de nem lát semmit. Hogy a nyugtalanságát fékezze, el-elsepri a havat a gádorból meg az ablak alól.

Egyszer aztán — már alkonyodik — mintha zörrenne a kisajtó. Szalad kifele a gyerekekkel együtt, akikre már ha nem is átgondolásból csak úgy reflekszszerüen átragadt az anyjuk nyugtalansága. Nyitja a pitarajtót, ott áll Dankó, alig látszik ki valamije a hóból. Mellette a köteg garnács. „Hozd ki a seprüt" mondja. „Gyere mán melegedj meg elébb, majd behordom én... jaj istenem már azt hittem odavesztél" mondja olyan enyhén-lágyan, ahogyan évek óta nem szólt hozzá. De Dankó nem megy már be, amíg rendbe nem hozza a tüzelőt. Telesodorta a szél hóval, ezért is volt már olyan nehéz, lassan széjjel rázza és az asszony segitségével berakják a pitarba. A gyujtásnak valót meg egyenesen a kemencébe. Azután leveri magáról a havat, mert tócsa lenne belőle a házban, úgy megy be.

Kicsit járkál a házba, dermedt kezét dörzsölgeti. Dankóné sopánkodik. Azután megvacsorál. A maradékból a gyerekek új sort esznek.

Nemsokára lefekszenek. Se petróleum, se tüzelő, a kemence is már hideg és Dankón most kezd kijönni a hideg. Borzong és fáradt is.

Lefekszenek és összebujnak. Az asszony hálásan hozzá simul és a testével melegiti, bár hiszen abban sem sok a meleg. Lassan mégis felmelegszik az ágy és Dankó kinyujtózik. Hanyatt fekszik — az asszony már alszik a nagy izgalom után, ő meg hallgat.

Kint dühöng a hóvihar, a kéményben vonit a szél és van szive

neki is — lelke lobogását — mert van lelke neki is — bárha nem is látszik, gondolatait csak az Isten látja, hallja és érti, mert ő hallgat.

Vajjon meddig hallgat?

A MAI SZLOVÁK KÖZÉPRÉTEGEK

Irta: CLEMENTIS VLADIMIR (Pozsony)

A „cseh-szlovák kölcsönösség" gondolata abban a formában ahogy azt az államfordulat előtt hirdették a Köztársaság megalakulásával adott problémák megoldására nem volt alkalmas. Ezért teremtették meg a „csehszlovák nemzet egységének" a theoriáját. A polgárság funkcióiba és tulajdonságaiba belenövő szlovák értelmiség legfejlettebb része, a cseh polgárság s ennek irodalmi és tudományos képviselői, továbbá a cseh kispolgárság széles rétegei magukévá tették ezt az államalkotó theoriát s szolgáltatták a bizonyitékokat mellette.

Dr. Stefanek A. 1919-ben a prágai filozófiai egyesületben így állítja fel és oldja meg a csehszlovák problémát: „Ha feltesszük a kérdést, hogy micsoda a csehszlovák nemzet ,azt felelhetnénk rá: egy kialakulófélben levő új nemzet." S az arról folyó vitához, hogy a szlovák nyelv önálló nyelv-e, vagy csak a cseh tájszólása, így szól hozzá: „A kérdésnek praktikus jelentősége tulajdonképpen nincsen, de ez dönti el, hogy a szlovákság nemzet-e vagy csak a cseh nemzet egy része. (Csupán mellékesen jegyzem meg, hogy a csehszlovák probléma tulajdonképpen csak nyelvi probléma)". Dr. Stefánek a további évek folyamán meggyőződhetett arról, hogy az egységes új nemzet, nem alakult ki, ezzel szemben a szlovák nacionalizmus nőtt, — s arról is, hogy a cseh-szlovák probléma — mellékesen — nem csak nyelvi kérdés. Viszont e folyamat megértéséhez és helyes értékeléséhez, legalább futólag meg kell vizsgálnunk e fejlődés partnerét és alkotótársát, a cseh polgárságot és kispolgárságot Szlovenszkóhoz való közvetlen vonatkozásaikban. Politikájukat jól megvilágítja egy idézet Ivan Olbracht, kiváló cseh iró cikkéből, mely a DAV-ban jelent meg az új csehszlovák együttműködésről rendezett ankét folyamán:

„Az államfordulat után, mikor a viszonyok kezdtek a Köztársaságban valahogy megszilárdulni, kitűnt, hogy azok a gyárak, melyeket Ausztria vizi- és olcsó munka-erővel a vidékeken épített, (főkép Szlovenszkón, valamint Cseh- és Morva-ország hegyvidékein,) — csak az Osztrák Magyar Monarchiában működhettek, ahol 52 millió embert láttak el, de nem állhatnak fenn a kicsiny Csehszlovákiában. Csökkenteni kellett az ipart és megkezdték a „leépitést", — ahogy ezt akkor nevezték. De hol? A forrongó Prágában megfosztani az embereket kenyerüktől és exisztenciájuktól, — ez nem volt célszerű s nem volt tanácsos ez a történelmi országok érett, szervezett és radikalizálódó munkásságával sem. A legkisebb ellennyomás helyét keresték tehát ki, ahol a legkisebb ellenállást várhatták: Szlovenszkót. Bezárták a textilgyárakat, beszüntették a cellulózegyárakat, a vasipari üzemeket leszerelték és a gépeket Magyarországra szállitották. Kizárólag agitációs jelszó, hogy ezt csak a csehek csinálták, — hisz, világos, hogy mindez nem történhetett a gazdag osztályok szlovák képviselőivel való megegyezés nélkül. Ezeknek az iparszövetségek megtérítették a szenvedett kárt, sokszoros kárpótlást kaptak a földreform megvalósításával és máskép is. Ettől kezdve nagyobb nyereséggel s biztonsággal a

cseh vállalatokban helyezhették el pénzüket. Ezzel a szlovák vidékekre beköltözött a nyomor: nem volt kereset. S a nyomort növelte az emelkedő szaporulat, Amerika elzárása a kivándorlók elől és a magyar síkság elvágása, ahová azelőtt szezónmunkára jártak.

A cseh polgár szentimentális képzeteket alkotott Szlovenszkóról. Képzeteket a szép népviseletű szlovákokról, a puha, éneklő és művészi emberekről, arról a törzsről, melyet elnyomtak a magyarok és amely — szereti a cseh testvéreit. A prágai koresmákban és dalegyletekben túltengő érzésekkel szlovák dalokat énekeltek, a kisasszonyok szlovák népviseletbe öltöztek, a Venceltéren, a Stepán Hotel előtt szlovák nők varrottasokat és diszeket árultak s a turistaklubokban a külföld bojkottálásáról s a szép Szlovenszkó megismeréséről beszéltek. Ezalatt Szlovenszkón a gazdasági harc átterjedt a munkásosztályról az intellektuelek és félintellektuelek rétegére. A cseh egyetemek s a megszaporított középiskolák évente a cimmel ellátott és cimnélküli emberek tömegeit ontották magukból, akik mind megélhetést kerestek. Bosznia, Hercegovina, az adriai hajóraj és a nagy oszrák vasuti hálózat nem tudott többé technikusokat alkalmazni, a cseh jogászok és alárendelt hivatali munkaerők számára a bécsi hivatalok végkép elvesztek, s a cseh tanítók és erdészek előtt bezárult Oroszország. Mi történjen az intelligencia és félintelligencia eme tömegével? Szerencsére itt volt Szlovenszkó és Kárpátalja. Idedirigálták tehát a nagy tömeget a magyarositás megszüntetésének jelszavával, segítségül a szlovák és ruszin testvéreknek. Technikusok, tanítók, hivatalnokok, vasutasok, csendőrök, rendőrök, adóhivatali személyzet, pénzügyőrök, tehát olyanok is, akik soha és sehol nem válnak kedveltekké Szlovenszkóra özönlenek. És mivel a különböző kultur- és nem-kulturigényekkel bíró ember számára Szlovenszkó valami félreeső helye egyáltalán nem kellemes lakóhely, büntetésből helyeztek át ide hivatalnokokat, — tehát rossz kvalifikációjú embereket. A „bürokrata"-fogalom azonossá vált a „cseh" fogalommal. S itt már nem szervezetlen és rosszul informált munkások régi exisztenciájáról volt szó, mint a beszüntetett iparnál, hanem még az uralkodó s a kormányban képviselt osztályokhoz tartozók új exisztenciájáról; mert a szlovák középiskolák meg a pozsonyi egyetem is ontja magából évente az exisztencia után kiáltó emberek tömegét. Itt a harc kikerülhetetlen volt. Ha a köztársaság első éveiben csak a szolgai és alárendelt állások betöltésénél volt sok kellemetlenség, melyekre az alacsonyabb iskolákból kikerült szlovákok is igényt tartottak, a harc most kiterjedt a szlovák intellektuelek és félintellektuelek egész rétegére. S mint minden gazdasági harcnál, melyet egyoldalúan mint nemzetiségi ellentétet fognak fel, a harc nemzeti-politikai agitációval és a nemzetiségi gyűlölet jelszavainak terjesztésével kezdődik. Igy történt itt is."

Hogy e folyamat gazdasági bázisa egészen világos legyen előttünk Olbracht leirását ki kell pótolnunk néhány adattal.

Szlovenszkó az államfordulat után gazdaságilag elég különös jelenség volt. A kapitalizmus akkor rekonstrukciós időszakának és relativ megszilárdulásának küszöbén állott. Természetesen egyáltalán nem volt mentes alapellentmondásaitól s ölében, sokkal inkább, mint ezelőtt, a legsulyosabb válság, a viszonylagos túltermelés válságának előjeleit hordta, mely most a szemünk előtt az egész kapitalizmus általános és kiutnélküli válságává nőtte ki magát. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kivül hagyni, hogy míg a háború utáni évek más kapitalista országokban a termelés növekedését, a bérek látszólagos emelkedését, új gyárak építését, stb. jelentették, addig Szlovenszkó már

ebben az időben is az a terület volt, ahol az ipart — szokatlanul gyors tempóban — leépítették. Ennek a bizonyos mértékben kizárólagos jelenségnek okait Szlovenszkó speciális viszonyaiban kell keresnünk. Szlovenszkón u. i. akkor folyt le a „csehszlovák gazdasági egységesítő folyamat", vagy egyszerűbben, a cseh és később a cseh-német tőke foglalta akkor el Szlovenszkót eredményes állami támogatás mellett a pesti tőkével szemben.

Ezt a folyamatot a szoc. dem. Robotnicke Noviny főszerkesztője, Klega, aki akkor még a Lidové Noviny szerkesztőségének volt tagja, így dicséri: „Azt lehet mondani, hogy a régi Felső-magyarország iparának Szlovenszkó iparává való átszervezése teljes befejezést nyert. Szlovenszkón ez sok nehézséget okozott, mert az ipar igen gyorsan végrehajtott csökkentését jelentette." (Lidové Noviny, 1924. XII. 4.)

Idézhetnénk még autentikusabb szavakat erről a „reorganizációról". Megtalálhatnánk azokat Scotus Viator Uj Szlovenszkó című könyvében: „Akárhol fordultam meg Szlovenszkón, mindenütt abból a cikkből idéztek nekem, amelyiket Winter exminiszter írt, (szociáldemokrata) a Manchester Guardian Commercial Supplementbe s azt úgy magyarázták, hogy e cikk szerint a szlovenszkói ipar áldozati bárány kell, hogy legyen."

Az itt felsorolt tények, valamint a cseh hivatalnoksereg Szlovenszkóba özönlése vezettek arra a — valamikor még a baloldal soraiban is terjesztett — nézetre, hogy Szlovenszkó gyarmati jelleggel bír a történelmi országokhoz viszonyítva. Ez a nézet téves és sok politikai hibához vezetett. Ez a felfogás s a kérdés ilyen felvetésének helytelensége akkor tűnik ki legjobban, ha követjük a csehszlovák gazdasági fejlődést rekonstrukciós időszakában, beleértve 1928-at is. Kiderül pl., hogy az új vállalatokba invesztált tőkének majdnem 60 százaléka Szlovenszkóra jut. Ez a szám bizonyítja a legjobban, hogy a cseh tőke a „reorganizációs időszak"-ot befejezettnek tekintette, s így talán fokozatosan a Szlovenszkó és a történelmi országok közötti olyan gazdasági különbségek eltüntetésére került volna a sor, mint amilyenek a máig át nem számított vasuti tarifák, az állami szállitások cseh cégeknek való kiadása, az adópolitika különbsége, stb. — Sor került volna, ha. . . Ha közben nem került volna az egész világ kapitalizmusa a mai kiút nélküli válságba. Igy Szlovenszkó bajba jutott. Az ipar még itt maradt része visszatarthatatlanul eltűnt. A parasztság elszegényedéséről beszélnünk sem kell; olvashatunk róla a kormánylapokban is.

Ha az intelligencia és a középrétegek sorsa nemcsak az ehhez a réteghez tartozók képzeleteiben, de a valóságban is azonos lenne a nemzet sorsával, — akkor a „sors" tényleg erősen sujtotta volna a szlovák nemzetet. Már említettük, hogy amikor a francia polgári forradalom hullámcsapásai következtében nemzetiségi mozgalmak keletkeztek, akkor a szlovákokkal szemben a központi államhatalomba szervezett feudalizmus állt; erre akarta alapítni Stúr a szlovákok felszabadulási harcát, ezt az objektiv jellegében antifeudális harcot(!) Mikor aztán ennek az államalakulatnak a keretén belül bekövetkezett a kapitalizmus kifejlése, nem alakulhatott ki egy, vagy egynéhány nemzeti állam, ami minden nemzetiségi mozgalom alaptendenciája (Uljanov), de kialakult az Osztrák Magyar Monarchia, melynek keretében a szlovák középrétegek ellen nemzeti elnyomó harcot vezettek.

1848—49-ben nem volt meg az a szlovák polgárság, amely képes lett volna a felszabadulásért való harcot vezetni. A középrétegek vékony rétege, a papok által vezetett vidéki intelligencia, az alig felsza-

badított és még a feudalizmus ellen küzdő parasztság — ezek voltak azok a káderek, akiknek a harca csak után végződhetett.

És ma? Ma a szlovák polgárság uralomhoz jutott. Elvontan nézve, ma meglenne az alap a szlovák középrétegek, a szlovák intelligencia kifejléséhez. Meglenne, ha. . . Ha ez nem a polgári uralom alkonyán történne, amikor annak hatalma csak fasizálódó tendenciákkal vagy nyilt fasizmussal tartható fenn.

Nos, milyen a sorsa a szlovák középrétegeknek ebben az időben, jobban mondva a cseh-szlovák együttélés által kialakított viszonyok között?

A gazdasági helyzet átértéséből világosan következik, hogy a szlovák középrétegek két nehézséggel küzdenek: a kapitalizmus általános válsága sujtja őket, de nem kevesebb nehézséget jelent számukra azoknak a helyeknek a visszaszerzése, melyeket tizezrenként foglaltak el Szlovenszkón a cseh középrétegek.

Fejtegetésünk teljességéhez meg kell jegyeznünk, hogy a szlovák középrétegek (s még kevésbé a proletariátus és a parasztság) soraiban a legkisebb nyoma sincsen az irredentizmussal való szimpatizálásnak vagy pedig valami vágynak aziránt, hogy a régi vagy új Magyarország nemzetiségi elnyomásának formáit felujítsák. Mivel azonban a szlovák kispolgárság és intelligencia „küzdelme" az osztály-társadalom keretein belül folyik, világos, hogy a kiút vagy polgári, vagy az ellentéte lehet.

Hogy a polgári kiút minden esetben a dolgozó rétegek kárára történő megoldást jelent, az vitán felül áll. S így az a vita, amely Szlovenszkón két csoport, a „kormány" (agrárok, szociáldemokraták és nemzeti szocialisták) és „ellenzék" (Hlinka néppártja és Rázus nemzeti pártja) csoport között folyik tulajdonképpen a körül forog, hogy a megoldás csak a dolgozók kárára történjen-e (a kormánypártiak), vagy pedig a Csehországból Szlovenszkóra jött középrétegek terhére is (ellenzékiek). Az utóbbi időben — Hitler példája nyomán — természetesen kisérletek történnek arra, hogy a középrétegekbe zsidó-, nemzetiségi-, s kisebbségek-ellenes hangulatot vigyenek be.

Mindkét csoport igen jól tudja, hogy okvetlenül számolniok kell a dolgozók növekvő osztálytudatával és követelményeivel s hogy ezeket nemcsak féken kell tartani, de be kell fogni őket saját érdekeik hámjába. Ezt mindegyik csoport a maga módján meg is teszi, sajátos jelszavakkal, kihasználva a parasztság és munkásság nagyrészének politikai tájékozatlanságát, vagy pedig a beléjük gyökerezett tradiciókat és ösztönöket.

Míg az agrárok a „vidék egyetlen nagy család"-jelszó „filozófiai" kifejtésére vetették magukat, addig a néppártiak és nemzetiek a Szlovenszkón még elég nagy befolyással biró vallásra és egyházra támaszkodnak, s igyekeznek a nemzetiségi sovinizmust felkelteni és terjeszteni, melynek hordozója elsősorban a főiskolás diákság, a tanulmányait befejezett munkanélküli intelligencia.

Szlovenszkón az államfordulat után a vezetőszerepet az u. n. „Hlas"" generáció intelligenciája vette át. A hatalmi pozíciók, igazgatósági tagságok és maradékbirtokok segitségével hamarosan a polgárság pozicióiba jutott. Ezeket a pozíciókat nemcsak hogy meg akarta szolgálni, de meg is akarta tartani és kiterjeszteni.

Az elmondottakat egy idézettel egészitjük ki: „A hlasizmus ideológiája belsőleg hasonlóan alakult ki Szlovenszkón, mint a masarykizmus, — akkor, amikor a magyar kapitalizmus fejlődése elérte azt a fokot, hogy ki akarta pótolni a feudalizmusban elmulasztottakat, —

amikor is el akarta nyelni az összes nemzetiségeket és belőlük nemzeti polgári államot alakítani, s amikor Stúrék ideológusai nemcsak hogy nem tudták az időközben kifejlődött polgárságnak megmutatni a védekezés eredményes módjait ez ellen az agresszivitás ellen, hanem a védekezést egyenesen fékezték. A szükség, mint az emberi történelemben már annyiszor, most is kialakította a megfelelő eszközt: — a hlasizmust. Igaz, hogy a masarykizmus sikerei s annak a szlovák polgárság ideológusaira gyakorolt közvetlen hatása siettették kialakulását. Mivel a szlovák polgárság történelmének és a nemzetiségi mozgalomnak különlegessége épp az a körülmény, hogy e mozgalom tömeghordozója ez időben nem a városi kispolgárság, hanem a vidéki, — azaz a parasztság és a vidéki intelligencia, — ennek soraiból a kapitalista fejlődés törvényeinek hatására szintén kialakul a közép- és nagy-polgárság az egyik s a proletariátus a másik oldalon. Ezért azután a hlasisták ideológiáján is visszatükröződik ez a különbség. Kispolgári ideológia ez, mint amilyen a masarykizmus is, de a vidéki kispolgárság ideológiája. Ha akarjuk: agrár-változata a masarykizmusnak." (Dav, 1932.)

A hajdani hlasisták — jelenlegi miniszterek és képviselők — ehhez a történelmi tradíciójukhoz hiven en gros kezdték gyártani az „agrárdemokráciáról", az „agrár-rurál-filozófiáról", stb. szóló theóriákat. Kezdetben ezeknek a theóriáknak, — melyekre puszta eklekticizmusuk volt jellemző s úgy hatottak, mint a tud. szoc. és masarykizmus szerencsétlen keveréke, — majdnem anekdóta jellegük volt. Néhány mutatvány:

„Csak azt akarjuk, hogy mindenki a saját fejével gondolkozzék és hogy a paraszt ne engedje gondolkodását befolyásolni a polgár által, mert hogy a paraszti agy nem lehet olyan rossz, mutatja az, hogy összes nagy államférfiaink, zenészeink, költőink és művészeink parasztkunyhókból származottak és maga a világ Üdvezitője sem szégyelt jászolban, parasztok között világrajönni." (Az agrárpárt központi lapja, a Slovensky Denik, 1924. V. 29.) Vagy: „Pártunknak (az agrárpártnak), a többi pártok között különleges helyzete van, mert örökkétartó, amint örök a föld is. — Amellett igen jól meg lehet figyelni, hogyan szűnnek be az összes többi pártok, mert feladataik beteljesültek. Például: a szociáldemokrácia azért pusztul, mert feladatai a mi köztársaságunkban megvalósultak. A nagyipar, kézműipar, stb. szintén beszünhetnek, aminek bizonyitéka épp a cipészek krizise." (Szlovensky Denik, 1924. IV. 15.)

A hatalmi pozíciók növekedésével és megszilárdulásával azonban ezek a theóriák is „tökéletesednek" s főként két célt akarnak elérni: elfedni az osztály-differenciáció tényét a vidéken és megnyerni a vidéki és kisvárosi intelligenciát, meg középosztályt; ezek Szlovenszkón, ahol tulajdonképpen Pozsonyon kivül nincsen városi központ, nagy többségben vannak. Ennek a mai agrár-theóriának jellemzéseül álljon itt két idézet az „agrár-filozófia" „atyjától":

„A két logikai norma (!) — a liberalista az egyik oldalon és a történelmi materialista a másik oldalon — küzdelme közé egy új, nagy tényező empirikus felismerése tolult: a világon nemcsak munkaadó és alkalmazott van, de van itt még egy tényező, amelyiknél a munkaadó egy személyben egyesül az alkalmazottal. E tényezőnek el nem ismerésében rejlik a materialista számitás hibája. Igaz, hogy a földmüves nem volt erejének tudatában, — bár ez az erő olyan régi, mint ez a világ, mint amilyen régi a föld. Csak most jut el e tényező erejének felismeréséhez — s máris megcáfolta véres forradalmak nélkül a marxista számitást, pusztán azzal a ténnyel, hogy jelenvolt, létezik és to-

vább is tart. Nem két tényezőről van itt szó, amelyek között kell eldőlnie a kollektivizmus harcának a civilizációval; egy harmadik tényező is van. A földműves nem polgár és nem proletár. A földműves mint a termelő társadalom új tipusa, mint az individualizmus új tényezője jelenik meg, mert vállalkozó és termelő is — és mint szövetkezeti tag egy új tipus ő, melyben mindkét tényező — a munkaadó és alkalmazott — egyetlen egységbe került. Az individualizmus és kollektivizmus közötti széles úton új jelenség halad. Jön és — mivel, mint már említettem, polgárságunknak nincs meg az a tradiciós ereje, hogy feltartsa a bolsevisták civilizáció elleni támadását, — átveszi a vezetést. Benne, egyedül benne van a biztosítéka annak, hogy az emberi civilizáció elleni nagy, szervezett támadás visszaverése megtörténik. A földműves mint döntő tényező jelenik itt meg. A polgári oldal jogosan lát benne szövetségest, s a demokrácia a saját döntő központi tényezőjét; a kultura joggal látja benne a reformátort és a bolsevizmus helyesen érzi meg, hogy ha lesz valakinek annyira rugalmas és hatalmas ereje, hogy támadását megtörje, akkor ez csak a földműves lesz, termelő jellegével és filozófiájával." (Hodzsa Milán: Cikkek, beszédek, tanulmányok. IV. köt. 102—103. o.)

A tájékozott első pillantásra világosan látja, miben rejlik ennek a kispolgári teóriának regressziv volta. Itt épp a paraszt leggyengébb oldalát emeli ki, szociális helyzetének épp ellentmondó jelleggel való terheltségét, melyet előnynek tüntet fel; — meghamisítja így a történelmet, amely arra tanít bennünket, hogy épp ennek a kispolgári tipusnak túlhaladásával fejlődött ki a nagyipari termelés. Meghamisítja másodszor is a történelmet, amikor a „paraszti rend"-et úgy állitja be, mint örökké stabilizált, örökké ugyanazon törvények által uralt rendet, mintha a parasztság mai formájában nem éppen a feudalizmus legyőzésével és a föld — a termelő eszköz — magántulajdonba vételével keletkezhetett volna.

Ilyen formájában azonban az „agrorurális" filozófia nem lenne elegendő a középosztályok és a vidéki intelligencia megnyerésére, bár határozottan számol ennek regressziv lélektanával. Ezért aztán így egészíti ki: „A tehetősebb s a mai világhoz jobban hozzáidomult középparasztokat és földbirtokosokat nem lehet apriori kizárni a vidéki társadalomból. Ugyancsak a vidékhez tartoznak azok a papok, tanítók, hivatalnokok, kereskedők, iparosok, akik hosszabb ideje intim kapcsolatban élnek a paraszti lakossággal s köztük működnek, a parasztságtól anyagilag függenek, vélük vérrokonságban vannak s többékevésbé aktiv részt vesznek a községi és nyilvános munkákban. A földművesek műveltségi, szociális, gazdasági különbségei (földbirtokosok, közép- és kis-gazdák, földmunkások) a vidéken jelentősek s az agrár politikusoknak nem kis nehézségeket okoznak, de ezek nem olyan jellegűek s nem olyan intenzivek, mint az iparban." (Dr. A. Stefánek: Az agrár-demokratikus filozófia alapjai és fejlődése, Slovensky Denik, 1933. V. 29.) Ugyanebben a cikkben — egész nyiltan — még azt irja dr. Stefánek, hogy ennek az ideológiának egyik feladata „az a képesség, hogy összhangba hozzák a tehetősebb- és kisgazdákat a fölmunkásokkal."

Mit feleljünk erre?

„A polgárság érdekei (melyeket a nemzetiek vakon követnek) megkövetelik a paraszt-szegénységnek a paraszt-polgársággal való elkeveredését. A szegénység érdekei megkivánják a harcot e keveredés ellen s az osztályok világos szétválasztását követelik mindenütt, így a parasztság között is. Nem kell önmagunkat és másokat ámítani a

„parasztság"-ról való beszéddel: meg kell tanulnunk és meg kell a parasztságot is tanítani arra, hogy a parasztságon belül is napról-napra mélyebb szakadék támad a szegénység és a polgárság között." Vagy: „Saját tapasztalatunkból tudjuk — s bizonyítékát megtaláljuk minden forradalom kifejlésében, ha az új kort nézzük, mondjuk az utolsó 150 esztendőt, az egész világon, hogy mindenütt és mindig ez volt az eredmény: általában a kispolgárság, s különösen a parasztság minden kisérlete, hogy saját erejét kipróbálja, s hogy maga szerint rendezze el a gazdasági életet és politikát, kudarccal végződött. Vagy a negyedik rend, vagy a tőkések vezetése alatt, — középút nincsen. Mindazok, akik arról álmodoznak, — álmodozók, fantaszták. Megcáfolja őket a politika, a gazdaság, a történelem." (Wl. Uljanov.)

Dr. Stefánek és dr Hodzsa nevével már találkoztunk az „egységes csehszlovák nemzet" theoriájával összefüggésben. Nem véletlenül. Logikus, hogy épp ők voltak azok, akik az államfordulat után ilyen formában és változatban fejtették ki a csehszlovák kölcsönösségről szóló teóriát.

Azonban a valóság objektiv fejlődése erősebbnek mutatkozott e theóriáknál. S így az agrárpárt ifjú generációjának egyik multévi (1933 május), zólyomi gyülésén megtudtuk, hogy egységes csehszlovák nemzet nem létezik, hanem a szlovák és cseh nemzet, az az a cseh és a szlovák nacionalizmus a csehszlovák állami egység ideájával.

Ez a „zászlócsere", — ahogy a gyűlésnek ezt az eredményét a T v o r b a nevezte, — nem az agrárpártban vagy az érdekszférájában levő parasztok kedvéért történt, hanem főképp a szlovák középrétegek és intelligencia kedvéért. Hogy a politikai fejlődés e stádiumát megértsük, legalább röviden, de foglalkoznunk kell Szlovenszkó másik megváltójával — a Szlovenszkón számszerint állandóan erős mozgalommal, az autonomizmussal.

Természetesen ennek a mozgalomnak is megvannak a maga fejlődési szakaszai, változásai: radikális programszerüségétől a kormány-, s majd ismét a mai napok „ellenzéki" politikájáig. Ez a mozgalom tudta magához vonni a főiskolás fiatalság legnagyobb tömegét, — nem annyira klerikalizmusával, mint inkább programjának hangoztatásával, amely program megvalósítása a szlovák intelligencia válságának megoldását jelentené azoknak a terhére, akik a „történelmi országok"-ból jöttek. Természetesen csak — jelentené. Mikor a néppárt miniszterei a kormányban voltak, a párt ugyan alaposan diszkreditálódott, — azóta azonban megnőtt a gazdasági válság s megnőttek a munkanélküli intelligencia sorai. Hogy a mai autonómista mozgalom tipikus intelligencia-mozgalom, ennek épp az utóbbi időben azok a politikai akciók a bizonyitékai, melyeket ezekkel a jelszavakkal vezettek s azok a módszerek, amelyekkel ezeket levezették.

Az autonómista mozgalom feléledése harccal kezdődött. De nem a leállt gyárak megindításáért, a földmunkások bérének emeléséért s a kisgazdák elleni végrehajtások beszüntetéséért vagy a pittsburghi szerződésért, — hanem a szlovák helyesirásért. 1932 május 12-én a szlovák tudományos kulturintézet (melyet még a mult században alapítottak s melyet Tisza idejében a kormány betiltott), a Matica közgyűlésén Turócszentmártonban összetűzésre került a sor a nyelvkutató szekció vezetőségén belül; ez ugyanis új helyesirási szabályokat adott ki nyilvánvalóan csehesítő tendenciával. A közgyülésen heves vita után kilépett a Maticából majdnem az egész nyelvtudományi szekció, valamint a cseh tagok nagyrésze. Azóta heteken, sőt hónapokon ke-

resztül nem volt Szlovenszkó számára fontosabb esemény, nem volt fontosabb politikai probléma, mint az a kérdés, hogy „límec"-et írjanak-e, (csehesített forma), vagy „goliert".

Nem jellemző-e, hogy ez a „regenerált" nacionalizmus épp az olyan minimális követelményekért inditotta a legerősebb kampányt, mint a „nyelvi tisztaság" s azt sem akkor, amikor számszerint a legerősebb volt, hanem pontosan abban az időben, amikor már erősen meg volt tizedelve? Nem jellemző-e továbbá, hogy az autonomizmusnak Tuka-idejéből való többi „radikális" követelményeit ebben az alkalmas pillanatban nem húzták elő a lomtárból?

Ez azonban csak kezdete volt a szlovák intelligencia nemzeti „tömeg"-mozgalmának.

A második támadási pont Trencsénteplic volt, ahol 1932 juniusának végén tartották meg az egész fiatal szlovák generáció kongresszusát politikai pártkülönbségekre való tekintet nélkül. Ez előadásokkal és egészen általános vitával kezdődött: — a mai társadalmi rendről. A vita eredményét — főképp a DAV hatása alatt — a következőkben foglalták össze:

„A vitából világosan látszik, hogy a résztvevőknek a mai társadalmi rend nem felel meg. Egyesek a rend teljes eltávolitását kivánják, mások, — a többség — csak nagy hibáinak eltávolitását kivánják. A mai társadalmi renddel senki sem ért egyet. El kell távolitani hibáit — a kollektiv elemek minél intenzivebb bevonásával. A kollektivum érdekét a résztvevők az individuum érdekén felülállónak tartják."

Meg kell jegyezni, hogy a gyűlésen meglepően sokan vettek részt s a szlovák intelligencia, nemcsak minden politikai pártból, hanem Szlovenszkó minden vidékéről képviselve volt.

A legmélyebb indokot ahhoz a visszhanghoz, melyet ez a gyűlés Szlovenszkó egész közéletében keltett s amely sok tekintetben még ma sem ült el, a napirend második pontja fölötti vita szolgáltatta, melynek lényege: „Szlovenszkón egyhangúan elitélik a centralizmust. Az egész ifjú generáció: autonomista; a nézetek csak a fokot illetően különböznek. Egyesek a föderalizmust tartják fontosnak, mások megelégszenek egyelőre a törvény által biztositott teljes regionalizmussal."

Ez a rézümé ugyan nem fejezi ki valóan a vita lefolyását, de mindenesetre kifejezi az eddigi „vezető politikai eszmék" csődjét Szlovenszkón.

Ezek után érthetőbb lesz előttünk, hogy miért volt szükség „zászlócserére" az ifjú agrárok multévi szlovenszkói gyülésén.

Az autonomista mozgalom természetesen igyekezett a Maticában és Trencsénteplicen történt események által előidézett helyzetből minél többet nyerni. Manifesztációs gyülést hivtak össze Zólyomba s a mindkét felekezetű autonomisták (a Hlinka-féle katholikus néppártiak és a Rázus-féle evangélikus nemzetiek) „dolgozó" kongresszusát Trencsénbe; manifesztumokat adtak ki, melyekben az autonomisták követelményeit maximálisan konkretizálják. Kiderül ezekből, hogy ez az „össznemzeti" mozgalom mennyire polgári tendenciájú és célzatú. A szlovák polgárság félretolt részének teljes kielégitéséről s a szerencsétlen helyzetbe került szlovák intelligencia amilyen-olyan kisegitéséről van ezekben szó. Hogy kinek a számlájára, azt már megmondottuk.

*

Fejtegetésünk természetesen sok tekintetben csak nagy vonalban mozoghatott. Még így sem volna azonban teljes, ha legalább futtá-

ban nem emlékeznénk meg a szlovák intelligencia aktivista részéről, amely először a szocialista diákegyesület körül kezdett csoportosulni Prágában, később pedig a DAV folyóirat köré. A szervező munka az intelligencia között természetesen kétszeresen nehéz. Ez egyrészt magából a dolog jellegéből folyik s az intelligenciának a tényleg aktiv mozgalomhoz való tömegviszonyából, másrészt abból, hogy egy ilyen szervezethez tartozás existenciális kérdés, melyet csak néhány „szabad" foglalkozású ember s ma már igen kis mértékben a főiskolás diákság engedhet meg magának.

De azzal, hogy ebbe a csoportba kiváló szlovák írók tartoznak s hogy e csoport aktive résztvesz Szlovenszkón a politikai életben, nagy szimpátiára tett szert nemcsak a szlovák intelligencia között, de a munkásság soraiban is.

ARON COTRUŞ VERSEIBŐL

Fordította: KIBÉDI SÁNDOR (Cluj)

A BÁNYÁSZ

Izzón, mély-fáradt sorson
a szénsziklákat ontom:
penész-kenyér a koncom...

nevetni elfeledtem,
sírni is más tud szebben,
testem szinte ruhátlan,
üresen kong a tálam,
karom ernyed a lázban...

mint ma, egy oly fagyos napon
forró halált ölelt az asszonyom
s tavaszra kelve viaszfehéren
két gyermekem pihent a sír ölében...

A tárnák bús, rekedt falán
ontom a szenet szaporán,
falat kenyérre elég talán
a bérem;
lankadtan és egyre sutábban,
míg torkomra fut a bánya porában
a vérem...

NINCSEN APÁM, SEM ANYÁM

Nincsen apám, sem anyám,
nincs, ki gondoljon reám,
Ákimnak hívnak, így neveznek.
ott találtak a temetőkert mellett
egy korhadt, rozzant híd alatt, —
sorsom hát az lett, hogy mezőket
lakjak és bűzös aklokat...

az életet bűntelen jártam,
szelíd szóra sose találtam...
csábtalan csavargó: szegényen
aludtam ökrök és kutyák közt
piszokban, ólak rejtekében...

Nem várt rám szülő, sem rokon,
nőttem csattanó pofonokon...
ma is rámjár a rúd, sok szidalom
s én tűröm, hallgatom:
fogam csikorgatom...

FAJI BÜNTETŐJOG: „Fajárulást követ el az, aki olyan idegen vérközösséghez vagy fajtához tartozóval keveredik, amely fajtának vagy vérközösségnek a német népközösségtől való távol tartását a törvény elrendelte. Fajárulás forog fenn akkor is, ha a keveredés fogamzást megelőző eszközök használatával történik." (A porosz igazságügyminisztérium „Nationalsozialistischen Strafrecht" című emlékiratából. Deckers Verlag, Berlin, 1934.)

A ZSIDÓKÉRDÉS ÉS A CIONIZMUS

Irta: VARGA LÁSZLÓ (Timişoara)

A zsidókérdés örök létezésének a hiedelme ugyanúgy az osztálytársadalom ideológiai terméke, mint pl. az a meggyőződés, hogy a nő szellemileg kevesebb értékű mint a férfi. Az osztálytársadalom fontos tartozéka u. i., hogy a végzetszerűség jellegét kölcsönözze minden olyan ellentétnek, amit tulajdonképpen ő maga fejleszt ki. Hogy azután mikor mit és mennyiben tüntet fel végzetszerűnek, az különféle módon nyer alkalmazást. A végzetszerűség állandó jellegével elsősorban azokat az ellentéteket illeti, amelyek az osztálytársadalom fennállása óta hatóerővel birnak. Ilyen pl. az osztálykülönbség gondolata, amivel kapcsolatban azt a legendát terjeszti, hogy „vagyonosnak és vagyontalannak mindig kell lenni." Ilyenféle az is, amikor arról beszél, hogy a szomszéd nemzetek, nemzetiségek egymás iránti ellenszenve örök. Az időnként jelentkező vagy kiéleződő ellentétek végzetszerűségét viszont átmenetinek mondja. A gazdasági válságokat pl. olyan „csapások"-nak minősíti, melyeknek törvényszerű visszatérését a prosperitás idején tagadja. Hasonlóképpen periódikus érvényűnek veszi azokat az ellentéteket, amelyeknek az eltüntetésére korábban vagy részben lehetősége volt. Ez a beállítás olyankor jelenik meg, amikor a társadalmi rendszer megrendülése következtében képtelen a kiegyenlítés megindított folyamatát végigvezetni. A végzetszerűség azonban ekkor is ősrégi, hogy a teljes megoldást későbbre is kilátástalannak tüntesse föl. Azok az erőszakos rendszabályok, amiket ilyen alkalmakkor valamely társadalmi problémával szemben megkísérel, szintén csak a végzetszerűség aláhuzását célozzák. A végzetszerűség sugalmazása mindig az osztálytársadalom pozició erősítésére irányul s az a célja, hogy a reform engedményekkel való megelégedésre neveljen.

Hasonló összefüggés állapítható meg a zsidóság és a polgári társadalom között. A polgári társadalom erősödése idején a polgári osztály egyenrangúnak ismeri el az osztályát kiegészítő zsidóságot, mivel a polgárságnak ebben a szakaszban az értéktöbblet minél simább elosztása az érdeke s ezért osztályából lehetőleg minden ellentétet kiküszöböl. S mert a zsidóság ekkor még nem számit „konkurrenciának", természetes, hogy a polgári rend „hasznos elemeknek", „jó polgárnak" és „kitűnő hazafiaknak" nyilvánitja őket. Ez a helyzet változatlanul megmarad ott, ahol az asszimiláció idejében végig járhatta a maga utját. (Anglia, Franciaország, Olaszország, Németalföld, Csehország, stb.) Ahol azonban az asszimilációs folyamat csak később, s akkor is gátló körülmények között indul meg, ott a világszerte bekövetkező polgári visszafejlődés feleuton akasztja meg a zsidóság áthasonulását. (Kelet- és Középeurópa; Németország). Ez utóbbi helyeken a zsidósággal szembeni surlódás az asszimiláció zsenge volta miatt a „destrukció", az „élősdiség", a „káros" és „nemzetellenes" jelzőkkel illeti a zsidóságot. Természetesen a zsidóság önértékelése is különböző a két fázisban. Az elsőben népi kisebbértékűségi érzését úgy küzdi le, hogy a befogadó nép nyelvét, kulturáját, szokásait a magáévá teszi, nevet változtat stb. Az „idegen", nem hazai, zsidó kényelmetlenné, sőt lenézetté válik előtte. Ahol viszont az asszimiláció erőtlennek, s ezért eljátszottnak bizonyul, ott saját magát értékeli többre s „a zsidó nép etikája"; „magas erkölcsi nivója", „történelmi multja" stb. nyer részéről éles kihangsulyozást.

Az uralkodó osztályok ideológiáikat a többi társadalmi rétegekbe is beleoltják olyannyira hogy azokat ezek a rétegek még az uralkodóosztályoknál is nagyobb meggyőződéssel vallják. Ez a körülmény lényegesen megnehezíti a társadalmi összefüggések helyes felismerését. Hogy a legelső sorunkban használt példához visszatérjünk, Bebel említi, hogy: „a nő még mai napig is magától értetődőnek hiszi alárendelt helyzetét; emiatt nehezen lehet megértetni vele, hogy alárendelt helyzete méltatlan..." A zsidóságnál is erős gyökeret vert sorsa végzetszerűségének hiedelme s ezért hangsulyozza vissza-visszatérő rezignációval, hogy „ a társadalomba való beilleszkedése kilátástalan." Ennek a kilátástalanságnak a jegyében születtek meg azután mindazok a magatartásai, amelyeket a környezetével előálló konfliktusok során kiváltott magából. Ezek a magatartások már nem egyszerűen népi-egyéni önértékelést, hanem általános, szociális állásfoglalást tartalmaznak s ami még jellemzőbb, ezek a magatartások minden esetben olyanok, hogy azokkal a zsidóság a társadalmon kivül helyezi önmagát.

A zsidóságnak a külvilággal való konfliktusai már a feudális időkben társadalmi jelleget öltenek. A hűbéres idők viszonyainak merevsége még csak kisérleti lehetőséget sem enged arra, hogy a zsidóság helyzetén bármiként is enyhithessen. A surlódásokkal szemben a zsidóság visszahatása ekkor csak csodavárásban és miszticizmusban nyilatkozhat meg. A középkori álmessiások, majd a kabbalisztika, még később a chasszidizmus fellépésének ez a magyarázata. A polgári társadalom alkonyán fellépő surlódásokra a védekezés már egész más formában történik. A modern államok és a polgári fejlődés korszerű példával szolgál s megadja a lehetőséget a társadalomból való menekülés „praktikus" (nemzet-állami) elképzelésére, a cionizmusra. (Ez a „kisérlet" később már nemcsak nemzeti, mert szocialista vonatkozásban is kitermel egy társadalmon kivüli zsidó specialitást: a cionista „szocializmust"). És ahogy a zsidó ellenesség — a korszellemnek megfelelően — már nem vallásos, hanem áltudományos-politikai irányt követ, ezért a zsidóság ellenhatása is a cionizmusban hasonló párhuzamot kisérel meg. (Egyrészt Herzl-Jabotinsky „politikai" programjai, másrészt Gordon-Borochov cionista szociológiái). Persze a cionizmus érvelésében döntő szerepet játszik az a hiedelem, hogy a zsidó sors végzetszerű s ez a sors a társadalmon belül megváltoztathatatlan. Herzl ugyanúgy mint elődje, Pinsker feltétlenül szükségesnek véli a cionizmust, mert „gyógyíthatatlan pszichózist látnak az antiszemitizmusban" (Adolf Böhm: Die zionistische Bewegung". I. K. 103. o.) A „végzetszerűség" azzal nyer aláfestést, hogy a sajátos problémát a ténylegesnél is sajátosabbá hangsulyozzák. („A zsidó hontalanok szét vannak szórva", „nincsenek a termelés első ágaiban" stb.) S mindez jogcimet ad arra, hogy egyrészt az izolált megoldási kisérletet — az általános megoldásnál — sürgősebbnek tételezze, másrészt, hogy a részmegoldást az egész ügyévé tegye. Igy ezután érthető, hogy a cionizmus minden vonatkozása — szemükben — „specifikus"; a cionizmus „különbözik minden más nacionalizmustól"; a szocialista-cionizmus „felismeri", hogy a zsidókérdés szociális megoldásának eltérő utat kell megszabni; a zsidó ultranacionalisták ugyanilyen természetességgel tiltakoznak az ellen, hogy őket a fasizmussal állítsák egy sorba: a „zsidó véderő" nemesebb veretű minden más militarizmusnál, stb., stb.

*

A cionista ideológia szorosan összefügg a zsidó mult történeti-

beállításának módjával. Az általános zsidó és cionista felfogás szerint a zsidóság szétszóratásában, s közvetítő pályákra való szorulásában tulajdonképpen a külvilág a bűnös; a zsidó állam elpusztitása és a zsidók száműzetése eredményezte az elszóródást, minden más pályáktól való távoltartásukkal pedig a „népek" egyenesen rákényszerítették, ránevelték a zsidókat a közvetítő foglalkozásokra. Ez az „erőszakos" helyzet — mondják — mindaddig nem szüntethető meg, amíg a zsidók régi állami-paraszti életükhöz „vissza nem térnek" és történelmüket — mai változatban — ott nem folytatják, ahol annak abbahagyására kényszerültek. Ezekre utalt Herzl a német császárral folytatott beszélgetésében is. A cionizmus mai u. n. „elemző s tisztázottabb szempontú" irányzatai is szószerint ezt a felfogást vallják. A bukaresti Histadruth Hasomer Hazair egyik buletinjében (1933. VII.) olvassuk: „Mi a zsidó probléma? A zsidó nép legnagyobb szerencsétlensége a Galuthba (számüzetésbe) való érkezésével kezdődik. A Galuth gazdasági szempontból a saját terület elveszitését jelenti... A területnélküli népek nem rendelkeznek saját nemzeti gazdasággal. Ezek a népek, hogy megélhessenek, az idegen gazdaságba kénytelenek behatolni... Amikor a zsidó Spanyolországba vagy Németországba hatolt és kereskedelemmel kezdett foglalkozni (és ehhez a foglalkozáshoz nem speciális pszichikai készsége folytán, hanem más alternativa hiányában kényszerült), az illető népek nem láttak benne versenytársat... stb." Amint a zsidóság történelmi-társadalmi utjának ez a beállitása hijján van a fejlődés törvényszerűségei felismerésének, úgy a megoldási ajánlat is figyelmen kivül hagyja a további fejlődés szükségszerűségének a felismerését. Már pedig a zsidóság eddigi útja ugyanúgy egy elkerülhetetlen fejlődési irányt követ, mint minden más társadalmi-népi folyamat.

*

Herzfeld, Kautsky, Uljanov, Heller tisztázták, hogy a zsidóság már történelmi fellépése idején milyen szociális kategória s kimutatták azt is, hogy ez határozta meg későbbi sorsát. Palesztina mint a Nilus és a Tigris-Eufrat mentén fekvő nagy centrumok összekötő területe, földrajzi fekvésénél fogva, bennlakóit — előbb a kanaánitákat, később a hébereket — árukereskedelemre és áruszállitásra determinálta. A kanaániták gazdagsága késztette a héber törzseket a sorozatos támadásokra, míg végül sikerült a kanaániták területét, s ezzel együtt a gazdasági előnyöket is megszerezniök. Az ókor kezdetén különben is a nomádok a kereskedelem első képviselői; állataikat tenyésztve legelőről-legelőre ezek mozognak a különböző országok között. A bibliai ős-személyiségek (Ábrahám, Lót stb.) mindnyájan állattenyésztők s egyben nagy vagyonnal rendelkeznek. (Ábrahám már a „kereskedői értékről" is beszél.) A nomád-kereskedelemből fejlődik ki a szervezettebb karaván-kereskedelem, s ismeretes, hogy Palesztinát több nagy karaván-ut szelte át. Hogy a Biblia azoknak, akik „messze uton esnek tisztátalanságba" rendszeres módon ad lehetőséget (egy hónappal később!) a husvéti áldozat bemutatására, az csakis ilyen természetű utazások általános előfordulásával magyarázható. (Parasztelemek a határból sem igen szoktak kimozdulni.) A Talmud is megemliti Jákobról, hogy S'chem városába a vásár és a piac szabályozása, más vélemény szerint pedig a pénzrendszer kidolgozása végett utazott. A Biblia egyébként számos helyen utal a zsidóknak erre a kialakult foglalkozására. Figyelmeztet pl. a súly- és ür-mérték megbizhatóságára. Ebben az összefüggésben érthetők csak a hamis esküre, a kimondott szó fontosságára vonatkozó intelmei.

Határozottan a kereskedő foglalkozásra utal Jákob Zebulin törzsére mondott áldása, mely szerint az „a hajók közelében, Fönicia átellenében lakozik". A zsidók azonban — amíg Palesztinában élnek — általában inkább szárazföldi mint tengeri kereskedők, s ezért vívták a legelkeseredettebb harcokat a filiszteusokkal, akik a tengerparti szegélyt birtokolták. Ezért nem volt a zsidók kereskedelme gyarmatositó, mint a föniciaiaké és görögöké, viszont a gyarmatositás elmaradása folytán lehetett később szabad és az egész világon elterjedt.

Nem rátermettségből és hajlamból lettek tehát a zsidók kereskedők, hanem a földrajzi tényezők következtében. A zsidó nép nagy része a nomád életmód felhagyásával kétségtelenül a földmüvelésre tért át, a nép jelentős része azonban tovább is kezében tartotta és fejlesztette társadalmi hivatását, a kereskedelmet. (A főpap hosszunapi könyörgésében „haszonbő évért" könyörög). Népi jelleget a zsidó kereskedői foglalkozás a babilóni számüzetéssel ölt. A számüzetésbe a gazdagokat viszik, otthon a szegény paraszti elemek maradnak, akiknek a helyzete romlásnak indul. A számüzöttek a centrumokba kerülnek s mert az iparban a zsidók ,minthogy nemrég még nomádok voltak, fejletlenek a hatalmas birodalomban csakis mint kereskedők érvényesülhetnek. A nagy méretek persze fejlettebbé teszik ezt a foglalkozást is, s ezért a babilóni számüzetés döntő jelentőséggel bir a zsidók további társadalmi fejlődésére. Már Babilonban megkezdődik a kapcsolatok kiépitése és továbbvitele érdekében a zsidók szétszóródása a gazdasági ütőerek mentén. A Babilon örökét hamarosan átvevő perzsa birodalomból származó Hámán-legenda már a zsidók teljes elszórtságáról emlékezik meg. Az európai diaszpora egyik elágazása már innen indul ki. A zsidók Kisázsián át az Égei-tenger partvidékére és még tovább is származnak el. Akik Babilonból Palesztinába visszatérhettek, azok teljesen megváltozott lehetőségekre találtak. A mezopotámiai birodalmak hanyatlása következtében Palesztina gazdaságilag megszünt összekötő terület lenni; a világkereskedelem új erővonalakat rajzolt föl (Szíria, Egyiptom, Róma) s a kereskedőnépnek azok felé kellett huzódnia. A zsidók jóval Jeruzsálem második bevétele előtt mind nagyobb és nagyobb számban telepedtek le Antiochiában, Alexandriában és Rómában. Egyiptomban Ptolomäus idején 8 millió lakos közül 1 millió zsidó. Mindezeken a helyeken a zsidók nagy és gazdag hitközségekben éltek. A gazdasági kapcsolatok kimélyitése végett egyre messzebb szóródtak. Herzfeld 52 várost sorol fel, ahol már akkor zsidók éltek. Ezek közül 39 virágzó kereskedelemmel birt. Közismert az is, hogy a prágai hitközség már a második templom idején fennállott. Rövid időn belül elkerültek a zsidók Németországba, sőt a brit partvidékig. A második templom lerombolásakor már több zsidó lakott a diaszporában, mint Palesztinában. A zsidók kereskedése (a kor szükségletei szerint) elsősorban fényüzési cikkekre irányult, a fölöslegből azonban kölcsönügyleteket, adóbérletet stb. is bonyolitottak le. A zsidók nélkülözhetetlenségük következtében ezidőben mindenütt szivesen látott és kiváltságos elemek. Nagy Sándor, Julius Caesar és Augustus jóindulattal kezelik őket. Ez a gazdasági szerep magyarázza meg, hogy mért fejlődött vissza a héber nyelv már akkoriban Palesztinában. A diaszporában az arameus, a görög, sőt a latin nyelv volt használatban közöttük. A zsidóság példátlan elszóródása különben is csak szerepükből magyarázható, mintahogy a zsidóság történelmi-társadalmi fennmaradását is csak az tette lehetővé, hogy amikor a maradék nemzeti-paraszti elemek Palesztinában a hóditókkal szemben utolsó élet-halál harcukat vivták

s (főleg Jeruzsálemben, ahonnan a legtöbb próféta származott) társadalmi harcokban (papi osztály, farizeusok, szadduceusok, zeloták, esszeusok majd ujkeresztények) örlődtek fel, akkor a zsidóság a külvilágban már kellően kiépitette a maga pozicióit, ha közben Palesztinával való kapcsolatait ápolta is.

A zsidóság társadalmi szerepének felel meg az a vallási beállitódás is, amit a végleges szétszóródás idejében a papok helyett a törvénymagyarázó- és alkotó-rabbik határoztak meg. A vallás esetében mint tudjuk: „két forrást különböztetünk meg, amelyekből vallási szemléletek erednek. Az első az emberek viszonya a természethez... A második... az embereknek a társadalomhoz való vonatkozásai. A társadalomhoz való viszony alapja a termelési mód... amellyel az emberek anyagi életüket biztositják." (A. Thalheimer: Einführung. 17. o.) A vallásnak ez a második forrása akkor lett a zsidóknál elhatározó jelentőségű, amikor a héberek törzsi hite a vallás egy magasabb, tisztultabb fokára jutott el. A zsidóságnak a termeléshez és az áruhoz való viszonyából eredt gyors szétszóródása teszi érthetővé, hogy miért éppen a zsidók nép-istene alakulhatott már a korai időkben oly világ-istenséggé, amely helyétől szabadulva fiaival mindenütt megjelenik s csakis velük tart. A kiváltságos helyzet következménye, hogy a zsidók a kiválasztott népnek hitték magukat s privilégiumaikat szigorú és különleges, életmegnehezitő vallási-faji jellegzetességekkel védték. Ugyanakkor a közös érdek kifejlesztette a szoros összetartást, amit a haza elvesztése után a haza reménye s a messiási megváltás hit szitott. A zsidók életpályáját tükrözi vissza vallásuk aprólékossága és rendszerezése. A zsidó vallás józan, racionalisztikus, nem ismer érzéki-képi momentumokat, a képkultuszt nem tűri. Amig a zsidók általános anyagi helyzete kedvező, addig hiányzik a zsidó vallásból minden misztikum; a régi zsidó vallás még a tulvilágról sem tud; büntetés, jutalmazás csak a földön történik. Az ilyen vallás melegágya az absztraháló és a mathematikai-kalkulációs képességnek. Werner Sombart emeli ki, hogy a zsidók körében mily meghitt hangzása van a „tachlith" szónak, amely valaminek a célját, értelmét jelenti és keresi.

Előbbiek után szükségszerű, hogy a zsidóság mint szociális kategória külön testként helyezkedett el az idegen társadalmakban. A zsidóság számára az izoláltság mindig cél volt s ez a cél mindaddig a javát szolgálta, amig elfoglalt helyét a termelőviszonyok védték. Ez a pozició sokáig szilárdan állt. A középkor termelési-társadalmi viszonyai azonban lassan kérdésessé tették. A középkorban a birodalmak helyére a szétdarabolt, féltékeny kis államalakulatok kerülnek, s a kor gazdaságilag a mind merevebb elzárkozás felé halad. S minél átütőbb ez az igyekezet, annál jobban összezsugorodik a zsidók társadalmi szerepe, mignem egyszerre az egész kategória fölöslegessé válik. A nyomás a 11. században lép föl s az elhatározó tragikus fordulat a 14. század táján következik be, amikor a középkori városok a nemesség gyámsága alól többé-kevésbé kikerülve kis gazdasági egységekké alakulnak. Az új városgazdaságok kitermelték a helyi kereskedőpolgárságot s a kötött céhrendszert. Ez a középkori városi kereskedelem helyhez kötött, élénkebb világpiaci tevékenységet nem ismer, hosszú ideig csak a város önszükségletének a kielégitése a célja. „A helyi elzárkozottság kifelé, helyi tömörülés befelé, a falvakban a Mark (földközösségi szervezet), a városokban a céhek testülete jellemzik ezt a kort." (Engels: Anti-Dühring.) A magukba merevedett apró gazdasági egységek pórusaiban a zsidók nem maradhattak meg;

hivatásuk — nyers erőszakkal is — mind fölöslegesebb. Az áruközvetítést fokonként elveszítették, s versenytársak vagy fölöslegesek lettek s ezzel megkezdődtek a zsidók elleni társadalmi surlódások. A keresztes hadjáratok zsidóüldözései s a 11. század tömeges álmessiásai a zsidók utjának első kilométerkövei. Ekkor s nem pedig „amióta csak zsidó van a világon" kezd a zsidókérdés társadalmi jelleget ölteni, mert eddig zsidóüldözésekről — az elszigetelt alexandriai megmozduláson kivül — nem tudunk. S ha eddig önkéntes volt az izoláltság, úgy ettől kezdve erőszakos: a középkor gazdasági kötöttsége mindenféle társadalmi feloldást lehetetlenné tesz. A zsidóság kitaszítottsága egyre nagyobb; rájuk kényszerül — most már akaratuk ellenére — a ghettó-élet, a megkülönböztető ruhaviselet, a sárga folt, a fej- és védelmiadó stb. Az áruközvetitésről hovatovább kizárólag a pénzközvetitésre, a kölcsönügyletekre tolódnak át. A zsidók egy vékony rétege ilyen minőségben is pozicióhoz juthat, ez azonban már társadalmi megbecsüléssel nem jár. Igy jelennek meg az u. n. „udvari zsidók" és pénzváltók, a kis bankházak tulajdonosai. A többséget kisszabásu kölcsön ügyleteivel a falvakra szoritja ki a város, hogy a hűbéresek, jobbágyok stb. terheik fedezéséért mindig hozzájuk forduljanak pénzért. Természetesen ez a társadalom alsó osztályaiba is beágyazta a zsidókkal szembeni társadalmi idegenkedést. Az uzsora ekkor lesz tisztességtelen fogalom, mert pl. a rómaiaknál még nem volt az, miután náluk az ideológiát diktáló uralkodóosztály is foglalkozott uzsorával. Az ezutáni zsidóüldözések már az adósságelengedés jegyében folynak le. Tipikusan ebben az irányban mozog a zsidóság útja Németországban; a spanyolországi zsidóüldözések főleg az adósságtól való megszabadulást célozzák. Az ezekkel a tünetekkel párhuzamosan fejlődő kabbalisztikus-misztikus irányzat a zsidók anyagi életének szellemi visszatükröződése. Ugyanekkor a zsidók — alapjában véve mindig optimista — szellemi életében nagy helyet kap a fájdalom-kultusz. (Jehuda-Halevy Cion keservei stb.)

A zsidóság helyzetének középkori változása azonban más következménnyel is jár. Amíg azelőtt a zsidóság törekvése arra irányult, hogy a gazdasági élet lüktetőbb vonalait keresse ,ekkor már beéri azzal, hogy a fejletlenebb gazdasági vidékeken keressen férőhelyet. Igy kerülnek a zsidók tömegesen Keletre. A kezdetleges lehetőségek itt persze csak kereskedelmi, kölcsönközvetitési szerephez engedik, hogy azután a gazdaságilag fejlődni képtelen és sürüsödő tömegek később a satnya nyomorkézműveség felé forduljanak. Az álmessiások (Sabbatai Zwi és Frank) a keleti zsidóság szociális helyzetéből sarjadnak ki, s ebből a helyzetből születik meg később a chaszidizmus is.

Amikor a középkor kötött viszonyai oldódásnak indulnak, egyidejüleg lazulni kezdenek a zsidóság társadalmi-gazdasági kötelékei is. De csak annak a zsidóságnak, amely az új fejlődésbe, a tőkés termelésbe bekapcsolódhat. A tőkés termelés és szabadkereskedelem a városok zárt gazdasága ellen küzdve fejlődött ki s a kirekesztett zsidók ebben az új szabad érvényesülésben az első közt találhatták meg a helyüket. Werner Sombart túloz ugyan, amikor azt állitja, hogy ugyszólván a zsidóságnak köszönhető minden társadalmi fejlődés, de mégis helyes az a megállapitása, hogy „a modern kapitalizmus jelentős része történelmileg a pénzkölcsönzésből nőtt ki." (Juden und das Wirtschaftsleben 223. o.) A zsidó pénzkölcsönzés pénzváltókká, majd családi bankházakká, míg legkésőbb pénzintézetekké tágul. A zsidók — a politikai emancipációt jóval megelőző gazdasági egyenjogusitás következtében — ismét közvetlenül vállalnak részt a magasabb fokú

áruközvetítésben. Szerepük ezen a fokon ugyan már nem kiváltságos, de a zsidóság mégis a polgárság alkatrészévé lesz. A korán virágzásnak indult Hollandia, Anglia, Hamburg stb. fiatal polgárságában serényen munkálkodnak a zsidók is az új rend érdekében. A zsidók polgári emancipálása a polgárság ügye lesz, a zsidók céltalanná és akadállyá vált izoláltságukat felbontani igyekeznek. A zsidóságnak a gazdanépek új uralkodóosztályához való asszimilációja hihetetlen gyors ütemben megindul. Helyenként rövid idő alatt sajátosságaiból nem is marad más hirmondó, mint pár szociális helyzetéből eredő jellemkülönösség.

Az asszimilációt megzavarják ugyan azok a társadalmi ellentétek, amelyeket a tőkés termeléssel járó válságok felszínre hoznak, a polgári fejlődés ideje azonban elegendő az asszimiláció teljes kifejlődésére mindenütt, ahol a tőkés fejlődés idejében indult meg és az asszimiláció normális előfeltételei biztosítottak. Középeurópa polgári fejlődésének rövid tartama erre sem időt, sem módot nem nyujthatott. S nem nyujthatott Németország sem, amely még kapitalizálódó szakaszában sem tudott megszabadulni heterogén összetételével járó egyenlőtlen fejlődésének tehertételétől, ami a belső surlódásokat állandóan ébren tartotta. Németországban az előrelendült fejlődésben sem tünhettek el az atavisztikus népi-társadalmi ellentétek. Ezek miatt az ellentétek miatt jelentkezett oly' nagy hévvel a német zsidóság asszimilációs készsége s ezek az ellentétek válthatták ki a német népből az oly alacsony befogadási hajlandóságot. Az a felfogás tehát, hogy a „zsidóság asszimilátorikus és izolatorikus tényezői közül az izolatorikus kerekedik felül" minden történelmi igazolást nélkülöz; a valóban nyugateurópai és kellő tőkés multtal rendelkező államok zsidóságának asszimilációs törekvése megvalósulhatott.

A keleteurópai zsidóság nyomortömegei számára elesett a polgárság által való megoldás lehetősége. A gazdasági-társadalmi állapotok merevsége itt alig csökkent, s a maradi, félfeudális országok társadalmi átalakitását már nem a polgárság végzi el. A nyugati polgári fejlődés idejében megindult a keleti zsidóság vándorlása a régi irányban, a gazdasági ütőerek, a nyugati centrumok felé, jóllehet itt már a keleti zsidóknak avval is be kell érniök, hogy csak mint bérmunkások keressenek elhelyezkedést. A nyugati zsidóság is koncentrálódik, faluról városba szivárog, a város viszont az asszimilációs folyamat hatékony elősegítője. „1910 körül a zsidóság egyhatoda 10 nagy városban lakik... s érthető okokból a nagyvárosok lesznek az asszimiláció főfészkei." (Adolf Böhm.)

Amikor a tőkés termelésben a tőkekoncentráció érezhetővé válik, társadalmi erjedést vált ki, a zsidók társadalmi surlódásai ismét előtérbe kerülnek — polgári formában. A polgárilag erősebb területeken — Franciaország (Dreyfuss-per) Belgium stb. — a jelenség átmeneti, a surlódások a társadalmi kérdés jellegét öltik. A tőkekoncentráció ideje, a tulérettség stádiuma meginditja a hanyatlást s az ellentétek kiéleződését. A szabadverseny visszaszorulása a monopolisztikus törekvésekkel szemben szellemileg a liberalizmus térvesztését is jelenti. Ahol tehát az asszimiláció elkésett, ott a kellőkép' fel nem oldott zsidó rétegekkel szemben kifejlődik az aktiv antiszemitizmus. Ezt az antiszemitizmust kezdetben a régi erők (nemesség, papság) szítják, az egész rendszer hanyatlásakor azonban már maga a polgári osztály is kiakmázza a „zsidókérdést" s arra törekszik, hogy a „zsidókérdést" a „nemzet" minden osztályának ügyévé tegye, s ezzel biztosítsa továbbra is vezetőszerepét. A zsidókérdésnek ez a felnagyitása csalhatatlan

mértéke a polgári rend lejtőre kerülésének. A hanyatlás kisérőjelenségei ezuttal is a zsidóellenesség (antiszemitizmus) társadalmi részről, és ennek elháritásai próbálkozása, a cionizmus zsidó részről. A középkor misztikus és csodatevő, megváltó szelepei után a zsidóság a „modern" korban „modern" formában védekezik, s a védekezés ismét kikapcsolódás a társadalomból, minek következtében a vállalkozás nincs arányban a probléma terjedelmével és fejlődésével. A zsidóság eddigi útja pontosan igazodott a társadalom utjához. Törvényszerűen ment végbe: szociális kialakulása, szétszóródása a világon, társadalmi elkorcsosulása a középkorban, két részre (nyugati-polgári és keleti-pauperizált-nemzetiségi) részre való elkülönülés az újkorban. Mai kritikus helyzete szintén törvényszerű következmény, feloldása tehát csak magasabb nivón lehetséges. A zsidók milliónyi kapcsolata a társadalom egészével szükségszerűen az egész társadalom sorsával hozza párhuzamba. A fejlődés is az egész irányába, előre törekszik s nem visszafelé, mintahogy pl. az sem a fejlődés törvényének felel meg, hogy a történelmileg egyszer már elintézett héber nyelvet mesterségesen (Ben-Jehuda) feltámasszák.

Napjainkra jellemző, hogy a tények egyforma megállapitása elől mindkevésbé tér ki; hogy pl. még a katholikus orgánumok is nagytőkeellenes hurokat ütnek meg: — társadalmi törekvéseket, mozgalmakat azonban nem a megállapitások ilyen vagy olyan helyessége szerint kell értelmeznünk, hanem konkluzióik szerint. A cionizmus is megállapitja és érvelési bázisul használja fel a keleti zsidóság szörnyű nyomorát, anélkül, hogy annak átfogó likvidálása részéről lehetséges volna. A maga javára könyveli el a hitleri antiszemitizmust, a „kapui megnyitását" ajánló Palesztina azonban a német zsidóságnak ép' azt a részét fogadhatja be a legkevésbé (a szabadfoglalkozásúakat), akiket a hitleri rendszer a legérzékenyebben sujt. A cionizmus igéretei közben a német zsidóság kénytelen szomorú sorsához alkalmazkodni és az adott lehetőségek közt úgy-ahogy biztositani további fennmaradását. A német zsidók többségére nem várhat más sor. A polgári zsidóság ilyen kényszerű kiegyezésére a „kurzus" utáni magyar zsidóság viselkedése és helyzete világos példa. Az antiszemitizmus gyujtópontjain a zsidó polgárság megtalálja a gazdasági megférés útját, a pauperizált zsidó tömegek kérdése viszont egybeesik az illető gazdaságterület összes kérdéseivel. Utalunk itt a hitleri kormány egyik rendeletére, mely állami rendelések felülbirálásakor eltanácsolja hiveit a szóbajöhető cégtulajdonosok származásának „tulzott" kutatásától, ha azok fajnémet alkalmazottakat foglalkoztatnak. A zsidó cégtulajdonosok persze felfüggesztik népi szolidaritásukat és elbocsájtják zsidó alkalmazottaikat...

A zsidókérdéshez sokban hasonlit az északamerikai néger-probléma (természetesen igen sokban különbözik is attól. A négerek pl. nem privilégizált, hanem rabszolgasorsból jutottak mai helyzetükbe, társadalmi rétegeződésük elosztottabb mint a zsidóké stb., stb.), mert minden szociális kérdésnek épp az a közös vonása, hogy társadalmi jellegű s a társadalom viszonyaival áll vonatkozásban. A négerek is kisebbségben, nagyfoku faji és társadalmi elnyomásban, „idegenben" élnek, a néger probléma megoldását azonban mégsem a honnan származás, hanem jelenlegi szociális vonatkozásai határozzák meg. „Csak ha valamely adott társadalom együttes és külön kölcsönvonatkozásainak összességét objektive vesszük figyelembe, vagyis ha a szóbanforgó társadalom és más társadalmak közti kölcsönvonatkozásokat tekintjük, lehet helyes alapunk az előrefejlődő osztály taktikájához.

Ugyanekkor az összes osztályokat és országokat nem statikájukban, hanem dinamikájukban kell figyelembe vennünk, azaz nem merev állapotukban, hanem mozgásukban (s ezeknek a mozgásoknak törvényei minden osztály gazdasági létfeltételeiből erednek). A mozgást viszont nem a mult, hanem a jövő szempontjából kell néznünk, még pedig nem az „evolucionisták" lapos felfogása szerint, akik csak lassu változásokat látnak, hanem dialektikusan". (Wl. Uljanov.) S amint vonatkozik ez a megállapitás az egyes társadalmakra ugynúgy áll ez az egyes társadalmi csoportokra és minden társadalmi jelenségre. Bármely szociális kérdés csak társadalmi kapcsolatainak és fejlődési helyzetének megfelelően itélhető meg. Az pedig nem vitatható el, hogy a zsidókérdés — minden speciálitása mellett — a társadalmi kérdések egészébe tartozik.

MAI ANGOL KÖLTŐK

Fordította: FORGÁCS ANTAL (Budapest)

WILLIAM BENNET: LEÁNY

Májusban még dolgozott,
fogai közt csikorgott a műhely lágy pora,
juniusban gyakran vért köpött,
juliusban sárgán feküdt a nyirkos gyolcs között,
s augusztusban ragadós föld hullott reá.

Szép volt-e, rút-e? Nem tudom!
Jó volt-e, rossz-e? Nem tudom!
Szegényke húsz évet élt, s tíz évet dolgozott.

ARTHUR DOUGLAS: EURÓPA

Európa! Szörnyű világrész!
A fiad vagyok én és szégyenlem magamat.
Mint kiélt férfié olyráncos az arcod,
mint férfié, aki tudja, hogy nőnek
már a fiatalok, akik egy
hősi napon félreállitják az útból őt.
Friss népek készülnek a viadalra,
Ázsia fénylő gyermekei, akiket már
nem kötnek törvények és lomha szokások
mint oly' rabot a szégyenletes béklyó,
aki vágyódva néz föl a négyszögletes égre
és tudja jól, hogy ennyi csak, mi néki megmaradt.
Rabok vagyunk mi mind európai népek,
s a rabok sorsa ez: lánc és rossz kenyér!

JAMES FITZELL: VERS A KORCSMÁRÓL

Mint a pók a szoba szögletében,
úgy bujik el a kis zugutca mélyén
ez a piszkos és szomorú külvárosi korcsma.

A lámpa álmosan leng az alázatos
asztalok fölött jó nehány esztendeje már,
s bús piszok-dombok merednek a székek alatt.

Szomorú férfiak üldögélnek itt,
megtörten nézik a padlót és merengenek
e céltalan és rosszízű világon.

Hervadt, családtalan férfiak ők!
Sajnálni valók akár a halottak,
és betegek mint a festett utcai lányok.

Az egyik most a gyárról beszél
ahol nyolc évig dolgozott, a másik
káromkodik s csupasz ökleit rázza.

A KULTURA VÁLSÁGA

Irta: KOVÁCS KÁROLY (Pozsony)

1. A történelem dialektikájának grimászai közé tartozik, hogy éppen az a mozgalom fedi fel legszembetűnőbben a kultura osztályjellegét, amely a leghangosabban hirdeti az osztályfelettiséget. A fasizmus gleichschaltoló és totalizáló törekvéseinek nemcsak a gazdasági és politikai élet terén van meg ez az eredménye. Regressziv kulturális törekvései előtt kitágul a legszűkebb békaperspektiva is. Rohamos tempóban fejlődnek a meglátás felé a legbornirtabb filiszterek vaskoponyái.

A kultura osztályfelettiségét természetesen már a „demokratizálódó" kapitalizmus idejében is sokan vonták kétségbe. Még az osztályfelettiség és a krisztusi szeretet modern apostola, Tolsztoj is azt vágta a polgári művészet szemébe, hogy „alig akad száz ember közül egy, aki élne vele". Sőt az ő gondolatvilágába egyáltalán nem illő intuicióval azt is meglátta, hogy „a munkás, hacsak nincs elromolva és helyzetének szelleme meg van benne, képtelen lesz bármi hasznot huzni művészetünkből és semmit sem fog belőle megérteni. És ha véletlenül meg is ért belőle valamit, az amit megért nem fogja nemesíteni a lelkét, hanem inkább megmételyezi". (Tolsztoj: Mi a művészet? 52. l.) Mégis tagadhatatlan tény, hogy a polgári kultura osztályfelettisége milliók és milliók tudatos vagy spontán hitvallása volt. Két körülmény magyarázza meg ezt a jelenséget.

A polgárság a kultura terjesztését is bevonta az árugazdálkodás körébe. Irodalom, képzőművészet, színház iparágakká alakultak át. Képviselői csekély kivétellel a polgárság jól fizetett bérmunkásaivá váltak. Az irodalmi és művészeti termékek terjesztésénél egyre inkább a profitszempont adta meg a hangot. A polgárság annál szivesebben csinálta ezt, mert nyerészkedési érdekei egybeestek osztályuralmi érdekeivel. Egy-egy tucatregény, kuplé vagy csendéletprodukció elterjesztése nemcsak a kiadónak hozott milliós hasznot. A polgári izlést és a polgári gondolkozást ojtva be a széles tömegekbe, az osztályellentétek kiérésére is tompitóan hatott. Minél inkább fejlőd-

---

MEGOKOLÁS. Az essenj bíróság három vádlottat, akik — állitólag — megvertek egy S. A. alakulatba tartozót, kétkét évi fegyházra itélt. Az itélet, a mai német viszonyokhoz mérten, nagyon enyhe. Az itélet indokolása megmagyarázza, hogy miért. „Tekintettel a megvetendő cselekedetre, sokkal súlyosabb büntetés is helyén volna. A törvényszék azonban enyhitő körülménynek vette, hogy a vádlottakra nem volt rábizonyitható, hogy ők a tettesek."

tek a tömegkultura eszközei: sajtó, gramofón, mozi, rádió; annál hatalmasabb eszközökre tett szert az uralkodó osztály ideológiai befolyásának kiterjesztésére és szilárdítására. Pillanatig sem férhet kétség ahhoz, hogy a színház, sajtó, mozgó és rádió sokkal erősebb ideológiai bástyái a polgárságnak, mint a katholikus egyház volt a feudális társadalom kezében. Ez a számtalan irányu polgári kulturhatás körülfogja a ma emberét életének minden percében és annak valamennyi mozzanatában. Ez az egyik oka annak, hogy a liberális és demokratikus uralmi formák idejében viszonylag kevesen jutottak el az osztályfölöttinek mondott kultura valódi arculatának meglátásáig.

A másik okot abban kell keresnünk, hogy a munkásosztály fölszabaduló mozgalmát, vagy ami ezzel egyet jelent, az új kulturát képviselő szociáldemokrácia maga is befolyása alá került ezeknek az álbölcselkedéseknek. Nem jutott ez kifejeződésre olyan szembeötlő formákban, mint a világháború után, amikor gyakran maga is szolgálatába áll a kulturreakciónak. (Konkordátumok megszavazása, cenzura szigoritása stb.) Nagy engedményeket tett ugyan a vallásosságnak is, amikor ezt a párttal szemben „magánügynek" deklarálta. A polgári ideológia előtti behódolás sokkal finomabb, bár ugyanilyen fokban veszélyes formákban tört keresztül. Az idealizmus szabad propagálása a szociáldemokrácián belül a filozófia osztályfölöttiségének elismerése volt. Ezzel pedig megtörtént a nagy ugrás az ideológia osztályjellegének plattformjáról a hanyatló polgárság osztályfelettinek hirdetett kulturájának hazug sekélyességébe. A többi már önmagától következett. Ha Adler Viktor és Schmidt Konrád kantizmust propagálhatott a II. Internacionálé elméleti folyóiratainak hasábjain, mi sem természetesebb, mint hogy az egyszerű párttag tovább mehetett és akár a legdurvább babonának is hódolhatott anélkül, hogy ezért felelősségre vonhatták volna.

Idő kellett ahhoz, hogy ezeket a hatásokat elsősorban a konkrét tapasztalatokra támaszkodva lerombolják. Csak a hanyatló kapitalizmus kulturális sülyedése hozhatta közelebb a tömegeket annak a ténynek világos felismeréséhez, hogy osztálytársadalomban csak osztálykultura képzelhető el. Ez a fasiszta kulturreakcióban kicsúcsosodó hanyatlás azonban valóban alapos munkát végez. Gyökeresen irtja ki a tömegekben felgyűlt illuziókat. A közvetlen átélés pótolhatatlan oktatásával mutatja meg, hogy a kultura osztályfelettiségének és politikamentességének jelszava, a hanyatló polgári világ egyik legsikerültebb jelszava.

A SZOCIÁLIS KÉRDÉS MEGOLDÁSA: Alábbiak szószerinti idézetek Dr. Robert Ley, német munkaügyi miniszter füzetéből, mely a hivatalos Deutschen Arbeitsfront kiadásában jelent meg. „A tudás jó, de nem a legfontosabb." — „Az ember nevelését már 3 éves korában meg kell kezdeni. Amint a gyermek el kezd gondolkozni, adjunk neki egy kis kampóskeresztes zászlócskát." — „A faj eredménye a fegyelem; a fegyelemé a munka. A munka megnyilvánuló fegyelem. Katona és munkás — ugyanazok." — „A szociális kérdés megoldása egyáltalán nem gazdasági kérdés, hanem a nevelés, az iskolázás, a világnézeti megalapozottság kérdése... A szociális kérdés megoldást nyert! Hogy valaki parancsol, a másik pedig engedelmeskedni tartozik, ez nem tartozik ide. Nagyon jól tudjuk, hogy legfőbb vezérünk, Adolf Hitler s a többi vezér mind egyenlően értékel bennünket. A szociális kérdésnek ez a megoldása." — „Adolf Hitler egyszer azt mondta nekem: ha megtehetném, minden munkásnak ajándékoznék egy szmokingot."

A sokat emlegetett amerikai technokraták becslése szerint, ha minden találmányt felhasználnának, az Egyesült Államok lakosságának 25—40 éves korig naponta csupán 2 órát kellene dolgoznia. És ezzel a jelentéktelen munkával, amelyre a fizikumnak szüksége is van ahhoz, hogy egészséges maradjon, tizszer olyan ellátást tudnának biztosítani az ország egész lakosságának, mint az 1929. konjunktura év ellátása volt.

Különösen a világháború utáni válságok folyamán ölt ez a technikai reakció az egész emberi kulturát fenyegető méreteket. Az egész polgári szaksajtó a racionalizálási periódus „tulságosan gyors ütemű fejlődéséről" sopánkodik. Programnak akarják kitűzni a kisiparhoz való visszatérést és az agrárizálást. Leépitik a tudományos intézeteket, vagy csökkentik azok hallgatóinak számát. Ily módon akarják elérni a tudományos és feltalálói tevékenység alábbhagyását. Magasan kvalifikált technikai erők tizezrei kerültek uccára, vagy kényszerülnek egészen alantas fizikai munkával keresni meg a legszükségesebbet.

A gazdasági bázis összeomlásának természetes folyománya a kultura minden terén mutatkozó hanyatlás. Kon-fu-Csenek tulajdonitják azt a mondást, hogy az ember, aki tulsokat alszik, olyan, mint egy szúette tuskó. Nem lehet belőle szobrot faragni. A polgárság ma egy ilyen szúette tuskóhoz hasonlit, amelyből lehetetlen valóban maradandó kulturértéket létrehozni. A kapitalista termelés összezsugorodásával nemcsak arra vált képtelenné a polgárság, hogy új utakat törjön a kultura terén. Arra sem képes, hogy a már egyszer elért színvonalon tartsa meg magát. Világszerte csökkennek a polgári kulturstatisztikák pozitiv számsorai és növekednek a negativ tételei. Poroszországban egyedül 1932-ben 10.000 tanitót bocsájtottak el. Az Egyesült Államokban, ahol 1920 és 1930 között 523-ról 2024-re emelkedett a filozófiai doktorrá avatottak száma, 1932-ben 3 millió gyerek nem látogathatta az elemi iskolát sem, — ruházat, tanszerek és szabad idő hiánya folytán. Lengyelországban ugyanebben az évben az iskolaköteles gyerekek 35 százaléka nem tanulhatott meg irni és olvasni ugyanezen okok folytán. Az európai államok költségvetésében egyre csökken a kulturális kiadások tétele a hadügyi-, belügyi és más közvetlen hatalmi célt szolgáló kiadásokkal szemben. A közoktatás leépitésével párhuzamosan terjed a babona és kuruzslás. Spiritizmus, grafológia és a modern okkultizmus más válfajai a középkorra emlékeztető méretekben hódítanak. Németországban egy Zeileis és egy Weissenberg rendelőjébe ezerszámra tódulnak a szellemi egyensulyukat elvesztett kliensek.

Az intelligencia tultermelése fantasztikus méreteket öltött. Németország talán a legérdekesebb példát szolgáltatja ezen a téren. 1930—1934-ig a filozófiai fakultásokon 18.020 új tanár nyert kiképzést. Mivel azonban a 28 ezeren felüli tanári kar kiegészitésénél csak 4244 új tanerő valószinű elhelyezéséről lehet szó, 13.776 egyetemista a teljes kilátástalanság kilátásával folytatta tanulmányait. Az orvosi pályára készülők sem állanak jobban. A mintegy 48.000 gyakorló orvos mellett a lehetséges évi utánpótlás 1500—1900 új orvosra tehető. Ezzel szemben a főiskolákból 1927-ben 2465; 1928-ban 3322; 1929-ben pedig 3797 új orvos került ki. Az 1929—30-as tanévben 15.644-en készültek orvosi pályára. Olyanfokú tultermelés ez, amelyet nem lehet néhány száz „nem-árja" orvos elüldözésével megoldani. Csupán, mint az egész korszakra jellemző tényt emlitjük meg, hogy ugyanakkor a különböző papnöveldéket 1929-ben 3464 új lelkész hagyta el. A szükséglet

azonban cca 4000 lett volna.

Az egyházhoz és a valláshoz való visszatérés a polgári kultura hanyatlásának egyik legbiztosabb kifejezője. De a tudományok terén is feltűnő a visszaesés. A közgazdák a leghihetetlenebb zagyvaságokat vetik felszínre. A konjunkturakutató intézetek a legtökéletesebb technikai apparátus ellenére nélkülözik a legelemibb következetességet és alapelvet. A filozófia ismét az egyház hűséges szolgálóleánya lesz, amely hovatovább útjába áll az exakt tudományok fejlődésének is. Neokantianizmus, Neohegelianizmus és más elnevezések alatt az idealizmus ma a polgárság hivatalos filozófiája. Néhány valóban megmosolyognivaló kinövése is van ennek a filozófiai reakciónak. Whitney a General Electric Co. (U. S. A.) kisérleti laboratóriumának vezetője felveti a kérdést, hogy mi vonza a vasreszeléket a mágneshez. A kérdés megválaszolását gyerekesnek tartani bűnt jelentene a gyerekek köztudomású józansága ellen. „Lodge azt állítja, hogy az egész mindenséget átható, étertől közvetitett erő. Én pedig azt mondom, hogy ezeket a részecskéket az isten akarata köti le." A szakkörökben jól ismert német fizikus, Frank a következőket irja: „Még annak a durva felfogásnak is meg van az értelme, hogy a természet angyalok és ördögök szereplésének színpada, föltéve, hogy ismerjük az angyal és ördög lelkének természetét. „Ennél tovább már nem is lehet menni." Már ez tul van azokon a határokon, amelyeken belül ma valaki a tudomány emberének számithat.

Ha a szó szoros értelmében vett művészi élet felé fordulunk hasonló kép tárul elénk. A hires newyorki Broadway 80 színháza közül a prosperityt követő válság második évében már csak 10 működött. Európa nagyvárosaiban is sorban csukják be a szinházak kapuit. A budapesti városi szinházat, amely valamikor klasszikus színműveket látott dobogóin, a Labriola varieté bohócainak adták ki. Jellemző a magyarországi válság mélységére, hogy még ez is megbukott. Nagyon érdekes, hogy a legutóbbi időben sztrájkba léptek a brünni német színház művészei. Csak ezen a korábban hallatlan úton tudták elmaradt gázsijuk folyósítását kikényszeriteni. A mozgószinházakban a technika szédületes fejlődése dacára szembetűnő az elsekélyesedés. A hatalmas történelmi filmeket filmoperettek szorították ki. Hovatovább a filmoperett az egyetlen műfaj, amely a mozgószínházak műsorán szerepel.

Összefoglalóan azt mondhatjuk az imperializmus szakaszának kulturájáról, hogy az a kor egész jellegének megfelelően hanyatló. A fejlődő polgárság kibontakozó kulturája a tudományok minden ágában nagy lendülettel tört előre. Ma visszaesett a mögé a színvonal mögé, amit a klasszikus tudomány évszázadokkal korábban elhagyott.

A fejlődő polgárság hatalmas filozófusokat adott a világnak. Úttörői voltak ezek az egységes materialista világfelfogásnak. Ma a filozófia üres gondolatkérődzéssel foglalkozik, vagy élén Spenglerrel a Nyugati Világ Pusztulásán siránkozik.

A fejlődő polgárság hatalmas irókat és művészeket termelt ki soraiból. Ma a polgári művészet és irodalom elsekélyesedett. A régit ismételgeti, vagy Dada tehetetlen nihilizmusába menekül. Nagyon szépen fejezi ki ezt a sülyedést Maxim Gorki, mikor azt mondja, hogy a Babittek, Forsyték és Buddenbrokkok nem alkalmasak arra, hogy hősöket termeljenek ki soraikból. Azok, akik hősök és a kulturfejlődés vezetői akarnak lenni, szembefordulnak ezzel a hanyatló kulturával. Ennek a fordulatnak tempója meggyorsul, amikor a polgári kultura lassú hanyatlását a fasizmus kulturreakciója váltja fel.

3. Már a német imperializmus koraszülött filozófusa Nietzsche is azon siránkozott, hogy „Európában felülkerekedett a rabszolgaszellem". Rabszolgaszellem alatt természetesen a szocializmust értette. Egész oda vezet ez, hogy „a nők már hajlandók hinni a férfi „magasabb" fajhoz való tartozásában." A fasizmussal végre felszabadulhattak ezek az őrületek. A német imperializmus ordító oroszlánjában testet öltött Nietzsche kollektiv Übermensche, amely minden eddigi kulturvivmányt fölényes gesztussal tép le magáról. A fajelméletek orgiákat ülnek. Lenz professzort a tudomány és bölcsesség kutfejének proklamálták. A cári fekete század uralmának megdöntése után tiz esztendővel az Elba és a Rajna partjairól indulnak ki a zsidóüldözések.

A fasizmus rombolása azonban nem azonos Thomas Mann „destruction organique"-jával. Az a százezernél több kötet, amit Németországban hivatalos ünnepségek kereteiben elégettek, nem a szerves pusztitásnak esett áldozatul, hanem a páni félelemben eszét vesztett düh kitörésének. A bombasztikus autodafék minuszával szemben nem áll (nem is állhat) egy olyan plusz, amely ezeket a máglyákat bármely kor embere előtt igazolhatná.

Alig szükséges azt boncolgatni ezen cikk kereteiben, hogy a fasizmus kulturális termelőjében kit és mit illet meg a diszhely. „Rangot ki kér magának a pokolban?" A fasizmus az erőszakot állította oda a politikai és gazdasági érvelés eszközének. Az erőszak azonban nagyon kétes értékű kulturtényező. Nem véletlen, hogy a nyilt fasiszta diktaturák országából nem láttunk még jelentékeny irodalmi vagy művészeti értéket kikerülni. De mindenki előtt ismert tény, hogy Magyarországon egyre több az olyan közrendőr, aki dr.-t ir a neve elé. Németországból éppen most jött a hir, hogy 30.000 főiskolást fognak beosztani a Schupoba. Ez mindenesetre nagyon radikálisan szegi ketté az intelligencia termelésének gordiusi csomóját. De nagyon kevesen fogják ezt az intézkedést a kultura fejlődésének vonalában állónak tartani. Ez a megoldás nem a fasizmus kulturájának pluszát, hanem minuszát növeli. Negativumok halmozása azonban nem vezethet konstrukcióhoz. Vannak olyan destrukciók is, amelyek a haladást szolgálják. Ezt a destrukciót azonban nem csak nyomon követi, hanem bizonyos értelemben meg is előzi az építés. A fasizmus pusztitásai után pedig nem konstrukció következik, hanem a vizözön.

Nincs olyan nagy mester, akinek művét egy hamis eszme tönkre ne tenné. Ebben áll az önmagukat eláruló tudósok és művészek hirtelen összeomlásának magyarázata. A fasizmus, amely a 20. század közepén faji hovátartozástól akarja függővé tenni a közéleti szereplést, amely a nőt visszaparancsolja a házi tűzhely „szentségének" bornirt rabszolgalégkörébe megtagadta azt a két legnagyobb kulturvivmányt, amelyeket maga a polgári fejlődés hozott létre. A fenyegető összeomlástól megrettent polgárság szívesen csinálná vissza három évszázad fejlődését. Ez azonban lehetetlen. Ezt sem a fekete-, sem a barna-, sem a zöldinges fasizmus nem tudja megvalósítani. Az egyszer életrekelt eszmének önálló léte van, amely nem föltétlenül engedelmeskedik azoknak, akik létrehozták. A tud. szoc. elleni harc platformján egyesíteni lehet a reakciónak meglehetősen széles társadalmi rétegeit. De még nagyobb lesz azok száma, akik előbb vagy utóbb szembefordulnak nemcsak a fasizmussal, hanem azzal az osztállyal is, melynek érdekében az időt néhány évszázaddal vissza szeretnék fordítani.

Ebben a szembefordulásban pedig már benne van a kulturforra-

dalom előjátéka. Nem új jelenség, hogy a tudományos és művészeti élet legkiválóbbjai szembefordulnak a polgársággal. De a fasizmus kulturreakciója kiszélesítette ennek az elpártolásnak bázisát. Az a harc, amelyet a nemzetközi jogászbizottság folytatott Dimitroff és társainak megmentéséért a szó legvalódibb értelmében vett kulturharc volt, amely széles rétegekkel ismertette meg a fasizmus valódi arculatát. Minden új kultura harc közben születik meg. A kulturforradalom és az új kollektiv kultura kiindulópontja is abban a harcban van, amelyet a hanyatló polgári kultura és a fasizmus ellen folytat a negyedik rend.

4. A legutóbbi évtizedek fejlődése világosan mutatja, hogy a kultura nincs elszigetelve a gazdasági, politikai és társadalmi élet egészétől. A dialektikus materialista világszemlélet már régen hirdeti ezt az igazságot. De csak a közelmult sorozatos átalakulásai bizonyitották be mindenki számára tapasztalatilag. És még egyre mutattak rá ezek az események. Arra, hogy a kulturhaladás, a jövő egyetemes és kollektiv kulturája elválaszthatatlanul egybe van kötve a negyedik rend sorsával. Különösen a kulturális fejlődés polarizációja vetett éles fényt az utóbbi állitás helyességére. Egyrészt a régihez való erőszakos visszatérés, már meglevő kulturértékek lerombolása a par excellance fasiszta Németországban. Másrészt a kulturfejlődésnek azon valóban meglepő eredményei, amelyeket a háború utáni Oroszország mutat fel.

Nagyon érdekes az a kép, amit a kultura alapját képező gazdasági viszonyok összehasonlitása ad. Az új kollektiv kultura képviselőinek az az elgondolásuk, hogy csak a nép nagy tömegeinek jobb gazdasági viszonyok közé juttatásával lehet a kulturát széles alapon kifejleszteni. Ezzel szemben a fasizmus felfogása teljesen ellentétes. Amennyiben egyáltalán felveti a kérdést elméletileg, az a mozgalom egész jellegének megfelelően regressziv, az ókori rabszolgatartó népek elgondolásához jár közel. Eszerint a széles tömegek nyomorával kell előteremteni azokat az eszközöket, melyek kevés számu egyesek minél tökéletesebb kifejlődéséhez szükségesek. Az übermenschkultusz groteszk, reakciós tipusa: a Führerkultusz jön igy létre, akinek hallgatva veti magát alá mindenki.

A két különböző felfogás gyakorlati megvalósitása a tömegkultura helyessége mellett szól. Nemcsak azért, mert a legnagyobb szám legteljesebb érvényesülési lehetőségbe juttatása olyan kétségkivül hatalmas kulturvivmányokhoz vezetett, mint a 7 órás munkanap megvalósitása és az analfabétizmus 90 százalékos likvidálása egy olyan országban, amely még nem régen a világ egyik legvisszamaradottabb területe volt. Azért is, mert a széles tömegek kedvező kulturális viszonyok közé helyezése után minden remény meg van arra, hogy sokkal nagyobb számban fognak kitermelődni a kollektiv übermenschek, az emberi gondolkodás és kultura élén haladó nagy emberek. A 7 órás munkanap és az analfabétizmus megszüntetése egymagában véve is mélyenszántó kulturforradalmat jelent.

A további összehasonlitás még hatalmasabb arányokban domborítja ki az új, kollektiv kultura elgondolásának helyességét. Az intelligencia túltermelésének csak ez a koncepció adja a megoldását. (Mert nyilvánvalóan nem megoldás, hanem minden megoldásról való kétségbeesett lemondás az, ha a fiatal intellektuell generáció kezébe gumibotot nyomunk és odaállítjuk a forgalom szabályozására.) Az új, kollektiv kultura két irányban halad. Egyrészt a technika és közegészségügy rohamos fejlesztésével nagy arányokban bővíti ki a műszaki

káderekre és orvosi kart. Ez természetesen maga után vonja, sőt feltételezi egy folyton növekvő számú, magasan kvalifikált nevelő apparátus kialakitását. Másrészt pedig olyan fokra fejleszti az egész lakosság kulturnivóját, hogy a munkaidő további leszállitásával az intellektuális és fizikai munkás és munkakör közötti megkülönböztetés fokozatosan eltűnik. Ezzel párhuzamosan alakulnak ki a művészetek kollektiv formái, amelyek nem ismerik a sztárokat s amelyekbe fokozatosan az egész nép bevonódik.

Ezek a célkitűzések magyarázzák meg azokat az eredményeket, melyeket az orosz közoktatás az elmult esztendők folyamán elért. Alljon itt néhány szám ezeknek az eredményeknek szemléltetésére. Míg 1914-ben 7 millió 236 ezret tett ki az elemi iskolák látogatóinak száma, az 1932—33-as tanévben már 19 milliót. A középiskoláknak 1914-ben 564.000 növendékük volt. De 1933-ban már 4 millió 350 ezer. Az 1933—34. tanévben pedig már 6,674.000 volt a beiratkozottak száma. Az egyetemek 1914-ben 110 ezer hallgatót számláltak, míg 1932—33-ban már ½ milliót. Még hatalmasabb arányban nőtt meg a különböző szakiskolák és ezek résztvevőinek száma. Pontos adataink csak 1932—33-ról vannak. Ezek 1½ millió hallgatót mutatnak ki az 1914-es év 267 ezrével szemben. *De azóta ezen a téren ugyszólván ugrásszerű az* emelkedés.

A polgári kultura válságával szemben minden okunk megvan a kulturforradalom elnevezésre, amikor ilyen hatalmas számok tárulnak elénk. Vegyük még ehhez hozzá a kiadói tevékenység óriási számadatait. Már 1932-ben 38.000 új könyv jelent meg az állami kiadókban, 600 millió példányban. Ez felülmulja Anglia, az Egyesült Államok és Németország együttesen vett megfelelő adatait. A napisajtó és a folyóirat irodalom hasonlóan nagy számokat mutat. 1929-ben 12.500.000 példányszámban jelentek meg, 1933-ban már 36.500.000 példányszámban. A háboru előtti adatokkal szemben itt alig lehet helye az összehasonlitásnak. Hiszen 1913-ban mindössze 859 ujság jelent meg, összesen 2 millió 150 ezer példányban. Olyan nyelveken nyomtattak könyveket és adtak ki folyóiratokat, amelyeknek rövid idővel ezelőtt abécéje sem volt. Ha szembenézünk ezekkel a tényekkel, nem habozhatunk a fasizmus kulturreakciójának és az új, kollektiv kultura törekvésének erkölcsi megitélésében sem.

Ha már most a kétirányu fejlődés valószínű irányát akarnók megrajzolni, akkor még szembetűnőbb lenne az új kultura fölénye. A fasizmus kulturreakciójának pusztitásai most már a kulturintézmények ellen fordulnak. Az a szellemi sivárság, amit Hitler uralomrajutása után egy esztendővel mutat a német irodalom és művészet, bátran állitható oda prognózisként minden nép elé, amely a politikai fejlődés hasonló útjára lép. A másik oldalon a fejlődés egyre erősödő üteme a kulturforradalom minden irányu elmélyülésére, a kitűzött célok maradéktalan megvalósitására enged következtetni.

AZ ÉSZAKI NŐ: „Az északi stilű leány tulajdonsága az eláradó vágy, az asszonyé a gondoskodás. Ennek a két megnyilatkozásnak felel meg az északi nőiesség két tiszta tipusa: a csendes, meghitt... s a nagy, uralkodó... A szűzesség tisztán csak a germánoknál fordul elő." (Ludwig F. Claus: Nordische Seele.)

LI-FU-SZUN GAZDA ÉS CSELÉDEI (VI.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

A kiszáradt kut fenekén találkozom együgyü bácsikámmal. Mint ahogy emlitettem, nyomorult családom eltűnt, mintha elnyelte volna őket a föld. Nem szekirozott hát senkisem, átkozott feleségem se rágta fülemet és tiszteletlen gyermekeim se bosszantottak. Szabadon költeményeim farigcsálásának élhettem, elábrándozhattam dicsőséges gazdánk, Li-Fu-szun csodálatraméltó tettein, bámulatraméltó gondolatain és tiszteletreméltó életén. Állandó lakásom nem volt, bevallom annak a szerzésétől még ha módomban is állt volna, már csak azért is tartózkodtam, nehogy ha átkozott családom ujból megjelenik, valahogy megint a nyakamba varrja magát.

Egy kiszáradt és félig beomlott kutnak a fenekén huzódtam meg éjszakánként, a nap legtöbb részét is a kút fenekén töltöttem és boldogan ábrándozgattam. Uj klapanciámon izzadtam, a gaz semita cégvezető Crausról és nejéről szóló költeményemen, az egész világ folyásáról és sanyarú életemről szólóról egyáltalán. Esténként kitrappoltam a kikötőbe, ahol meg halat puccoltam kis ennivalóért a jólelkü Csu-Pei-fang szakállas szakácsnak.

Egy este is, amint halpuccolás után hazatértem és leereszkedtem a beomlott és kiszáradt kútba, már féluton láttam, hogy távollétemben valaki oda bevette magát. A kiszáradt kút fenekére érve nem kis meglepetésemre egy torzonborz, vastag rongyokkal betakart csavargót találtam ott, amint guggoló helyzetben, a falnak dűtött háttal aludt. Mezitelen lábai döglesztően párologtak, ruhája térdig el volt kopva és rongyokban lógott le lábszárán. Hosszú haja szemébe hullott és bőrén nagy rajokban mászkáltak a rovarok. Igy, guggoló helyzetben is kivehettem, hogy szokatlan méretekkel rendelkezik az átkozott, aki magát távollétemben a kiszáradt kútba belevette. Meghuztam tehát magam, bölcsen tartózkodva attól, hogy ezen óriást álmából felzavarjam és ezáltal olyan következményeknek nézzek elébe, aminek esetleg nem tudok eredményesen helytállani. Leültem vele szemben tehát és csak bámultam arcát és szokatlan méreteit a halaványholdnál. Mindjobban ismerősnek tűnt, mig eltorzult vonásai alatt és torzonborz rongyai dacára is megismertem benne bácsikámat, a szelid és együgyű óriást, Lu-Den-szit.

Alig akartam hinni szemeimnek, hogy került bácsikám ide, ezt kérdezgettem magamtól. Mindjárt sejtettem, hogy valami nincsen rendben szénája körül, nagyon le volt rongyolódva, össze volt törve és arcát feneketlen barázdák fedték. Évek óta nem láttam, utoljára is még Kantonban találkoztam vele, ahová is kivándorlásom idején sűrű könnyhullatások között kikisért, ő segitette ingyen hajóra rakni kosaraimat és ő volt az, aki pártomat fogta nagyszájú feleségemmel szemben, aki már akkor is csak azért élt, hogy keseritse életemet.

Hogy került ide bácsikám, az áldott és türelmes Lu-Den-szi, az óriás? Ide és éppen ide, ennek a kiszáradt és beomlott kútnak a fenekére, ahol családom elől meghuzódtam a költészetnek szentelve életemet. Nem tudtam várni tovább a kiváncsiságtól, felköltöttem édes álmából bácsikámat, aki rémülten felriadt és amint megismert, együgyüen csapta össze két kezét.

— Biztos helyen vagyok itt, Luis? — kérdezte bácsikám aggódva és még jobban a kút fenekére húzódott. Ijedten tekintgetett szanaszét és jámbor szemeit össze-vissza forgatta. — Nem akarnám hogy meg-

találjanak, inkább felakasztom magam semmint, hogy mégegyszer megláncoljanak. Elég volt három évig abból az életből, — mondotta bácsikám és jóindulatú együgyüséggel tekintett rám.

Ismertem bácsikám természetét, tudtam, hogy nálánál türelmesebb ember ezen a világon nem él, kicsit félkegyelmű és együgyü volt egész életében ugyan, de ez a tény még jobban növelte türelmét és megbizhatóságát. Kvantung tartományban kis földjének megmüveléséből éldegélt, állatot nem tartott szegénységében és hiányzó állatai munkáját is nagy erejével ő maga könnyedén pótolta. Ritkán veszitette el türelmét és hogy egy embert megütött volna, arról szó sem lehetett. Gyerekeket nemzett és agg atyját segélyezte. Részemre, aki már meglehetősen meg voltam kenve mindenféle hájjal nyomorult kivándorlotti életemből kifolyólag, annál rejtélyesebbnek tünt a dolog. Megnyugtattam tehát bácsikámat, hogy ne féljen senkitől, itt biztos helyen érezheti magát és kérve könyörögtem, hogy beszéljen, mondjon el mindent életéből, amiről én még nem értesülhettem. Hogy került Peruba egyáltalán, mi történt vele, mi az, ami őt bujkálásra kényszeriti és így tovább.

— Luis, — mondotta jámbor együgyüséggel bácsikám, Lu-Den-szi, az óriás, — ez az ördögök földje itt. Nem értem ezt az életet. Feleségem meg gyerekeim különböző ültetvényeken sinylődnek, amig le nem törlesztettük adósságainkat. Egy hatalmas gazdának tartozunk, Li-Fu-szunnak, aki mindig vastag bottal a kezében jár. Ő volt az, aki engem is kihozatott Kvantungból munkásának, mindent pontosan felirt és olyan dologba ugratott bele, amit nem tudok neki sohasem letörleszteni, mégha ezer évig élek is. Nem mondhatok el neked mindent sorjában, mert úgy hallom hogy mindenfelé keresnek a gazda emberei. Szökésben vagyok, Luis a cajamarcai duzzasztóból, ahol három éven át szenvedtem egy karóhoz láncolva. Sokat érek a gazdának, azért is tüzött ki díjat a fejemre és azért is kerestet össze-vissza hitvány embereivel.

Közelebb huzódtam bácsikámhoz és türelmetlenül nógattam, hogy legalább nagyjából értesüljek történetéről. Zsebeimből előszedegettem valami kevés ennivalót, amire bácsikám rávetette magát és egy szempillantás alatt felfalta azt. Hálásan tekintett rám, megtörölte száját és röviden igyekezett is kielégiteni kiváncsiságomat.

— Három évvel ezelőtt kihozatott Peruba Ázsiából a gazda és amint partraszálltunk családommal együtt, mindjárt azzal bizott meg, hogy dobáljuk a tengerbe a teli rizs, kávé és cukroszsákokat. Ez Lambayqueben történt. Nem voltunk mi ilyenhez otthon hozzászokva, nem értettük az egészet, hát vonakodtunk is parancsának teljesitésétől. A gazda mi mást tehetett, jól összevert bennünket és kényszerüségből áttett Callaóba, hogyha annyira szeretjük az árut, hát őrizzük raktáraiban azt. Közben megjött az eszünk, helyre akartuk hozni a hibát és egy éjszaka alatt kirámoltuk az egész raktárt és a tengerbe öntöttük az ott felhalmozott rizst, kávét és cukrot, a lambayequi utasitás szerint. Ennek az lett a következménye, hogy félholtra veretett bennünket, engem a cajamarcai duzzasztóba kisért személyesen, ahol is hosszú láncra veretett nehogy megint valami kárt csináljak. Feleségemet és családomat meg szétszórta különböző ültetvényekre, pörköldékbe és darálókba. Ott éltem három esztendeig, de már nem birtam tovább. Elfürészelgettem a láncomat és most szökésben vagyok.

Falzavarom a védőröket, eltörik hátamon a puskatust. — Ez történt velem, Luis Peruban, Li-Fu-szun gazda uralkodása alatt, — mondotta bácsikám és a kiszáradt kut fenekén félénken összehuzódott,

akár egy gyerek. Alig, hogy kipihentem magam, megyek is tovább, Bujdokolok és meg nem állok addig mig meg nem találom családomat. Össze-vissza bujkálok, hiába van díj kitűzve fejemre, meg hiába keresnek az ültetvényeken a gazda emberei. Hát neked hogy megy, Luis? — kérdezte még bácsikám.

— Én is a gazda szolgálatában állok, — válaszoltam kitérően és ezer gondolat rajzott agyamban. De nyugodtan üldögéltem és piszkálgattam lábujjaimat hosszú plajbászommal.

— Nagyon fáradt vagyok, Luis, — folytatta bácsikám és látszott is rajta hogy majd leragadnak a szemei. Nekidűlt a beomlott kút falának, kitátotta száját és gyanútlanul rámnézett. — Tebenned megbizhatok, Luis, — mondotta, — te nem árulsz el, nem adsz védőrök kezére, hogy visszavigyenek Cajamarcába a zsilipekhez. Nem hiszem, hogy annyira megrontott volna tégedet a gazda szolgálata, — mondotta még bácsikám fáradtan és ahogy nekidűlt a kiszáradt kút falának, leragadtak szemei és azonmód el is aludt.

Látva ezt, háládatlan nyomorult létemre nagycsendben kibujtam a beomlott kút fenekéről és nyakam közé szedtem lábamat. Elkeseredett bácsikám fenyegetései áldottlelkű gazdánk irányában még mindig ott zúgtak fülemben és a fejére kitűzött díj sem hagyott nyugodni. Csak rohantam előre, szaporán kapkodva átkozott lábaimat, amik egyenesen a legközelebbi őrszoba irányába vittek. Tökéletesen meg voltam fertőzve, nem átallottam bezörgetni az őrszoba ablakán és a díj reményében feljelenteni a gazda haragja elől bujkáló együgyü bácsikámat, megjelölve a pontos helyet, ahol gyanutlanul szundikált. Nyomorult voltam, akár egy kutya.

Zörgetésemre nagynehezen kinyitották az őrszoba ablakát és a sötétben megjelent abban az őrsvezető. Szemei még félig le voltak ragadva és alig tudta kidörzsölni belőlük a csipát. Szájából, ahogy kinyitotta, csak úgy dült a förtelmetes bűz és hosszú szőrös kezeivel nyöszörögve vakaródzott.

— Uram — suttogtam az őrsvezető felé a félig nyitott ablakon, — itt a közelben rejtőzködik egy helyen bizonyos Lu-Den-szi, az óriás, akit tiszteletreméltó urunk, Li-Fu-szun, a gazda köröztet, dijat is tűzött ki fejére, itt volna az alkalom, hogy elfoghassák. Megszökött a cajamarcai duzzasztó zsilipektől és a gazdának azonkivül hogy sok borsot tört eddig is az orra alá, tekintélyes összeggel tartozik.

Az őrsvezető akkorát ásitott, hogy majd bekapta alaktalan gombfejemet.

— Ha mindenféle szökött cselédet üldözőbe vennének, — mondotta vastag bőrét vakargatva szőrös kezével az őrsvezető, — egyebet se csinálhatnánk, mint ugrálnánk ki éjnek idején az ágyból. Nem mondom, ha elvágta volna ráadásul még a tiszteletreméltó gazda nyakát, megérdemelné hogy kikullogjunk a tett szinhelyére.

— Éppen az áll az óriás szándékában, — erőszakoskodtam tovább és a magas dijra gondolva alávaló lelkemmel, mindkét kezemet összekulcsoltam a kényelemszerető őrsvezető előtt. — Leghatározottabb szándékában áll, hogy nemeslelkű urunk, Li-Fu-szun gazdánk nyakát elnyisszantsa. Most éppen alszik az óriás, — erőszakoskodtam tovább, — csak pár lépést kell éppen tenni és horogra kerül. Magas díj van kitűzve fejére, — hajtogattam nyomorult erőszakoskodással, hogyha rágondolok, még most is elönt a szégyen.

Az őrsvezető látva, hogy csökönyös természettel büntetett meg az ég, fellármázta legényeit, akik bedagadt szemekkel nagy sóhajtozások közepette kikászálódtak ágyukból, tetőtől-talpig felöltöztek, el-

fogyasztották ennivalóikat és keresztbevetették nyakukba a fegyvert. Ezalatt én kint az udvaron türelmetlenkedtem, egyik lábamról a másikra állottam és a bácsikám fejére kitüzött száz fontról ábrándoztam.

— No szép lassan mehetünk, — szólt az őrsvezető és vállán keresztbevetett puskájával, kezében egy vastag doronggal megindult nyomomban legényei kiséretében. Kezeimet dörzsölgetve ugráltam előttük a poros uton, minduntalan megsértve mezitelen lábaimat az útra hajigált cserepekben, lukas tálakban és patkószegekben. Az őrsvezető is végigesett egy árkon, két legénye pedig összeszurkálta magát a kútat körülvevő bokros tövisekben.

— Ebben a kiszáradt kútban alszik az óriás, — suttogtam és lemutattam a beomlott kút fenekére, ahol a hajnali szürkületben látni lehetett valami ormótlanságot. A kút fenekéről fájdalmas szuszogás és elhaló nyöszörgés ütötte meg fülünket. — Alszik, — suttogtam, — most el lehet fogni, összekötözni, nehogy kárt csináljon valamenynyiünkben.

Az őrsvezető néhány legényével lemászott a kiszáradt kút fenekére, kötelekkel kezükben és hangos orditozással rávetették magukat a kút fenekén szuszogó alakzatra. Kezükben vastag kötelekkel jól összekötözték, miután hosszú ideig minden erejüket megfeszitve küzködtek vele. Ekkor az őrsvezető felmászott a kiszáradt kút fenekéről és a veritéket törölgetve homlokáról, leszólt a legényeinek:

— Gyujtsatok valami világosságot, akárhova is tegyétek ezt az óriást, jól meg kellett küzködni vele. Habot vert a szája és kemény lábával úgy oldalbarugott, hogy két hétig fogok utána sántitani.

Mindnyájan a kiszáradt kút köré sereglettünk, csak én huzódtam kissé szégyenembe távolabb, módfelett resteltem volna ha félkegyelmü bácsikám így megkötözve rámtekint és bizonyosságot szerez afelől, hogy én voltam elárulója és csendőrkézre juttatója. A többiek a kút köré sereglettek és lent a kút fenekén egyik legény meggyujtott egy szál gyufát. Lassan világosodott is különben, úgy hogy a kút feneke most már mindenki előtt, aki belétekintett, meglehetős világosságban állott.

— Te átkozott nyomorult, — kiáltotta éktelen haraggal, egészen lilára válva az őrsvezető, fájós derekát tapogatva szőrös kezével, — miféle hazugsággal vertél ki bennünket ágyunkból. Hol itt a szökött cseléd, amikor a kút fenekén csak egy töröttlábú öszvér fekszik, akit ráadásul mi még össze is kötöztünk. Igy félrevezetni a védőrséget, te alávaló kutya, — orditotta az őrsvezető és felémsujtott vastag botjával, ami éppen fejemen talált és ott kettétört. — Majd megmutatom én neked, így elbolonditani az embert, éjnek idején kiugratni az ágyból, csak azért, hogy egy töröttlábú szamarat összekötözzünk. Átkozott kutya, — kiáltotta és verni kezdte fejemet a puskatussal, amit nem restellett levenni válláról.

A többi legények is kikászálódtak a beomlott kút fenekéről, szidtak akár a bokrot, agyba-főbe vertek, átkozott kutyának és költészettől eszétvesztett léhütőnek neveztek. Három puskatust törtek el hátamon, a lovat a kút fenekén hagyták és kezükben a törött puskatusokkal hangos átkozódások közepette eltávoztak.

Amire magamhoz tértem, már dél felé lehetett. Magasan a kiszáradt kút fölött állott a nap, rengeteg légy rajzott a kút körül, kövér, zöldhátú és csipősharapású legyek. Fejemet tapogattam és megszégyenülten nyöszörögtem. Bácsikámnak valóban hült helye volt, észrevette nyilván, hogy eltávoztam, ő is rosszat sejtett és nyaka közé szedte lábait. Mig én az őrszobában erőszakoskodtam, valami elszabadult öszvér beléesett a kútba, ott kitörte lábát és a kút fenekén az szuszo-

gott. Most is ott hever a gödör mélyiben, most már döglötten, körülvéve éhes zöld legyektől.

Hogy igy sikerült a dolog, azon szándékomért, hogy el akartam árulni együgyü bácsikámat, módfelett resteltem magam. Fejemet és hátamat tapogatva a bokrok közé vetettem be magamat és ott hevertem nyöszörögve igen hosszú ideig.

Li-Lü-Pi, megmondja a véleményét a gazdáról. A gazdának szokása volt, hogy esténként miután besötétedett, ő maga gyujtotta fel istállóiban a villanyt, ő inditotta el ha kellett a vizcsapot és ha jószágai éhesen bőgtek, ő maga nyitotta ki a kamrákat és a raktárakat ahol az eleséget tartogatta. Ezt a szokását nem engedte át senkinek, ő tőle függött a világosság, a viz, a tűz és az élelem. Ő volt udvaraiban és műhelyeiben az isten, akinek kezében vannak az élet összes eszközei. Ha elvégezte szokásos körutját esténként, ő maga is megevett, utána beáztatta kezeit és lábait illatos hűs vizbe, lefésülte haját és bajuszát és vastag bottal kezében végigjárta a város prostituáltjait, hogy azokkal kedvesen elszórakozzon. Minden lotyót ismert és őt is minden lotyó ismerte. Nagy vala közöttük a szimpátia.

Felgyógyulásom után én magam is ezen a környéken bukkantam rá egyizben, éppen a hires neves Li-Lü-pitől távozott és vigan fütyörészett. Tekintettel arra, hogy esetleg kényelmetlen következményekkel járhat részemre ez a találkozás, a falhoz lapultam és megvártam míg el nem tűnik a hosszú uccában a sápadt holdfény alatt. Akkor bujtam csak az árnyékból elő, amikor már befordult a mozsártörő gyár mellett, amely szintén az ő kizárólagos tulajdonát képezte. És tiszteletteljesen megemeltem kalapomat az élelmes prostituált előtt, akinek köztudomás szerint nagyon nagy volt a hatalma. Akkora volt a hatalma, hogy azzal még nemes gazdánkra is képes volt befolyást gyakorolni.

— Tiszteletreméltó Li-Lü-pi, — mondottam az élelmes prostituáltnak, — te boldog tündér, aki eldicsekedhetsz hogy derék nagy urunkat olykor vendégül láthatod, őt elszórakoztathatod, kezeidből etetheted és melleden babusgathatod. Te vagy a legboldogabb az asszonyok között tiszteletreméltó Li-Lü-pi, és én vagyok a te legalázatosabb szolgád. Ne bosszankodj kotnyeleskedésemen hogy kifürkésztem titkotokat és tanuja voltam boldogságodnak, amikor láttam hogy éppen tetőled távozott istenitett gazdánk, életünk és boldogulásunk mindenható ura.

Li-Lü-pi, az élelmes prostituált csak kitátotta száját és úgy tekintett rám akár egy bolondra. Szoknyája alá nyulkált és lelógó harisnyáját huzogatta. Kis cigaretta lógott szájában, amit most hirtelenében bekapott és rágni kezdte hatalmas fogaival.

— Már megint miféle bolondokat beszélsz összevissza Luis? — mondotta a tiszteletreméltó Li-Lü-pi, — látszik hogy költő vagy, mert elment az eszed. Nem erről a vén kecskéről beszélsz talán, akit éppen most rugtam ki annyi hiábavaló küzködés után. Te egészen zavarosan látod a dolgokat és folyton csak holdvilágról meg a csillagokról ábrándozol, azért is nem viszed semmire.

— Természetesen nemes gazdánkról beszéltem, — válaszoltam a tiszteletreméltó prostituáltnak kissé sértődötten, — nemes gazdánkról, Li-Fu-szunról, akit éppen most láttam távozni boldogságos arculattal örömet rejtő hajlékodból.

— Hát ez egy vén kecske, öregem, — mondotta az élelmes prostituált végtelen megvetéssel hangjában és undorodva a földre köpött. — Nem is tudom miért forszirozza annyira a dolgot, amikor az egész egy frászt sem ér. Már a könyökömön nő ki állandó küzködésével,

otromba viselkedésével és zsugoriskodásával. De hát sok mindent el kell tűrnöm a forgalom kedvéért, — mondotta a tiszteletreméltó Li-Lü-pi és lenyelte a már összerágott és levétől megfosztott bagót.

— Igy van ez és nem másként, — folytatta az élelmes prostituált, — ez a vén kecske még annyit se ér, mint akármelyik fiatal bérese, ezt nekem elhiheted, Luis. Egyáltalán úgy áll a dolog, hogy többet ér egy gyakornok mint egy cégjegyző vagy egy vezérigazgató. Az a szerencsétlen fickó, akit a mult héten lábánál fogva felakasztottak, többet ért mint a védőrvezér. De ezt ti, amíg a világ áll sem lesztek képesek megérteni. Az legalább érti a murcoskodást, ha vékonypénzű akkor is többet ér az efféle vén kecskénél, védőrvezérnél és cégjegyzőnél. Igy beszél az én szívem, de sajnos, az eszemre is kell néha hallgatnom, nehogy megcáfoljam élelmességembe vetett hitüket az embereknek.

— Ó mily tiszteletlen beszéd ez, boldogságos Li-Lü-pi, a te eszedet is elvette a nagy boldogság, — kiáltottam és nem akartam hinni fületmnek. A boldogság elvette az eszedet és már nem is tudod, hogy mit beszélsz.

— Amit mondtam azt megmondtam, — válaszolta a tiszteletreméltó Li-Lü-pi és hatalmasat köpött ujra a levegőbe, — egy fabatkát se ér az egész erőlködés. És mondom neked hogy nincs unalmasabb dolog mint egy ilyen vén kecskét elszórakoztatni. Hisz' egy ilyennel már akkor elmegy az embernek a kedve, mielőtt elkezdené a dolgot. Hogy ezen azután mi a tiszteletreméltó, azt meg én nem tudom megérteni. Az ilyen vén hülyét én csak utálni tudom, akár a mocskot.

A tiszteletreméltó Li-Lü-pi még egyet köpött végtelen megvetéssel és utálattal az előttünk folydogáló csatornába, megfordult és betette háta mögött az ajtót. Mélységes gondokba merülten én is felmásztam egy háztetőre, és a kifeszitett, száradó takarók alatt meghuzódtam, hogy ott eltöltsem az éjszakát.

(Vége a következő számban)

TÉLHAVA

Irta: SALAMON ERNŐ (Braşov)

Elérkezett a lágyhavu hónap,
ideje lett kacagásnak, jónak,
acélokkal, korcsolyákkal állnak
jégre párok s vigan körbe járnak.

Mellemet beteg meleg fereszti,
szeret a fagy, — ingem beereszti;
szeret a hó, — lábam beereszti;
mellemet a köhögés fereszti.

Korcsolyázni járnak jégre párok,
korcsolyákkal én jégre nem járok,
fizetésem egyezer és ötszáz,
arrajárok, hol velem köhög száz.

Munkáslakás, ketrecek és pajta
beteg népek betegednek rajta,
hajnalba a gyárakba kijárnak,
éhes rabjai az éhes gyárnak.

Őket nézem, velük járok kedvvel
harcolnak szijakkal, kerekekkel,
olajoznak, meghajolnak, bárha
rosszul hajlik a hát januárba.

Meghül teste nőnek és gyereknek,
betegséggel telnek a fejek meg.
Sokat visz el nagyon drága árt szed,
pár deszkára lekopog a pár szeg.

A munkásnak betegség a bére,
ha öregszik félre dobják, félre;
félre dobják, félre, mint a rongyot,
ríhatnak az anyák s a porontyok.

Igazuk van! Jobban tette volna,
dolog helyett, ha tekergett volna;
akkor is csak ez volna a bére,
csak éppen hogy joggal dobják félre.

KULTURKRÓNIKA

A TERVGAZDÁLKODÁS KÉRDÉSE ANGLIÁBAN

Ha az angol közgazdasági tanok lassu változásait valamivel közelebbről vesszük szemügyre, úgy már hosszabb ideje a dogmatikus liberális felfogástól való elszakadás tünetei tapasztalhatók, ha nem s antiliberális de mégis a l i b e r á l i s állásfoglalás irányába. Nem lehet céltalan egyszer a mai tervgazdálkodási gondolatnak erre a gyökerére is utalni. Angliában is felfedezték pl., hogy a szabadverseny az állami monopoliumok célszerűbb árpolitikájával szemben korántsem a legjobb eredményekhez vezet. Ennek a következménye volt, hogy Angliában a monopóliumok elméletét olyannyira kiépitették. Különben is a gazdasági élet bizonyos elemeinek célszerűségét és hatását megállapitandó szükség volt a megközelítően egyértelmű és legalább látszólag magától értetődő normák kidolgozására. Ez meg is történt a M a r s c h a l l révén fölvetett „jóléti gazdaságtan" kiépitésével. Ennek az iránynak a klasszikus eredménye P i g o u Economics of Welfare cimű munkája. Ebben a munkában, mint Pigou egyéb műveiben egész arzenálja található azoknak az értelmezéseknek, hogy bizonyos (szociálpolitikai természetű) beavatkozásokkal miként fokozható az összesség jóléte. Pigou tudományos elgondolásának eszméje lehet alapvetően hibás s egész vállalkozásából lehet, hogy nem sokkal több derül ki, mint egy a mai gazdasági élethez illeszkedő szociálisliberalizmus, mégis nem szabad figyelmen kivül hagyni, hogy tevékenységével egy alapvető beállítódást s ezzel együtt az elemző eszközök egész sorát teremtette meg, ami a mai tervgazdálkodásról szóló viták szempontjából igen fontos. Természetesen ennek az iskolának még a leghaladottabb képviselője is a tervgazdálkodás kérdését a magántulajdon megtartásának előfeltevésével tárgyalja, hiven Marshall jelszavához. (Natura non facit saltum.) Hangsulyoznunk kell azonban, hogy ezeket az eszközöket szocialista theoretikusok is használják (pl. D a l t o n és D o b b), mint ahogy azt is le kell szögeznünk, hogy a Marshall által megindított elméleti formalizálás szorosabb érintkezést tett lehetővé a hivatalos és a szocialista közgazdaság között, mint például Németországban. S c h u m p e t e r ennek az iskolának (E d g e w o r t h, P i g o u és K e y n e s) műveiben nemcsak a tudományos alapjait látja egy „kapitalista tervgazdálkodás" számára, hanem úgy véli, hogy ez elméletileg tisztázó s a gazdasági élet kényszerű technikai, gazdasági és társadalomlélektani változásaihoz illeszkedő gazdaságpolitika eredménye talán sokkal lényegesebb hajtóerő egy szocialista rend kialakulásához, mint a szocialista politikai mozgalmak. (Josef Schumpeter: Kreditkontrolle. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 54. K. 289. o.)

Keynest illetőleg Schumpeter Keynes pénz- és hitelpolitikai javaslatait emeli ki. Ezt a problémakört Angliában nagyon erősen kidolgozták. Ebben a vonatkozásban az angol közgazdászok nagyon régi tradicióra nyulhatnak vissza. Ezenkivül az angol pénzelmélet technikai tekintetben olyan tökéletesen kialakult, hogy a hitelellenőrzés oly aktuális problémája sokkal komolyabban tárgyalható, mint bárhol a világon. Már pedig ez a probléma bármely tervgazdálkodási vita központi kérdése. Ha tekintetbe vesszük a hitelelmélet fejlődését s te-

kintetbe vesszük továbbá, hogy a Bank of England nagyobb befolyást gyakorol országa gazdasági életére, mint bármely más központi jegybank s hogy az utolsó évtizedben tulajdonképpen az angol gazdaság-politika szoros kapcsolatban állt a hitel- és valuta politikával úgy érthető, hogy a szocialista hitelpolitika problémája, s a bankszocializálás kérdése ugyancsak központjában áll az angol szocialista gondolkodásnak s a szocialisták ebben messzemenően Keynesre hivatkozhatnak.

Ha az angol nemzetgazdászok álláspontját próbáljuk jellemezni a tervgazdálkodási kérdésekkel kapcsolatban a három legfontosabb angol egyetemen uralkodó áramlatok szerint, úgy ez a következőképp alakul: a tulnyomóan liberális londoni School of Economics élesen szemben áll a Cole s más fiatal szocialista által befolyásolt Oxford-i csoporttal szemben. Közbül Cambridge foglal helyet, ahol a kapitalisztikus magántulajdon elhanyagolásával (elvi megtartása mellett) jelentős szimpátiával kisérik a jelen gazdasági rendre irányuló messzemenő átalakitásokat, úgyhogy felfogásukat következményeikben mérsékelt szociálreformer színezetű kapitalista tervgazdálkodási kisérletnek kell jelölni.

Az angol gazdaságtudomány áramlatai szoros kapcsolatban állnak az angol politikai áramlatokkal. Ami a Lloyd George-féle szociális-liberális irányt illeti, amint azt az 1928-ban kelt Britain's Industrial Future jelentés igazolja, (s amelynek készítésében szinte minden jelentős cambridgei színezetű nemzetgazdász részt vett) liberális szempontból véve jelentős engedményeket tett a „tervgazdálkodási" irányba, főleg második és negyedik részében, ahol egy, legalább a nyilvános hitelgazdálkodás számára szolgáló National Investment Board felállitását, továbbá tervszerű közmunkák általi leküzdését s egy a Committee of National Development vezetése alatt álló széleskörű, az angol gazdasági élet minden fontos ágát magába foglaló állami gazdaságpolitika bevezetését követeli. A Labour mozgalom hosszu időn keresztül pontosan fedte — pillanatnyi célkitüzéseiben — a liberálisok gazdaságprogramját. A gazdasági krizis s a reformizmus veresége, mely a második Labour-kormány bukásakor lett nyilvánvaló, a szocialista magatartás radikalizálódásához vezetett. A probléma, ami elé a Labour-párt tagjai s a mozgalom theoretikusi kerültek abban áll, hogy egy radikális, de mégsem száz százalékos szocialista aktuális programot fektessenek föl, amelyben komolyan veszik a szocializmus keresztülvitelét s ennek megfelelően a gazdaság és politika hatalomszerű előfeltevéseit világosan felismerik. Az új tájékozódás e folyamata még egyáltalán nem zárult le, amennyire azonban a helyzet áttekinthető, nagyon előrehaladt. Ilyen körülmények között érthető, ha az angol tervgazdálkodási agitáció sokkal közvetlenebb aktuális jelentőséggel s részben életközellel is bír, mint bármely más tőkés országban.

Angliában, mint mindenütt a tőkésrendszerű országokban, a politikai mozgalmakon kivül is, a „Planning" a válság megoldásaként szerepel: még a tőkés vállalkozók körében is. Angliában is, ugyanúgy mint az Egyesült Államokban, ezalatt az egész kérdéskörnek csak egy bizonyos szakaszát értik, nevezetesen: az ipar kartellekbe és trösztökbe való szervezését. Kétségtelenül ez a probléma Anglia számára, amely egész sor sulyosan elavult ipari teleppel rendelkezik s a világgazdaság megrázkodása folytán rendszeres megujitást, illetve termelési apparátusának átalakitását igényli, rendkivülien sürgető. Ebbe az irányba már történtek kezdeményezések, ha valamennyi meg is

feneklett. Eltekintve ezektől a gazdasági okoktól politikai meggondolások is szükségessé teszik a szabad konkurrencia korlátozásával jelentkező tervgazdálkodás eszméjét, az u. n. kapitalista tervgazdálkodást, mint a szocializmus elleni védőeszközt. Példa ezekre a kapitalisztikus tervgazdálkodási törekvésekre a Sieff és Lindsay által életrehivott PEP-csoport (Political und Economic Planning), amely ujabban egy kéthetenként megjelenő lapot ad ki. („Planning"). Ennek a csoportnak az eszméi: tröszt- vagy kartell-szerű „ipari önkormányzat", amelyben a munkások képviselete is szerepel. Érdekes, hogy a szervezést a kereskedelemnél kezdik és onnan halad tovább. Sieff úgy véli, hogy a nagy kereskedelmi szervezetek részéről történő rendelés célszerű elosztása racionalizálás és költségcsökkentést jelent, ez pedig a vásárlóerő növekedését, végeredményben a válság orvoslását, illetve megkerülését eredményezheti. (Bizony kissé primiiv konjunkturaelmélet ez!) Az állam beavatkozását a gazdasági szervezetek és üzemek életébe energikusan visszautasítja ez a csoport: az állam csak a megorganizálás inditékait adhatja meg. Különben e magát szigoruan politikamentesnek tartó csoport még a racionalizálás és az adminisztráció kérdésével foglalkozik. Fölösleges itt bővebben bizonyítani, hogy ezek a törekvések, ha egyáltalán még csak csekély eredményeket is elérnek, komoly tervgazdálkodás számba nem jöhetnek.

Ezek volnának körülbelül azok a törekvések, eltekintve bizonyos fasiszta tendenciától, amelyek Angliában valamilyen értelemben a tervgazdálkodásra irányulnak s közben még mindig elég erős liberális vonásokkal rendelkeznek.

(London) G. M.

A NEMZETI SZOCIALIZMUS PROPAGANDÁJA ÉS A KAMPÓSKERESZT

A német nemzeti szocializmus az SA kereteibe nagyon hamar beterelte azokat a nagyrészt fojtottan forradalmár érzületű ugyanakkor azonban tekintélyi (autoritär) beállitottságu munkásokat, akik főleg a munkanélküliek s a politikai tapasztalat nélküli ifjúság köréből toborzódtak. Ezért, a legkülönbözőbb rétegek igényének megfelelően, a nemzeti szocialisták propagandája tele volt ellentétekkel. Ám a tömeg misztikus érzésének kezelésében ez a propaganda mindvégig következetes és egységes maradt.

Nemzetiszocialista párttagokkal s főleg az SA tagjaival folytatott beszélgetésekből egybehangzóan kiderül, hogy e tömegek megnyerésében a döntő tényező a nemzeti szocializmus forradalmi kiöltöztetése volt. Akadtak nemzetiszocialisták, akik tagadták, hogy Hitler a tőkét képviseli. Voltak SA tagok, akik a legsúlyosabb fenyegetéssel illették Hitlert az esetre, ha a „forradalom" ügyét elárulja. Hallottunk olyan nyilatkozatokat, hogy Hitler a német Lenin. Mindazok, akik a szociáldemokrácia és a középpártok soraiból mentek át a nemzeti szocializmushoz, olyan forradalmasított elemek voltak, akik azelőtt vagy nem foglalkoztak politikával vagy pedig politikailag tájékozatlanok voltak. A kommunista pártból átpártolt gyakran proletár-forradalmi beállítottságú elemek azok sorából kerültek ki, akik a KPD ellentétes értelmű politikai rendelkezéseit nem tudták megérteni, s olyanokból, akiknek a tisztánlátását a Hitler-párt külsőségei, a katonai jelleg, a tömegerő fitogtatása stb. megzavarták.

A nemzetiszocialista propaganda szimbolikus eszközei közt feltünő

mindjárt a zászló szimbolum:

Wir sind das Heer vom Hakenkreuz
Hebt hoch die roten Fahnen,
Der deutschen Arbeit wollen wir
Den weg zur Freiheit bahnen.

Ez a szöveg érzelmi tartalmát illetőleg kétségtelenül forradalmi. A nemzetiszocialisták tudatosan használtak kommunista dallamokat, amiket ők más szövegekkel énekeltek. Megfelelnek ehhez azok a politikai formulák, amiket százával talál az ember a Hitler-féle lapokban. Pl.: „A politikai polgárság a történelem alakítás színpadáról épp most van lelépőben. Helyére az ököl és a homlok dolgozó népének eddig elnyomott osztálya, a munkásság lép, hogy történelmi küldetését betöltse."

Az ügyesen összeállított zászlóban a nemzeti szocialista tömegek ideológiájának szubjektiv-affektiv jellege teljesen érvényre jut. Hitler írja a zászlóról: „Mint nemzeti szocialisták zászlónkban a programmunkat látjuk. A vörös színben mozgalmunk szocialista gondolatát látjuk, a fehérben a nemzetit s a kampóskeresztben az árja ember győzelméért való harc küldetését s ezzel együtt a dolgozó munka gondolatának győzelmét, mely örökké antiszemita volt és örökre antiszemita lesz." (Mein Kampf. 557. o.)

Hogy a vörös és a fehér szín a kispolgári ember ellenmondásos strukturájára hatást gyakorol, az egész természetes. Tisztázatlan eddig az a szerep, amit a kampóskereszt az érzelmek világában játszik. Miért oly' alkalmas ez a szimbólum a sötét érzések provokálására? Hitler azt mondja, hogy a kampós kereszt az antiszemitizmus szimboluma. A kampós kereszt csak nagyon későn lett ez, s különben is ez még mindig nyitva hagyja az antiszemitizmus affektiv tartalmának kérdését. Az antiszemitizmus egy részét a fajelmélet irracionális tartalmából magyarázhatjuk meg, s ez a szennyes-szexuális-érzéki affektive visszautasító értékeléséből áll. Ebben az összefüggésben a zsidó és a néger úgy a német mint az amerikai nacionalisták felfogásában egy vonalon helyezkedik el. Megbizható értesülések szerint Amerikában a négerek elleni faji harc tulnyomóan a szexuális védekezés talaján mozog: a négert érzéki disznónak tekintik, aki erőszakot követ el a fehér nőkön. A Rajnavidék színesek által történt megszállásáról Hitler a következőket írja:

„Már csak Franciaországban van — ma inkább mint valaha — bensőséges megegyezés a bőrzét irányító zsidók szándékai s a soviniszikusnak beállított nemzeti államvezetés óhajai között. Már egyedül ebben felmérhetetlen veszedelem rejlik Németországra. Épp ebből az okból kifolyólag Franciaország a legfélelmetesebb ellenség volt és marad. Ez az elnégeresedésnek mindinkább áldozatul eső nép a zsidó világuralom céljaihoz való kötöttségében lappangó veszedelem Európa fehér faj állományára. Az Európa szívében fekvő Rajnavidék négervérrel való elpestisezése ugyanúgy megfelel soviniszta ősellenségünk perverz-szadista bosszúszomjának, mint a zsidók ama jéghideg megfontolásának, hogy ezne az uton az európai kontinens elkorcsosítása a központban kezdetét vegye s a fehér faj alól az alacsonyabb rendű emberség beinficiálásával az önuralkodó lét talaját kihuzza." (Mein Kampf. 704—705. o.)

Energikusan gyakorolnunk kell magunkat abban, hogy pontosan megértsük azt, amit az ellenfél mond s nem elintézni azzal, hogy az

ostobaság vagy szélhámosság. Ennek az üldözési mániának ható elméletnek az érzelmi tartalmát jobban értjük, ha a néptest megmérgezésének elméletével együtt tekintjük. A kampós keresztnek is van az érzelmi élet mélyeinek felkavarására alkalmas érzelmi tartalma. Mindenesetre ez a tartalom egészen más, mint amire Hitler céloz.

Nemrégiben a kampóskereszt szimbolumot megtalálták a szemitáknál is, mégpedig a granadai Alhambra Myrtus udvarán. Herta Heinrich az Edd-Dikke-i zsinagóga romjai közt akadt rá a Genezareth-tó melléki Kelet-Jordániában. Itt a következő a formája: [1]

A kampós kereszt gyakran rutával (négyszeg) együtt fordul elő, s az egyik a férfi, a másik a női principium szimboluma. Percy Gardner megtalálta a görögöknél Hemera jelzéssel mint napszimbólumot, ami ismét a férfi principiumot jelenti.[2] Löwenthal leír egy 14. századbeli oltárterítőn előforduló kampóskeresztet, (a Soest mezei Mária), ahol a kampóskeresztet volva és kettős kereszt díszíti. Itt a kampóskereszt a viharos ég szimbolumaként szerepel, a ruta pedig mint a termékeny föld jelképe. Smigorski megtalálta a kampóskeresztet az indiai Svastika-kereszt formájában mint négy irányú villámot három-három ponttal mindegyik nyíla körül, a következőkép':

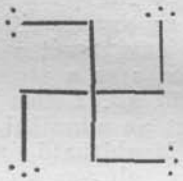

Lichtenberg talált olyan kampóskereszteket, ahol a három pont helyén fej szerepel. A kampóskereszt tehát eredetileg szexuális szimbolum, mely idők folyamán különböző jelentést vett föl, többek közt — később — a malomkerekét is, mint a munka szimboluma. Mivel pedig a munka és a nemiség az érzelmi hangsulyozottságot illetőleg eredetileg ugyanazok voltak, érthető Bilman és Pengerot indogermán ősidőkből származó lelete, ahol a kampóskereszt a következő felirással szerepel: „Hála néked Föld, emberek anyja, növekedj Isten ölelésében, töltsd el gyümölccsel az embert hasznára."

Itt a termékenységet az anya-föld nemi aktusa az isten-apával ábrázolja. Óindiai lexikografusoknál, Zelenin szerint úgy a kakas mint a kéjenc neve svastikas (kampóskereszt).

Ha már most mégegyszer megnézzük a felső sarokban rajzolt két kampóskeresztet, úgy kiderül, hogy a kampóskereszt két egymásba fonódó emberi alak sematikus rajza. A baloldali kampóskereszt a nemi aktust fekvő, a másik álló helyzetben ábrázolja.

A kampóskeresztnek ez a hatása az öntudatlan érzelmi életre természetesen nem ok, hanem csak erőteljes segédeszköz a fasiszta tömeg propaganda sikerében. Különböző koru, nemű és társadalmi helyzetű

személyekkel történt ellenőrző próbák igazolják, hogy csak igen kevesen nem ismerték a kampóskereszt értelmét; a legtöbben hosszabb szemlélet után előbb-utóbb kitalálják. Feltételezhető tehát, hogy ez a két egymásbafonódó alakot ábrázoló szimbolum a lelkiek mély, öntudatlan rétegére igen nagy ingert gyakorol, s ez az inger annál erősebb minél kielégítetlenebb, s tudatosan vagy öntudatlanul szexuálisan vágyakozóbb a hatásának kitett. Ha ezenkívül még e szimbolumot a becsületesség és hűség jelvényeként prezentálják, úgy még a morális én tiltakozó törekvéseit is kiküszöböli s még hatékonyabb.

Wilhelm Reich

A PÁRISI UCCA. A Szajna partjai revolverek és gépfegyverek ropogásától, páncélautók száguldásától hangosak. Már Franciaországban is? Ha a polgári közvélemény rémületét minden tekintetben indokoltnak tartjuk is, meglepetése és csodálkozása teljesen alaptalan. A párisi ucca tradiciója nem a béke, hanem a háború. Nem a csend, hanem az uccai harc. Franciaország a nagy forradalomtól a mult század közepéig, par excellance a haladás és forradalom országának számított. Igaz, hogy ennek a forradalmiságnak hordozói a változó időkkel alaposan megváltoztak. A korszak elején a polgárság volt, a korszak végén azonban egyre inkább a „la classe la plus pauvre et la plus nombreuse"-ből kezdett kikerülni. A kispolgári demokrácia operettszereplése után pontot tett a 48-as juniusi barrikádharc. Páris következő megmozdulása 1871-ben már a negyedik rend törekvéseinek jegyében folyt le. Sok pátosszal, nekilendüléssel és „dicsőséges visszavonulással" volt teljes ez az idő. De olyan országban, melynek osztályai egy mozgalmas mult ezer lelkesítő hagyományától és gátló ballasztjától terhesek, nem is lehet másként.

Az 1870—71-es „guerre victorieuse mais perdue" után, a gazdasági élet mélyében észrevétlenül, de annál alaposabban szántott a készülő új forradalom. Az elszenvedett csapások felrázták a francia kapitalizmust. Az európai küzdőteret Bismarcknak engedte át. Ő maga gyarmatok szerzésére vetette magát. Rövid néhány évtized alatt olyan tengerentúli birodalmat hódított, mely messze fölülmulta az első császárság legnagyobb kiterjedését. Kibontakozott a francia imperializmus. Ezzel párhuzamosan fel nem tartóztathatóan nőttek meg azok az erők, melyek Franciaországot ismét a haladás előretolt nyugateurópai bástyájává tehetik.

Ennek a változásnak eleinte csak negativ oldalai mutatkoztak. A nagy francia bankok hatalmas szivattyukká lettek, melyek felgyüjtötték a kisemberek harisnyában összekuporgatott frankjait, erélyes tőkeexportot folytattak és öt világrészből szivattyuzták az extraprofitot a francia polgárság zsebeibe. A hódítóháborúk jórésze a Banque Imperial Ottomane, a Banque de Syrie és a Société Générale egyenes érdekeit szolgálta, melyek valamennyien a mindenható Banque de Paris et de Pays Bas ellenőrzése alatt állanak. A szivattyu pompásan működött. Az extraprofit részecskéi beszivárogtak a munkásosztály felsőbb rétegeibe is. A M. Brebis-k és Mabiche-ek nemcsak a polgárság, hanem a jobban szituált munkásság soraiban is az ebéd-előtti apéritif meg az ebédutáni szerető jó megválasztásában látták az élet legfőbb értelmét és célját. Ismerték Franciaországban a nyo-

---

[1] Herta Heinrich: Hakenkreuz, Vierklee und Granatapfel. (Ztschrft. f. Sexualwissenschaft 1930. 43. o.) — [2] Valamennyi felhozott adalékot illetőleg lásd John Löwenthal: Zur Hakenkreuzsymbolik. (Ztschrft. f. Sexualwissenschaft, 1930. 44. o.)

mort is. De ez a nyomor amolyan festői színezetű nyomor volt. Nem terpeszkedett el az uccán. Szerényen huzódott meg a trikoloros demokrácia árnyékában.

A francia imperializmus a legteljesebb mértékben „vámszedő" volt. Alig van ország, ahol ez a jellege annyira éreztette volna hatását, mint itt. Szükségtelen volt az ipar fejlesztése. Dolgoztak az afrikai és ázsiai gyarmatok színes elnyomottainak tizmilliói. A belföldi és külföldi polgárság luxusigényeit kielégítő iparágak terjeszkedtek ugyan valamelyest. De ezek sem nagy-, hanem közép-ipari alapon. A kisipar olyan erős pozíciókat őrzött meg, mint sehol egyebütt. Csupán a fegyverkezést szolgáló Creusot (Schneider) ért el impozáns méreteket. A kis- és közép-ipar, a parazita imperializmus korrumpáló hatása alatt kifejlődött miniszterializmussal párosulva a munkásmozgalmat szindikalista sikra terelte. A kispolgári forradalmiság hamishangú deklamációi új életre keltek az uton-utfélen lanszirozott „grève générale" jelszavakban. Ezeknek a frázisoknak értékét mi sem bizonyitja jobban, mint az, hogy a szindikalizmus legismertebb prófétája, Hervé a szociáldemokrata vezetőkkel egy sorban, lobogó zászlókkal ment át a francia imperializmus háborús uszítóinak táborába.

Csak a világháború folyamán és a békekötések után ment végbe az az átalakulás, melynek visszhangjai a Place de la Concorde sortüzeiből most a csodálkozó Európa felé elindultak. A francia imperializmus vámszedő jellege ugyan a háború után sem szünt meg. Sőt, az utódállamok révén egy egész sor új pozíciót szerzett magának. Csehszlovákiában a Zsivnosztenszka Banka a Schneider koncern (le Creusot); Jugoszláviában a Banque Franco-Serb a B. de l'Union Parisienne kezében vannak. Ezeken keresztül, ha a politikai befolyástól el is tekintünk, hatalmas nyereségek folynak a párisi bankok páncélszekrényeibe. Maga az a tény, hogy a Banque de France aranykészlete 1928-ban 1136 millióról 1931-ben 2296 millióra, 1932-ben pedig 3216 millió aranyfrankra emelkedett, minden érvnél meggyőzőbben beszél. A háború alatt és után azonban erős fejlődésnek indult Franciaországban a nagyipar is. Elzász és Lotharingia visszaszerzésével a francia kapitalizmus vasérchez jutott, ami lehetővé tette a nehézipar és géptermelés, ezzel együtt a bányaipar nagyarányú fejlesztését. A Renault és Citroën, Páris és Lyon más hatalmas gyárai a legutóbbi két évtized produktumai. A francia iparban nagyarányú koncentráció és centralizáció ment végbe, mely a munkásság összetételével együtt a munkásmozgalom jellegét is megváltoztatta.

1920-tól kezdődik a szindikalizmus hanyatlása és a céltudatos munkás baloldal kialakulása. A legutóbbi évtized eseményei mindenkit meggyőzhettek arról, hogy csak a körülmények megfelelő összetalálkozására van szükség és ez a baloldal milliós tömegeket fog meghódítani. Franciaországban gyorsan mennek az átcsoportosulások. Mindenki várhatta azt a napot, amikor ez a baloldal a francia politikai élet döntő tényezőjévé lesz. A gazdasági világválság valóban kitermelte ezt az atmoszférát. Az elmult hetek eseményei azonban egyelőre csak halvány fényt vetettek az átcsoportosulás mélységére. Mert a Staviszki botrány nem oka, hanem csak kirobbantója azoknak a zavargásoknak, melyeket a legtekintélyesebb francia lapok neveznek polgárháborúnak. Az erők, melyek most megmozdultak, évek óta vannak kialakulóban. Csak az alkalom hiányzott ahhoz, hogy felszínre törjenek. Egy példátlan gazságnak kellett kirobbania, egy igazságügyminiszternek kellett a szélhámosok közé keverednie, hogy az erjedés

mélysége mindenki előtt nyilvánvalóvá legyen. Egyuttal azonban éppen ez a körülmény meg is nehezíti az események helyes összefüggésének megértését. Hiszen a felszinen a „közélet tisztaságáról" szavalnak. Izzig-vérig konzervativ és regressziv politikusok ágálnak a korrupciós rendszer ellen, amelynek szennyétől a szociáldemokrata Paul Boncour sem tudja magát egészen tisztára mosni. Az események valódi arculatát az is elhomályosítja, hogy a mozgalom első fázisának ütőerei royalista, fasiszta, de legalább is kifejezetten jobboldali szervezetekben futottak össze. Kétségtelen tény, hogy úgy a Chautemps, mint a Daladier kormány ellen az Action Francaise fujta a riadót. Erre a zenére sorakoztak a Camelots de Roi monarchistái, a Nemzeti Frontharcos Szövetség, a Kékingesek és az egyetemi aranyifjuság szervezeteinek fasisztái. De csak a mozgalom első fázisában. Amig ezek a szervezetek adták meg a mozgalom alaptónusát addig az nem is lépte tul a köztársasági rend és nyugalom kereteit. A különben marcona és brutális párisi flic-ek udvarias hangon tessékelték haza őket. Véletlenül sem került sor komoly sebesülésre vagy letartóztatásra. A helyzet akkor változott meg, amikor a baloldal csatakiáltásaitól lett hangos a Palais Bourbon környéke. Pár nap lefolyása alatt a tüntető tömegek összetétele minőségileg hatalmasan megváltozott. Az Action Française diákocskáinak helyét egyre nagyobb tömegekben foglalták el Páris és környékének üzemi munkásai.

Daladier radikális szocialista kormányának óriási felkészültsége, 40.000 rendőr és csendőr összevonása, a Garde Républicaine beöltöztetése, a fehér és színes helyőrség készenlétbe helyezése már nem a jobboldalnak szólt, hanem a baloldal ellen irányult. Az a tény, hogy az uccai harcokban ledöntötték Jeanne d'Arcnak, minden rendű és rangú francia nacionalisták bálványának szobrát, félre nem érthetően bizonyítja, hogy a Rue Rivoli és a Gare de l'Est barrikádjait ugyanazok építették, akik 1871-ben is sáncokat emeltek Páris megvédelmezésére a versaillesiakkal szemben. A jobboldal alaposan elszámította magát. Azt hitte, hogy az európai fasiszta hullám hátán ők is megfőzhetik a maguk kis levesét. De siralmas lőn a kiábrándulás. A tömegek, melyeket sajátjának vélt, melyeknek százezer főből álló hullámán akart behajózni a fasizált Franciaország révébe, hirtelen ellenségnek bizonyultak.

A Szent Egység kormánya és az ellene kitört általános sztrájk azt jelentik, hogy a legközelebbi összecsapások már magasabb síkon fognak mozogni és tisztultabb helyzetet fognak teremteni. Kétségtelen, hogy bizonyos pártok csak a tömegek kegyéért versenyző manőverből csatlakoztak az általános sztrájkhoz. Le fognak szakadni arról (és ennek a jelei már ma is mutatkoznak), mikor a harc komolyabb formákat ölt. Blum és a mögötte álló szociáldemokrata pártnak egységfront manőverét ugyanígy kell értékelnünk. A vizbefuló a szalmaszáltól is menekülést reméli. A szociáldemokraták kezéből lassan kezd kicsúszni a tömegek vezetése. Az egységfront jelszóval, melyet senki sem vehet komolyan, olyan támpontokat akarnak szerezni, melyeken újból megvethessék a lábukat. Tartósan ezt aligha remélhetik ma, amikor a német szociáldemokrácia olyan csufosan hullott szét. A szociáldemokrácia tömegbefolyásának megszűnése azonban kérdésessé teszi a kormányok tartós létezését. Hasztalan foglalnak helyet benne a neoszocialisták. A szociáldemokráciának ez a nyilt fasiszta szárnya nem képvisel tömegeket. Az ősz Doumergue remegő kezei képtelenek lesznek a francia imperializmus hajóját új utakon, a régi célok irányában kormányozni. A francia polgárság egyensulya a Szent Egy-

ség kormányának dacára is megingott. De Franciaország nem az a föld, ahol az elindult lavinák egykönnyen megállanak. A gazdasági válság kiéleződésére, a lakosság életszínvonalának első csökkenésére olyan orkán támadt, mely elől hiába dugják fejüket a homokba a politikai élet vezérei. A Staviszki ügynek már ugyszólván semmi köze sincs a válsághoz. Ez a botrány mozditotta ki az első követ. De ezzel a mór meg is tette kötelességét. Chautemps lemondása után új jelszavak hangzottak el. És ezek a jelszavak a francia viszonyok teljes átformálását követelik. Pillanatnyilag a jobboldal előretört. De a nyilt fasiszta diktatura hivei hatalmas vereséget szenvedtek. Minden jel arra mutat, hogy Franciaországban a balodali törekvéseknek erős támpontjai vannak a tömegekben és az a vihar, mely heteken keresztül cikázott Páris fölött csak azért lanyhult el, hogy rövidesen megujult erővel törhessen ismét ki. Éppen ezért korai volna a francia események mérlegét összeállítani. A véres uccai harcok legfőbb eredménye az, hogy felborították azt az egyensulyt, melyre félszázadnál tovább szilárdan épült fel a francia imperializmus. Megteremtették azt az atmoszférát, melyben csak a bizonytalanság abszolut; csak az elkerülhetetlen változás érzése bizonyos. És ebben az országban már nagy dolgokat láttunk a bizonytalanság káoszából megszületni.

(Pozsony) **Kovács Károly**

A ROMÁN KORPORATISTA IDEOLÓGUSOK a korporációs állam megvalósítását a fennálló társadalmi rend keretein belül, progressziv reformok útján, minden rázkódtatás nélkül vélik. A mozgalom vezér ideológusa, Mihail Manoilescu irja: „...a korporációs rendszer... a valóságban... elhárítása azoknak a robbanásoknak és forradalmaknak, amelyek a társadalomra nézve a legszörnyűbb zavart jelentik. Különben pedig az az államgazdaságpolitikai általános irányvonal, mely át van hatva a kapitalizmus jelenlegi hátrányainak s javitó törekvéseinek a tudatától, anélkül, hogy bevezetné azokat az abszolut kollektivista módszereket, melyek az egyéni nyereséggel együtt az egyéni iniciativát is kizárják." A korporációs állam megszervezését a román korporatista ideológusok olyan sorozatos alkotmányreformok útján képzelik, melyben a parlamentet szintén a korporációk helyettesitik. Ugy a korporációk, mint annak sejtjei, a szindikátusok a termelés autonom szerveivé vállnak. A tőkés magánvállalatok továbbra is megmaradnak, megmarad változatlan formában a kisipar, a nagy- és közép-birtok. A korporációs állam célja ezek szerint a magántulajdon konzerválása, s az osztályellentétek „kikapcsolása."

A román korporatisták programja nemcsak sok hasonlatosságot mutat a Carta del Lavoro-val, de főpontjában változatlan másolata is annak. A román állam eszerint 8 korporációból (3 agrár, 2 ipari, 2 kereskedelmi és 1 szabadfoglalkozásu) és 1 kollégiumból állna. Maguk a korporációk három elv szerint épülnének ki. És pedig: 1. A tartományi elv az összes tartományi elemek korporációinak összetételét határozná meg. 2. A specialitás elve lehetővé tenné az összes tartományi elemek korporációinak felosztását. És 3. az egyenlőség elve: idetartoznának a vállalkozók és alkalmazottak közti jogegyenlőség alapján szervezett vállalatok is.

A korporációs állam gazdasági missziója a román ideológusok szerint 1. gazdasági téren: „szervezni és harmonizálni a nemzeti termelést"; 2. társadalmi téren: a vállalkozók és alkalmazottak közt fel-

merült ellentétek megoldása „békés megegyezés alapján"; 3. politikai téren pedig a „nemzeti élet politikai kiegészitése", hogy az egy „magasabb nemzeti egységben" oldódjon fel.

Mihail Manoilescu az amerikai neokorporativizmus című tanulmányában (Lumea Noua, 1933. aug.) Roosevelt kisérletét „mérhetetlenül közel" állónak nevezi a maga elképzeléseihez. „Az ipari kódexek maximális munkaidőt és minimális bért, valamint egy a termelést ellenőrző rendszert irnak elő..." Hogy ezeknek a meggondolásoknak mennyi az illuzió tartalma s hogy ez az illuziókeltés elsősorban kikért történik azt már — elméleti vonatkozásban — számos alkalommal kifejtette a Korunk. (F. I.)

A TUDÁS ÉS A HALADÁS TELJESITMÉNYEI. 1934. Minden oldalról arról panaszkodnak, hogy a tudás és a haladás munkája évek óta szünetel. A lapokban megszüntek a nemrég még oly divatos rovatok, amelyek új fölfedezések és új találmányok hirét szórták szét a világba. A kutatás és a tudomány munkája megállt. A barbarizmus napjai jöttek. A napoknak nincs tudományos eseménye. Nincsenek nagy könyvek, nagy kulturális vivmányok. Az események ma: hogy az egykori nagy könyveket elégetik, s hogy mindenütt a kulturális események visszálya, a torz és hamis elméletek mindenkor fegyverekre támaszkodó lármája dul. Teljesítmény és eredmény ma csak egy téren állapitható meg. Ezen a téren azután napról-napra. Ez a tér a háborús találmányok, hadieszközök tere. Angliában pár héttel ezelőtt könyv jelent meg, mely a jövő háború lényegével és technikai lehetőségeivel foglalkozik. (What would be the character of a new war?) A könyvet Európa, Amerika és Japán legjelentősebb katonai szakértői irták. A könyv nem szépit és nem hallgat el semmit. Fuller angol tábornok, az angol nagyvezérkar tagja, a tank jelentőségét emeli ki. A tank a jövő háborújának döntő fegyvere. Minden további gyalogságra vonatkozó költségkiadást haszontalan pénzkidobásnak minősit. A hadseregek, felfogása szerint, teljesen géperejű seregekké válnak. Bratt angol őrnagy a vasutaktól független mozgású hadsereg mellett dönt. A régi háborúról az ugyancsak angol Growes tábornok számol be. Nagyon érdekesen irja le a legutolsó London feletti éjjeli repülő hadgyakorlatot. Véleménye szerint a városok repülőtámadás elleni védelme lehetetlen. A sweizi Gertrud Woker a háborús kémia új találmányait sorolja föl. Megemlit egy gyujtóbombát, amely robbanásakor kétezer fok hőséget fejleszt. Körzetében minden megful és elolvad. Lord Haisbury az új difenylynarzén „előnyeiről" értekezik. Ebből a gázból 40 bomba elegendő London teljes elpusztitására. Ezt a műveletet 40—50 repülőgép játszva végre hajtja. Rendszerint azt mondják, hogy a haditechnika fejlődésére s a gázháború szörnyűségeire vonatkozó hiradások hazaárulók és mániákus pacifisták kitalálásai s nagyon sokszor tagadásba veszik ezeknek a puszitó szereknek és eszközöknek a létezését, sőt létezhetését. Mitchell tábornok, az amerikai légihaderők főparancsnoka egyik chikágói folyóiratban (Popular Aviation) megállapitja, hogy a repülés terén mi minden valósult meg — gyakorlatilag. Mitchell fantasztikus méretű bombákkal történt gyakorlatokról számol be s megemlit egy olyan tengeralatti torpedót, amely öntevékenyen találja meg a célját. Eric S. Milton amerikai mérnök összeállitotta a haditechnika új találmányainak a listáját. Ezen a listán szerepel: ágyú, amely 400 km. távolságra lő; gránát, amelynek a súlya két tonna; van láthatatlan robbanás; zajtalan, óránként 500 km-rel haladó repülőgép; gáz-

és lángszóró-szerkezettel felszerelt uszó és elmerülő tank; szöveten áthatató méreggáz; percenként 70 srapnelt kitüzelő elháritóágyú stb., stb. Amint látható a tudás és a haladás munkája nem állt meg; csak épp nem a tudás és a haladás, hanem a rombolás és a visszafejlődés irányában dolgozik.

(Brünn) **Balázs Miklós**

JAKOB WASSERMANN ÉS A LÉLEKTANI REGÉNY. Jakob Wassermann német iró nem emigrációban, hanem egy csöndes Steyerországi faluban halt meg, ahol évtizedek óta lakott. Könyveit különben elégették Németországban, valószínűleg azért is, mert nem követte Arnolt Bronnen példáját, aki, amikor szorongatták zsidó származása miatt, odanyilatkozott, hogy árja eredetű édesanyjának kereszténnyel történt ballépéséből származik. Nem követte Gerhardt Hauptmann példáját sem, aki sietett ünnepi játékkal kedveskedni Németország új urainak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Jakob Wassermann szakitott volna régebbi irói gyakorlatával és világnézetével, amely korántsem volt polgári- vagy tőke-ellenes. Wassermann a lélektani regény egyik legjellemzőbb képviselőjének tekinthető. A lélektani regény, ha legkorábbi és legjelentékenyebb képviselőire (Flaubert, Jacobsen) gondolunk egyáltalán nem védőirata, hanem meglehetősen éles ellenzéke a kapitalizmus „rossz" és „lélekőrlő" világának. A további fejlődés folyamán azonban, különösen az imperialista szakaszban, a tőkés világ ellenmondásainak a növekedésével ez az ellenzékiség mindinkább vesztett régebbi elfogulatlanságából. Az erre a vonalra tartozó gondolkodók és irók látják ugyan a nagy polgári közmüvelődés külső jelenségeit, a tőkésrendszerű áruvilág bálvány (fetis) jellegének kábulatában azonban nem ismerik fel a jelenségek igazi társadalmi gyökereit, hanem azok eredetét tévesen a modern technikában, az évről-évre hatalmasabban előnyomuló mechanizálódásban észlelik: s a gazdaság és technika gépies világával szemben a kiutat a lélekre való eszmélésben keresik, amely szerintük minden dolog kezdete, vége, eredete és célja. Ez a fejlődés tükröződik vissza irodalmilag a pszichologizmus alkotó módszerében. Ennek a pszichologizmusnak a határai közül Jakob Wassermann se tudott kivergődni. Ezt az alapvető fogyatékosságát még pozitiv tulajdonságai sem teszik jóvá, bámulatraméltó mesélő készsége, természetes, minden összetettséget kerülő stilusa, jellemábrázoló képessége, realizmusra való törekvése (legalább is a részletek és külsőjelenségek visszaadásában,) mindezek nem fátyolozzák előbb emlitett hibáját. Érthető ezek után, hogy Wassermann lélektani beállitottsága következtében a fasizmussal szemben, ami úgy politikailag mint ideológiailag a monopolkapitalizmus terméke, csak nagyon feltételes ellenzékiséget vállalt. Antifasiszta magatartásának korlátozottsága világosan kiderül abban a tanulmányában, amit multév szeptemberében a Die Sammlung cimű folyóirat első számában irói gyakorlatáról közzé tett. (Meine Landschaft, äussere und innere.) Ebben a tanulmányában az az egész irracionalizmus és miszticizmus, amelyben Wassermann régóta élt, bámulatraméltó világossággal jelentkezik. Viszont közben az irracionalizmus gondolati területeit a Harmadik Birodalom misztikája már teljesen magáévá tette! Igy Wassermann akartlanul is veszélyesen közel került a fasiszta ideológiához, amikor a költők „elöd- és vérélményéről" ir Álmok és viziók cimű irásában, ahol a népek és egyének természetét, sőt egész cselekvését közvetlenül a természet, a föld, az otthon és a táj befolyásaira vezeti vissza, s amikor „minden erkölcsi szabályt,

minden vallásos rezdülést s minden szellemi áramlatot" az ember „mélygyökerezettségű törzsi élményéből" vezeti le. A „vér", a „táj" és a „törzs" e fasiszta mithoszaiba való szinte teljes elmerülés után a nemzeti szocializmus elleni pár bátortalan tiltakozása természetes, hogy hatástalanul hangzott el. Mindenesetre Jakob Wassermann szubjektiv becsületessége nem tagadható. Amikor a német irodalom istápolására alakult birodalmi szervezet a Sammlung munkatársainak boykottját rendeli el s Döblin, Schickele, Stefan Zweig s a még ma is nagyon tulbecsült Thomas Mann a Sammlungból — nyilvánosan — kiléptek, Jakob Wassermann nem csatlakozott hozzájuk. Legalább szubjektive — megtartotta a távolságot haláláig maga és a mai Németországban tomboló uralom között. Ezt kötelességünk elismerni bármennyire alkalmatlanok is voltak objektive módszerei.

(H. G.)

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A MAGYAR-OROSZ MEGEGYEZÉS HÁTTERE

A magyar politikai életnek kétségkivül rég nem volt olyan nagy eseménye, mint az az „egyezmény", amely Magyarország és Oroszország között helyreállitja a diplomáciai viszonyt. Nem volt ugyan titok, hogy Magyarország és Oroszország között már több izben voltak közeledési kisérletek, mégis a megegyezés hire mondhatni bomba gyanánt hatott.

A római egyezmény megitélésénél mindenekelőtt azzal kell tisztában lenni, hogy annak mostani megkötése irányában a kezdeményezés csak magyar vagy más részről, de semmiesetre sem Oroszországtól indulhatott ki. Nem mintha Oroszországnak nem füződhetnének bizonyos érdekei ehhez a kapcsolathoz, hanem azért, mert Oroszország mindig hajlandó volt diplomáciai kapcsolatra lépni minden államma!, s igy Magyarországgal is.

Mint az MTI félhivatalos közleménye most hangsulyozza, „az Osztrák-Magyar Monarchia az oroszországi szovjetkormányt a Bresztlitovszkban kötött békében elismerte". Maga is hozzáfüzi azonban, hogy „a diplomáciai viszony helyreállitása végett 1924-ben Berlinben folytatott tárgyalások végleges eredményre nem vezettek." Fölvetődik tehát a kérdés, hogy miért történik most meg az, amire akkor nem kerülhetett sor; milyen változások mentek végbe, amelyek indokolják a hivatalos Magyarország új álláspontját.

Ha az Esti Kurir fitymálja a római megállapodás gazdasági jelentőségét, úgy kétségkivül nincs igaza. „Eddig is voltak módjai a magyar-orosz áruforgalom lebonyolitásának", — irja a magyar liberálizmus orgánuma, — „...a valóságban nagyon kevés olyan érintkezési pont adódott az orosz és a magyar gazdaság között, amely a kereskedelmi kapcsolatot szükségessé tette volna." Ez nem felel meg a tényeknek. Helyesen állapitja meg a Magyarság, hogy a szovjetkapcsolat létesitésére történt kisérletek már 1924-ben is főkép olyan gazdasági elgondolásokból indultak ki,, amelyek igen előnyös magyar-orosz kereskedelmi árucsere kialakulásával kecsegtettek." Később, az ötéves terv megindulása idején természetesen még nagyobb lehetőségek nyiltak a magyar tőkések számára, akik akkoriban nemcsak nyersterményeket és állatokat, hanem gépeket is jelentős mennyiségben szállithattak volna Oroszországnak. Most, a második ötéves terv elején persze már jóval kevesebb lehetőség van erre, mert hiszen

Oroszország ma már megteremtette nehézipari bázisát és gépszükségletének tulnyomó részét immár a belföldről tudja fedezni. Ez azonban nem változtat azon, hogy Magyarország szempontjából elég komoly gazdasági kapcsolatokra van mód ma is. Nem szabad figyelmen kivül hagyni, hogy éppen a tőkeszegény magyar kapitalizmus aligha tud oly csábító hitel-kedvezményeket nyujtani az oroszoknak, mint sok konkurrense és így éppen magyar viszonylatban nyilván elég nagy szerepe lesz a kompenzációs szovjet-üzleteknek. Magyarország tehát, nemcsak az eladó, hanem a vevő gazdasági kapcsolatát is felveszi Oroszországgal. Még pedig nem is csupa kényszerűségből. Az Est talán tulzottan előtérbe állitja a felveendő gazdasági kapcsolatoknak ezt az oldalát, amikor azt irja: „Benzin, petróleum, só, mangánércek, szőrme — ezekkel békültünk ki..." De sok igazság van szavaiban. A Szovjetunió ki is szoríthat más eladókat olcsóbb áraival. Elég utalnunk a Pesti Tőzsde egyik legutóbbi cikkére, amely belefuj a riadókürtbe, közölvén, hogy „az osztrák, cseh és román fatermelők a közelmult napokban aláirták a kartellegyezményt és ezzel a Magyarország körüli fatermelők valósággal vasgyűrüt alkotnak a magyar piac kihasználására". Sürgős cselekvésre is szólitja fel a kormányt: „teljes sulyunkat és külkereskedelmi apparátusunkat latba kell vetni, hogy a három országra szóló fojtogató fakartell nyomása alól szabaduljunk." Annyi mindenesetre bizonyos, hogy éppen jelenlegi válságában fokozott figyelemmel kell lennie a magyar kapitalizmusnak minden üzleti lehetőségre. Az pedig nem is szorul bizonyitásra, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele elősegíti a kölcsönös áruforgalom kifejlesztését. Komoly kereskedelmi forgalomra két ország között — különösen ma, a kötött devizagazdálkodás idején — csak a diplomáciai kapcsolat talaján létesitett kereskedelmi szerződés ad megfelelő módot, s ehhez járul éppen orosz viszonylatban az állami garancia szükségessége, amelyet Magyarország is aligha kerülhet el.

Gazdasági előnyök kétségkivül háramlanak tehát a magyar kapitalizmusra az orosz diplomáciai kapcsolatból. A kérdés csak az, mi lehetett mégis az oka annak, hogy régebben, amikor még közvetlenebb kellett hogy legyen a Szovjetunió gazdasági vonzóereje, mégsem került sor a diplomáciai viszony felvételére, s 1924-ben, amikor konkrét törekvések is irányultak erre, sőt, mint a Magyarság nyiltan megirja, „akkor Berlinben német támogatás és befolyás alatt folytatott magyar-orosz tárgyalások" voltak, ezek a tárgyalások mégis „végleges eredményre nem vezettek", mi több, egyesek szerint azok buktatták meg az akkori magyar külügyminisztert. A Magyarság azt irja, hogy a proletárdiktatura emléke által kiváltott „általános felzudulás állta útját az egyezmény jóváhagyásának", s helyesen tesszük, ha ezt az első pillantásra tulontul ideológiainak látszó magyarázatot nem vetjük el közelebbi megvizsgálás nélkül.

Avagy véletlennek mondható-e, ha egészen a legutóbbi hetekig már jóformán csak Magyarország és Bulgária zárkózott el mereven a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolat elől? (Most már bolgár lapok is arról irnak, hogy helyesen tenné kormányuk, ha szintén feladná tagadó álláspontját.) A kisantant államai tudvalevőleg már régebben szeretnének diplomáciai kapcsolatra lépni a Szovjetunióval, s hogy ez eddig még nem történt meg, annak csak az az oka, hogy Románia, amely Beszarábia bekebelezésével Oroszországgal is „revizios" ellentétbe került, bizonyos aggodalmakat táplál. De minden jel arra vall, hogy végül is sikerül olyan megegyezési formulát találni, amely lehetővé teszi a diplomáciai kapcsolatok felvételét, — esetleg

nem a kisantantállamok mindegyike és Oroszország között külön-külön, hanem a Romániát is magában foglaló kisantant, mint államszövetség és a Szovjetunió között. Hogy a francia diplomácia előbb-utóbb rábirja erre a kisantantot, azt már hosszabb ideje befejezett ténynek tekintik. A Szovjetunión kivül (Kina egyes tartományaitól és Finnországtól eltekintve) eddig csak Bulgária és Magyarország polgársága érezte a saját bőrén, miben különbözik az oroszfajta uralom a szociáldemokrata pártok győzelmeitől és még azon sem kellene okvetlenül csodálkoznunk, ha az ily keserves tapasztalatok forrásaiból táplálkozó osztályilluzió erősebb lenne a komoly osztályérdekeknél.

A valóság azonban az, hogy az Oroszországgal való gazdasági kapcsolat nem az egész polgárságnak, hanem csak egyes — habár igen jelentős sulyu — tőkés rétegeknek jelent közvetlen hasznot, viszont nem egészen fölösleges az az aggodalom, hogy ennek a diplomáciai kapcsolatnak felvétele olyan tényező, amely bizonyos mértékig növeli a forradalmi tendenciák átütő erejét.

A magyar kormány érezte is előre, hogy ez az ellenvetés el fog hangozni. Félhivatalosa, a Budapesti Hirlap már a megegyezés napján így siet a polgárság megnyugtatására: „A szovjetkormány maga szokta hangoztatni, hogy neki, mint felelős államhatalomnak, tisztán csak baráti kapcsolatai vannak a bolsevizmust propagáló Harmadik Internacionáléval... A polgári élet és különösen a nyugati demokráciák más életformák közt elhelyezkedő kereteiben sehogyan sem tudta a helyét megtalálni (t. i. a bolsevizmus) és úgy tengődött és tengődik ma is, mint valami politikai fantasztikum. Az erőteljes és egészséges nemzeti érzés meg éppen esküdt ellensége a bolsevizmusnak, amelynek semmi reménysége sem lehet a győzelemre a nacionalizmus erőivel szemben. Az orosz szovjettel felvett diplomáciai kapcsolat a legkisebb változást sem jelenti a bolsevizmussal szemben eddig vallott és teljesen elutasító álláspontunkon." De vajjon milyen súlya lehet ennek a megnyugtatásnak, amikor pl. ugyanebben a hasábban azt irja maga a B. H. a szovjet vezéreiről, hogy „személyükben is legfőbb agitátorai voltak a bolseviki eszméknek?" És nem kell-e igazat adnunk az Esti Kurirnak abban a felismerésében, hogy „elég propaganda már maga a tény is, hogy a megegyezés létrejött s a szovjet követe nemsokára megjelenik, mint egyenrangu fél, a budapesti külképviseletek vezetőinek előkelő társaságában?"

Mert erről van szó. Nem onnan fenyegeti veszedelem a magyar polgári társadalmat e megegyezés kapcsán, hogy Oroszország majd megszegi igéretét és agitátorokkal árasztja el az országot. A propaganda egyaránt folyik minden országban, szovjetkövetséggel, vagy anélkül, sőt legalitásban, vagy illegalitásban. Maga a kényszerű megegyezés ténye a propaganda, s minél később és kényszeredettebben jött létre, annál inkább .Nem valami kapitalista nagyhatalomnál, hanem a 8 milliós, kicsiny és szegény Magyarországon jelenik meg egy 160 milliós, hatalmas, kincses munkás és parasztköztársaság képviselője, aki — nem mosolyog ezen, aki ért a tömeglélektanhoz — fizikailag érzékelhetővé teszi, hogy a szovjetbirodalom — v a n. S ha a szovjetkövet nem is fog előadásokat tartani Budapesten a magyar kapitalizmus kikerülhetetlen bukásáról, viszont a magyar sajtóban sem folyhatik majd oly zabolátlan szovjetellenes propaganda, mint eddig.

Szinte szánakozó mosolyra fakasztják az embert azok a jelek, amelyek máris előrevetik ennek a helyzetnek árnyékát. Gondoljuk csak meg, a félhivatalos B. H. ime ezt kénytelen irni a szovjetkap-

csolatot bejelentő cikkében: „A szovjet otthon gyökeret vert és megerősödött, mint az orosz talajnak és az orosz léleknek, úgy látszik, különösen megfelelő politikai rendszer és életforma." A tisztes Pester Lloyd: „Ma az oroszok 160 milliós birodalma Európának komoly politikai tényezője, amelynek akarata minden nemzetközi politikai akciónál nagy sullyal esik latba." S a Körut nagy sajtókonzernjének vezérlapja az Az Est, minden fürge találékonysága ellenére is ezzel az „enyhítő körülménnyel" igyekszik menteni a helyzetet: „Lenin — Trockij — hol van már az!? Ez a Sztalin Oroszországa, ahol a kísérletekbe és elméletekbe már rég beleszólt az élet." Ennek a ragyogó érvnek csak egy szépséghibája van: hogy ugyanez a lap egy-két évvel ezelőtt még Lenint, a NEP (halott) politikusát dicsérte belátó léleknek, s a pjetiletkás és kollektivizáló Sztalint átkozta nyakas és véres szocialistának...

A szemmelláthatő gazdasági előnyökkel tehát elég komoly belpolitikai aggályok állottak és állanak szembe és eddig még nincs, ami elhallgattatná az emberben a felkiáltást: „Welche Wendung durch Gottes Fügung!" Csakhogy a hivatalos és nem-hivatalos kommentárok nem is az eddig felsorolt momentumokra vetik a fősulyt. „A két ország között külpolitikai differencia nem volt és ma sincs" — jelenti ki az MTI — „viszont a külpolitikai érdekek több tekintetben egyezők, vagy párhuzamba hozhatók." A B. H. már emlitett cikke még tovább megy ennél a kissé óvatos fogalmazásnál. „A balkáni-paktum megkötésével kapcsolatban olyan hirek kerültek forgalomba, mintha ennek a paktumnak megkötését Moszkva kivánta volna és így Oroszország, ha közvetve is, lekötötte volna magát a reviziót ellenző hatalmak mellett. Semmi sem bizonyitja jobban, ,hogy a szovjet külpolitika semmi ilyen egyoldalu kötelezettséget nem vállalt, mint hogy nyomban a balkán-paktum parafálása után létrehozta(?) a diplomáciai viszony felvételét a Magyarországgal." És lejjebb még ezt fűzi hozzá: „Szó van továbbá arról is, hogy Oroszország tagja lesz a Népszövetségnek, szava sulyosan eshetik latba minden európai problémánál, így a mi megoldásra váró nagy problémáink felmerülése esetén is."

Ennek a gondolatmenetnek erőszakoltsága szembeszökő. 1924-ben, amikor Berlinben „német támogatás és befolyás alatt" folytak tárgyalások Magyarország és Oroszország között, a Szovjetunió valóban jóformán csak a reviziós Németországgal állott szorosabb viszonyban, akkor tehát még némi joggal lehetett volna beszélni „reviziós" Oroszországról. Éppen most azonban Franciaország közeledett a Szovjetunióhoz, amely ugyanekkor eltávolódott a hitlerista, s csaknem nyiltan Ukrajnára spekuláló Németországtól. S Litvinov szavaira hiába hivatkozik a BH., mert az az „érdektelenség", amelyet — nem az antirevizió, hanem — a revizió kérdésében nyilvánított, már csak azért sem a revizionisták bátoritását szolgálta, mert a Szovjetunió éppen annak kinyilatkoztatására talált most már több izben is alkalmat, hogy az imperialista békeszerződéseket nem irta ugyan alá, de a reviziós mozgalmat sem támogatja, mert az — háborús mozgalom. Vagy azt hihetjük talán, hogy Oroszország reviziós állammá lett azért, amiért Magyarország volt olyan szives vele fölvenni a diplomáciai kapcsolatot? Ha a humor torzitásával is, akkor még mindig igazabb képét adja az erőviszonyoknak egy pesti ujságiró tréfás felkiáltása a megegyezés hirének elterjedése után: „Végre elismertek bennünket!..." Helyesen irja tehát az Esti Kurir: „A Balkán-paktum aláirói között szerepel például az a Törökország is, amelynek a szovjettel való kap-

csolatai közismertek, tehát bajosan fogják a magyar-orosz megállapodást bárhol ugy felfoghatni, mint diplomáciai támasztékot Magyarország számára akár a négy szóbanforgó balkáni állam, akár más külpolitikai érdekcsoportok ellen." Akarnak őszinte szót hallani? Az Est egy közvetlen fordulat kedvéért annak stilisztikai utján kifecsegi az igazságot: „... És azután vannak itt dolgok. Valamivel felelni kellett a kisantantnak, valamivel válaszolni kellett a Balkán-paktumra." Ez az! Valamit felelni kellett. Választás nem volt. Más kérdés, hogy mi ennek a feleletnek objektiv értéke a magyar kapitalizmus számára.

*

Tisztán Magyarország és Oroszország szempontjából tekintve, a kör bezárult. Lássuk a mérleget.

Oroszország kis nyereséggel gyarapodott. Nem kell tulbecsülni a diplomáciai szerződések, pláne a puszta normális viszony értékét ahhoz, hogy mégis lássuk: a jelenlegi japán-orosz feszültség idején kellemes Oroszországnak, hogy diplomáciai viszonya van egy ujabb európai állammal.

Magyarország bizonyos gazdasági kilátásokra tett szert — cserébe maga növeszti az ország szemében a Szovjetunió és annak rendje tekintélyét. Külpolitikailag: „valamit válaszolt" a kisantantnak — de annak a Szovjetuniónak utján, amely a jelenlegi határok imperialista, polgári revizióját nem kivánja.

Ismét fölvetődik a „kérdés: ha tiz évvel ezelőtt nagyobb gazdasági előnyök és tisztább értékü külpolitikai érdekkapcsolatok nem birták rá a hivatalos Magyarországot a Szovjetunió tényleges diplomáciai elismerésére, miért tette most meg, kétesebb értékü nyereségért?

Két okból. Az egyik gazdasági; ám jó oka van rá a magyar sajtónak, ha mélyen hallgat róla, noha, mint láttuk, sok lap a legkinosabb erőfeszitéseket teszi, hogy reálpolitikai érvekkel igazolhassa a megegyezést. Csupán Bethlen István grófnak egy régebbi nyilatkozatában történt utalás erre a szempontra, de ott is csak egyik részére. A magyar kapitalizmus nemcsak a jelen pillanat gazdasági lehetőségeire, hanem a küszöbönállónak vélt japán-orosz háború hadiszállitási kilátásaira is spekulál. Első pillantásra ugyan ez sem tűnik jó számitásnak. Csupán agrártermékekkel háború esetén sem csinálhat bombaüzleteket Magyarország Oroszországban. Ha Amerika példájának méreteit idézi maga elé a válságban vergődő európai tőkés, az illuzió. Amerika hitelre szállitott, s oda is veszett majd minden követelése. Ám van a dolognak még egy oldala. A békeszerződések kimondották, hogy a legyőzött államok más számára sem gyárthatnak fegyvert. Ennek az áttörésére lesi az alkalmat Krupp, de a Weiss Manfréd-gyár is; lesi a magyar imperializmus is, amelynek hasznát nem kell messze keresni. A japán orosz háború lehet az a kritikus pillanat, amikor Magyarországon is átszakadnak a gátak: a fegyvergyárak kierőszakolhatják üzemeik kitárását a profit kedvéért, s az állam kierőszakolhatja ugyanezt — azért, hogy legyenek teljes gőzzel működő fegyvergyárai.

Ez az egyik rejtett oka annak, hogy Magyarország éppen most látta elérkezettnek az időt az orosz kapcsolat felvételére. Ám ez az ok — amelyre persze csak következtethet az, akinek nem lehet bepillantása a tőkés diplomácia titkos aktáiba — a kisebbik ok. Elvégre a hadiszállitás e materiális és imperialista szempontjai Japán felé is terelhetnék Magyarország érdeklődését, ha a jó dunai viziut geopolitikailag Oroszország számára is teszi kivánatosabbá a magyar gaz-

dasági kapcsolat kimélyítését. A háborúra spekuláló kapcsolatnak is mélyebb magyarázatát nyujtja a másik, az igazi ok. A lapokban is megláttatja egy-két kommentár, hogy csak Magyarország szemével nézve nem lehet egészen megérteni ezt a megegyezést. „Tisztán rajtunk mult, hogy előbb nem tettük meg s talán nem egészen rajtunk mult, hogy most megtörtént" — célozgat szemérmesen az Ujság.

Mindenesetre a politikai realizmus becsülendő megnyilatkozása, ha ez a polgári ujság ezuttal nem hamisitja meg azt a tényt, hogy Mussolini számára a magyar reviziós törekvés csak az olasz imperializmus egyik sakkfigurája. És itt nekünk is meg kell állanunk. A Giornale d'Italia-ban G a y d a, a lap főszerkesztője ezekkel a szavakkal üdvözli a február 6.-i római megegyezést: „Nem kivánhatunk mást, mint azt, hogy barátaink között kölcsönös megegyezés jöjjön létre..." Az o l a s z imperializmusnak valóban külpolitikailag is, gazdaságilag is maradéktalan érdeke a magyar-orosz megegyezés. Olaszország a legnagyobb mértékben rá van utalva Oroszországra, csak attól kaphat aránylag védett utakon kőolajat az olasz hadihajóraj számára. Olaszország a magyar piaci és külpolitikai lehetőségekkel, s a szovjetpresztizs ujabb növelésével kedveskedik Bakunak.

De miért engedelmese Magyarország az olasz imperializmusnak? Az imperialista kapcsolatok sajátságos esete ez. Nem gazdasági kapcsok fűzik Magyarországot Olaszországhoz, hanem saját imperialista törekvései, amelyek — az adott világpolitikai konstellációban elsősorban Olaszországban lelhetnek támogatóra. 1924-ben a magyar reviziós imperializmus még nem volt annyira agressziv, mint most, s nem szolgáltatta ki az országot egészen Németországnak. Ma? Elég idéznünk azt a tervet, hogy „Mecsér András, volt őrnagy, az „irányitott termelés" kormánybiztosa. Dálnoki Kovács, vezérkari őrnagy, az egyesitett közlekedési ügyek államtitkára." (Egység, 1934 januári szám.) S minthogy ez az imperialista készülődés is a legkisebb ellentállás irányában halad, a német reviziós törekvésektől lehetőleg elküldöniti magát és inkább az olasz imperializmusra iparkodik támaszkodni. Viszont ahogyan erősödik a válság Magyarországon és mind parancsolóbban mutat az egyetlen tőkés kiut, a reviziós háború felé, úgy válik Magyarország mind erősebben vazallusává imperialista patrónusának, Olaszországnak.

A mai magyar imperializmusnak bizonyos tragikuma bontakozik itt ki. Most éppen az oroszokkal való megállapodásban jut kifejezésre. E megállapodás haszna a magyar imperializmus számára eléggé vitatható. Ám ennek az imperializmusnak patrónusa, Mussolini, mégis kényszeritette és kényszeriteni tudta rá.

*

Egy megjegyzést kell még tennünk, amely sok tanulsággal szolgál... Szinte felesleges is szóbahozni ezt a dolgot, mert hiszen Oroszország alig néhány nappal később történt diplomáciai elismerése olyan csattanó válasz az Egység cikkirójának megállapitására, amely már több, mint örvendetes. Avagy a cikkiró egy diplomáciai kapcsolat fel-

---

HITLERIZMUS, ÉS A. ROSENBERG A PRÓFÉTÁJA: „Ahogy 140 évvel ezelőtt Franciaország volt az, mely a zsidók emancipálását bevezette, úgy ma is Franciaország áll Európa feketékkel való bemocskolásának az élén." — „Az ó-testamentumot mint vallási kézikönyvet egyszer és mindenkorra félre kell tolni. Ezzel azután végleg elháritjuk az utolsó két évezred ama hiábavaló kisérletét, hogy szellemileg elzsidósitsanak bennünket." (Alfred Rosenberg: Mythos des XX. Jahrhunderts. Ausgabe, 1933.)

vételében annak biztos jelét látná, hogy a két ország éppen elérkezettnek látja az időt az egymás bőrére való háborús szervezkedésre?

A „Revizió és osztályharc" cimü cikk még a magyar-orosz megállapodás előtt született és a cikk írója persze nem lehet vátesz. De éppen erről van szó. Nagyon méltányoljuk, hogy az Egység cikkirójának kellemes, ha „sikerül kimutatnia", hogy ime az álnok magyar imperializmus is Oroszország létére tör.

Minden külpolitikai tevékenység ennek a főtörekvésnek van alárendelve, amelyet a legváltozatosabb uton-módon iparkodik szolgálni. A diplomáciai kártyajáték lapjait mi sem ismerhetjük; csak elemezhetjük azt, amit polgári megnyilatkozások elárulnak és összevethetjük marxista tudományunk eredményeivel. S ha valaki egyes jelenségekből következtetéseket igyekszik levonni a magyar imperializmus pillanatnyi eszközeinek és diplomáciai taktikájának megállapitására, kétszeres óvatossággal kell eljárnia, nem szabad szolgai követőjévé válnia olyan jelszavaknak, amelyeknek igazsága nem mindig az adott pillanatban és az adott jelenségekben rejlik, — de mindenekelőtt: nem szabad eredményeit mint megdönthetetlen igazságokat jóslás gyanánt kikürtölnie. Mert ez nem a tudomány, hanem sarlatán tenyérjósok módszere, akikre gyakran már másnap rácáfol a történelem és az élet.

(Budapest) **Bálint Endre**

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A MÁSODIK ÖTÉVES TERV

A második ötéves terv Oroszországot „Európa legfejlettebb ipari országává" akarja tenni. („Amerika behozása és felülmulása" nyilvánvalóan a harmadik ötéves terv feladata.)

A második ötéves terv időtartama 1933—1937. A terv egyötöd részében már letelt, s már csak négyötöd része van hátra. A terv sulypontja a fogyasztási javak termelése. A könnyű ipar termelését évi átlagban 21.9 százalékkal emeli. Ez több mint amennyit az első ötéves terv maga elé irányzott, s több mint amennyit a nehéz ipar növekedése a második terv folyamán kitesz. 1937 végén minden orosz állampolgár „kétésfélszer, háromszor" annyi ipari árut és élelmiszert kell, hogy vásárolhasson, mint amennyit jelenleg vásárolhat.

A célt a nép tartozik elérni. Az első terv „bizalmat" jelentett „a jövőbe". Ma a materiális és kulturális színvonal emelkedése „kizárólag" a munkások és kollektivizált parasztok által végzett munka „kvalitásától és kvantitásától" függ. Az első terv olyan gépek termelését szorgalmazta, amelyek gépeket hoznak létre és olyan javakét, amelyek se nem ehetők, se nem használhatók, sem a fogyasztás részeit nem képezik. Az első terv folyamán ezért az egyéni kezdeményezésnek mesterséges inditékokra volt szüksége. Mivel Oroszország az első terv nehéz esztendeiben mégis oly' nagy méretü gazdasági előhaladást tett, ezért az oroszok megvannak győződve, hogy most amikor minden egyes munkás munkájának eredménye a saját maga életszínvona-

---

HITLER TEGNAP ÉS MA: „A német nép legelkeseredettebb ellensége Franciaország volt és marad." (Adolf Hitler: Mein Kampf. Ausgabe 1933. 699. o.) — „A nemes igazságérzet jelének tekintem, hogy a francia miniszterelnök legutolsó beszédében megtalálta a megértés szavait, ezért a németek számtalan milliói őszintén hálásak neki." (Adolf Hitler egyik legutolsó beszédéből.)

lának állandó feljavitását jelenti, kétség sem férhet a második terv sikeréhez.

Ez a feltevés az új tervet sokkal megkapóbbá teszi mint az első volt. A feladat kolosszális. Az első ötéves terv végén, 1932 december 31-én az orosz ipar árutermelési kapacitása 43 billió rubel értékű volt, az 1926—27-es többé-kevésbé stabil alapon. 1937-ben ez a szám ugyanezen érték mellett 103 billióra emelkedik. Ennek az összegnek több mint a felét — 55%, 54 billió értékben — fogyasztási javak képezik. Körülbelül 175 millió lakosra elosztva — ennyire becsülik óvatosan 1937-re az orosz összlakosság számát — minden egyes orosz állampolgárra 308 rubel értékü ipari árú esik. Ez nagyon kevésnek hangzik, ha azonban tekintetbe vesszük, hogy ebbe a számba bele vannak véve férfiak, asszonyok, gyerekek, városi és falusi lakók, moszkvaiak és nomád kozákok, sarkvidéki szamojédok és félig civilizált jakutok, — vagyis olyan néprétegek, amelyek alig vásárolnak valamit — akkor az átlag magas; körülbelül 280 százalékkal több a mainál. Ezenkivül ez a 308 rubel csupán a „főiparágak" termelvényeire vonatkozik. Valószinüleg az olyan dolgok, mint ceruza, korcsolya vagy gallérgomb nincs beleszámitva. Nem tartoznak a kalkuláció körébe a helyi gyárak sem, amelyeknek a munkáját egy időben megakadályozták, most azonban kötelességük, hogy termelésüket a legközelebbi négy évben megháromszorozzák.

A mezőgazdaság hozama megduplázódik. Egyedül a búza 110 millió tonnára emelkedik 1937-re. (1933-ban 89, 1932-ben 60 millió tonna volt). A technikai kultura (gyapot stb.) és a tejtermékek értéke többmint a kétszeresére kell, hogy emelkedjen. Ha a haszonhozó foglalkozással biró személyek élelmiszerrel, ruházattal és háztartási tárgyakkal már el vannak látva, akkor keresetük fölöslegét jobb lakásra, szórakozásra, utazásra stb., vagyis olyasmikre fordítják, amiket a második ötéves terv előirányoz.

1937-ben Oroszország évente 40.000 komplikált fémesztergapadot, 167 ezer 15 lóerős traktort (1933-ban 73 ezret produkált), 25 ezer mezőgazdasági combinet, 2900 mozdonyt, 200 ezer automobilt (1933-ban 50.000-t.) 38 billió kilowatt villamosáramot, 152 millió tonna szenet (1933-ban 76, 1928-ban 36 millió tonnát termelt) 18 millió tonna nyersvasat (1933-ban 7 millió 250 ezer tonna volt a termelés, vagyis már is fölülmulta Angliát) 19 millió tonna acélt (1933: 6 millió 920 ezer, 1928: 4 millió 280 ezer tonnát) 47 millió tonna petróleumot, 155 ezer tonna réz és 43 millió köbméter fa kitermelését irányozza elő.

Még hatásosabbak a terv új épitkezései. A figyelem maximumát fordítja a terv a közlekedési eszközökre, az orosz ipari lánc leggyöngébb szemére. 5000 kilométer vasuti vonalat villamositanak, 9500 km-t második sinpárral látnak el, 8500 km. hosszú szárnyvonalat és 11.000 km. új fővonalat épitenek. Az orosz vasutak hossza igy 1938 január 1-re az 1933 január 1-i 83.000 km.-ről 94.000 km.-re emelkedik. Befejezik a munkát a 127 km. hosszú Volga-Moszkva csatornán, amely vállalkozás Valeri Mezhauk szerint a kiterjedését és a nehézségeket illetőleg nagyobb mint a Panama-csatorna. Megkezdték a 100 km. hosszú Volga-Don csatorna épitését, amely egész Középoroszországot összeköti a Fekete, illetve a Földközi tengerrel. 1937. évben az Északi Jegestenger hajói Oroszország szivén keresztül Perzsiába és Leningrádból Konstantinápolyba hajóznak.

Az autóbuszok száma jelenleg 75 ezer, a második ötéves terv végén 580 ezer. Hogy ezek a kocsik gyorsabban közlekedhessenek 210 ezer km. hosszú új műutakat épitenek. 87 ezer km. rendszeres légi-

közlekedést rendeznek be. S hogy végül az embereknek lehetővé tegyék, hogy ugyanolyan jól mozogjanak a föld alatt, mint a föld felett, befejezik a moszkvai földalatti vasutat, amely első ebben a nemben Oroszországban. Vonatait menetrendszerűen 1934 november 7-én adják át a forgalomnak.

A Nisnij-Nowgorod-i Ford gyár üzemeit kiszélesítik, hogy a mai 100 ezer automobil helyett 300 ezret gyárthasson. Hasonlóképp a moszkvai Amo művek termelését 50 ezer kocsiról 80 ezerre emelik. Ufa és Stalingrad üzemeit egy-egy „gigásszal" látják el, úgy, hogy évente 100 ezer 3 tonnás kocsit gyárthassanak; Samarában új gyárat rendeznek be 25 ezer 5 tonnás kocsi gyártására. Tervezik 79 helyi vizierőműállomás létesítését. 178 új szénbányát nyitnak, 4000 km. hosszú csővezetéket huznak a petróleum számára, s a petróleum finomitók nagy számát tervezik. 4 nagy kohászat kezdi meg működését s végnélküli száma a gyáraknak. 15 gyárat rendeznek be a gyapottermékek feldolgozására, közülük mindegyik több mint 200 ezer orsóval rendelkezik, 10 Középázsiában, a nyersanyag bázis közelében; s 12 szövőgyár, amelyek közül mindegyik 8—15 millió méter anyagot termel; 11 selyemszövőde és 21 cipőgyár. A terv nagyon sok cukor, hús, konzerv, keksz stb. gyár felállitását irja elő.

A legszemléltetőbb kommentár, amit a második ötéves tervhez fűzhetünk az a megállapítás, hogy az építés eddig megszokott „vad" tempóját csak a terv második felében — körülbelül 1935 közepén — fejti ki. Az 1933-as év relativ „szélcsendjét" tehát meghosszabbítja 1934-re. A nagy művek sorát, amit még az első terv elején kezdtek meg, befejezik, mielőtt nekilátnak a második terv „gigászainak". Igy pl. az új s a régi automobil gyárak kiszélesítését nem kezdik meg 1935 előtt. A legtöbb új bányát úgy állitották be a terv második részébe, hogy azok teljes üzemüket csak a harmadik (1938—1942) periódusban fejthetik ki. 1934-ben a kormány minden erejét a csatornák, vasutak és utak épitésére, a három óriási vas- és acél-mű berendezésére, egy 100 millió rubelbe kerülő s a kisérleti orvostan céljaira szolgáló intézet felállitására, a jaroslavi Volga-gát elkészitésére és mindenekelőtt a fogyasztási javakat előállító gyárak üzembehozatalára összpontositja. 1933 és 1934 ezek szerint „lélegzetvétel", amit a nehéz iparba való viszonylag kisebb tőkebefektetés s a könnyűipar meggyorsított növekedése jellemez; hogy a lakosság napi szükségleti tárgyak utáni éhségét kielégithesse, a rubelt stabilizálja, s hogy az ország „kifujhassa" magát. Mindenesetre feltételezik, hogy a város és falu közti árúcsere 1937-re már elegendőkép' szabályozást nyer. hogy az ujabb gyors felépítés minden további infláció s az első terv óriási emberáldozata nélkül lehetővé legyen. Ha a világgazdasági krizis 1937-re semennyire sem hagy alább s Oroszország nem számithat külföldi hitelre s a külföldi gépek felvásárlása céljából nem exportálhat — úgy vélik — az orosz ipar ha nehézségekkel és igy kvalitásbeli áldozattal is, de képes lesz a szükséges anyagokat önmaga szállitani.

Ez a meggondolás minden szempontból okos, mert a terv főfeladata az életszínvonal azonnali emelésében áll. Hogy a terv a munkanélküliségnek még a leghalványabb lehetőségét is kizárja, a munkások és alkalmazottak számát 30%-kal emeli. A kiskereskedelmi árakat 35—40 százalékkal csökkenti, a reálbéreket megkétszerezi. A kulturális, nevelési és szociális intézményeket az ország megnövekedett gazdasági lehetőségeinek megfelelően tovább építi. Hogy mindezek nem csupán üres igéretek, annak garanciája a nehézipari építés átmeneti korlátozása.

A megelégedett lakosság, amely tudatában van életfeltételei állandó javulásának, a legjobb védelmi fegyver bármely kivülről jövő támadással szemben. Az oroszok ismerik ezt a paraszt igazságot. Tudják azonban azt is, hogy a modern hadsereg fegyverei a gyárak. Igen nagy jelentőségű azonban ezeknek a gyáraknak az elhelyezése. A második tervben előirányzott ipari telepek elhelyezése jórészt elárulja amit az oroszok titokban gondolnak. Leningrádon, Moszkvában, Fehéroszorországban és Ukrajnában nem helyeztek el egyetlen egy nehézipari vállalkozást sem. Odessza pl. nagyon előnytelen hely volna egy mozdony vagy egy autómobilgyár számára; az ellenséges flotta nagyon könnyen mindent rommá lőhet. Moszkvában egy második Napoleon alaposabb munkát végezhetne mint az első. Ukrajna nagyon gazdag természeti kincsekben, (pl. a kurski érintetlen mangánére telep) de még a Donec medence is, Oroszország leggazdagabb széntelepe bizonyos fokig elhanyagolt: 1932-ben az ország szenének 75 százalékát onnan szerezték be, 1937-re ennek a területnek a százalék része 65-re esik s vele szemben megfelelően emelkedik a szibériai termelés. Tényleg 1937-re Oroszország szinte egész nehézipara a Volga mellékére s az Ural-szibériai vidékekre koncentrálódik, mert ezek a területek az ellenséges támadások számára kevésbé megközelithetők. A második ötéves terv össztőkebefektetésének egynegyedét egyedül az Ural-Kuznetzk körzet veszi igénybe. Ez a terület 1937-re az orosz nyersvastermelés egyharmadát, az összszéntermelés egynegyedét s a géptermelés egytizedét tartozik szállítani. A három új automobil gyárból kettő a Volga mellett, egy pedig Szibériában fekszik. Az öt új vasuti fővonalból négyet Ázsiában épitenek. A második ötéves terv nagy villamossági telepeinek a Volga a központja. Kétségtelenül ezek a területek óriási kiaknázatlan nyersanyag telepekkel rendelkeznek s nagyon helyes a kiaknázásuk. Az sem véletlen, hogy a kormány egy második kohászati bázist rendez be s hogy vasuti hálózatát Szibériában fejleszti. A Közép-Volga vidék megteremti a Távol Kelettel való összeköttetést. Nyilvánvaló, hogy az oroszok számitásaikban nem feledkeznek meg a háború lehetőségéről. Érzik, hogy a történelem egy vagy két olyan háborút még tartalékol, amelybe Oroszország még belekeveredhet. A nyugati határuk nem oly nyugtalanító; a nagyobb veszély a gyöngébb keleti szárnyon fenyeget.

Ebben a vonatkozásban a második ötéves terv a kérdés egyik oldalát, az emberit nem veszi figyelembe. Az orosz ipar és lakosság sulypontja kikerülhetetlenül Ázsiába tolódik. Körülbelül azt jelenti ez, hogy Oroszország történeti misszióját Kelet elnyugatosításában tölti be; a munkások százezrei, mérnökök, tanítók, tudósok telepednek Ázsiába vagy keletre az Uraltól. Nem titok azonban, hogy egy leningrádi vagy moszkvai embernek az igéretek özönét kell megtenni, mielőtt hajlandó Szibériába telepedni. Ezt a szándékát csak akkor hajtja végre, ha két három év után fővárosi lakásába visszatérhet, amit a kormány közben föntart számára. Ezért nem is érheti őket szemrehányás. Az oroszok nem szivesen cserélik föl egy modern város színházait, könyvtárait, tanulási lehetőségeit és komfortját egy szibériai teleppel. A második ötéves tervnek egy Swerdlowsk szovjet Chikagóvá vagy egy Stalingrád szovjet Detroittá való átváltoztatásával legalább annyi előnyt kellett volna biztositani, mint amennyit a főváros vagy Leningrad nyujt. Kétségtelenül az új ötéves terv végtelenül sok lakó ház és város épitési tervet tartalmaz. Hiányzik azonban egy második ipari főváros kiépítésének a gondolata s ez nagyon komoly tévedésnek bizonyulhat.

(Newyork, Nation, 1934.) **Louis Fischer**

SZEMLE

TECHNIKA ÉS KULTURA, SZÜKSÉGSZERŰSÉG ÉS SZABADSÁG

F. I. Jaroslav „Értelmiség és marxizmus" cimmel most megjelent munkája három előadásának az anyagát foglalja össze. (Phönix kiadása. Budapest, 1934.) Az első a technika és a kultura összefüggését tárgyalja, a második a társadalom ideológiai felülépitményének a kérdéseit, többek között a szükségszerűség és a szabadság viszonyát, a harmadik az intelligencia szerepét az emberiség fejlődésében. Az utóbbi kérdés feldolgozását tartjuk a legsikerültebbnek. Minthogy nincs módunkban itt kimerítően foglalkozni a szerző álláspontjával az általa érintett összes kérdésben, csupán két fontos kérdést ragadunk ki az egész anyagból.

Technika és kultura. — J. szerint a kultura alapját a technikai fejlődés képezi, amely a kulturfejlődés hajtóereje. Technika alatt a produktiv tevékenység műszaki oldalát érti, „A technika fejlettsége egyértelmű a szerszámok és a gépek fejlettségével." És szerinte az ember az állatvilágból is a szerszámkészités által emelkedett ki.

Ezt a felfogást „technicizmus"-nak nevezték el a történeti materializmus felfogásával szemben. A történeti materializmus felfogásától alapjában tér el azzal, hogy a termelőerők fogalmát, — amelyek a kultura területét a valóságban végső fokon meghatározzák, — megszükiti, amikor a technikára korlátozza őket. És ugyanakkor az állati és emberi lét minőségi különbségének a marxista fogalmával is szembehelyezkedik. Egyébként ez a felfogás amellett, hogy egyáltalában nem új, felette elterjedt is. A termelőerőknek a technikára való korlátozásával már a régi Kautskynál találkozunk (Ethik und materialistische Geschichtsauffassung) és felleljük a mai Kautskynál is — idealisztikus irányban „továbbfejlesztve" — ezt a felfogást (Die materialistische Geschichtsauffassung). Ugyanígy megtaláljuk Bogdanovnál és különösen Bucharinnál, aki Bogdanovot követve, a technikában látja a társadalmi változások elemzésének a kiindulópontját (Theorie des historischen Materialismus). Rajtuk kivül polgári és mai orosz közgazdasági íróknál (így Rubinnál) is találkozunk ezzel a felfogással, amelyet marxista írók munkáiban a vulgármaxizmus egyik tipikus megnyilvánulásának tekinthetünk.

Az embert nem elsősorban a szerszámkészités emeli ki az állatvilágból. Marx az embernek „szerszámkészitő állat"-ként való Franklin-féle meghatározását nem azért veti fel, mert a szerszámkészitő lény már nem állat, hanem azért, mert jellemzően yankee-felfogásnak tekinti (Kapital I. 290. 13.) Ez a felfogás, kizárólagosan az objektivhez tapadva, durván elvonatkoztat a szubjektivtől, az ösztönös tudatnak az állati léttől az emberi létig céltudatos értelemmé való fejlődésétől, — amelyet persze a létért való küzdelem, tehát az objektiv viszonyok határoznak meg. Marx szerint azonban: „Ami már eleve megkülönbözteti a legrosszabb építőmestert a legjobb méhtől, az az, hogy az építőmester már előbb felépítette a sejtet fejében, mielőtt viaszban kidolgozná." (Kapital I. 140.) Vagyis Marx szerint az embert az állattól az különbözteti meg, hogy míg az állat tevékeny-

sége, így meghatározott fajoknál már adva lévő munkatevékenység is csupán ösztönszerű, addig az emberi tevékenység s így az alapvető emberi tevékenység, a termelő emberi munka is céltudatos: az ember munkájával „a természetiben egyben célját valósitja meg, amelyről tud..." (u. o.) Egyes állatfajoknál is megtaláljuk a munkát, sőt csirájában a szerszámok készítését és használását is, de azért az állati munka ösztönszerű marad s egyedül az emberi munka céltudatos, amelyet azután a szerszámkészítés és használás is különlegesen jellemez. Az ember céltudatosan cselekszik, céltudatos tevékenységgel bonyolitja le cseréjét is a természettel és elsősorban tevékenységének, munkájának céltudatos volta, amely kizárólagosan emberi, különbözteti meg az állattól s nem a szerszámkészítő munka, amely csirájában egyes állatfajoknál is feltalálható.

A termelőerőket nem lehet azonosítani a szerszámokkal és a gépekkel, a „technikával"-val. A szerszámok és a gépek is a termelőerők közé tartoznak, de távolról sem az egyedüli termelőerők. Marx nem határozza meg a termelőerők fogalmát s ez a fogalom kétségtelenül a marxizmus nehezebb fogalmainak az egyike. De művei alapján meg lehet állapitani, hogy mit ért termelőerők alatt s ezen az alapon azt látjuk, hogy Marx a termelőerők közé sorozza a szerszámokon és gépeken kivül az emberi munkaerőt, a munkaügyességet, a tudományt, a munkaszervezetet, — mint az együttműködést és a munkamegosztást — és a termelésben hasznosított természeti anyagokat és erőket. Mindezek a termelőerők kölcsönösen hatnak egymásra és, mint a termelőmód tényezői, együttesen határozzák meg, a termelőviszonyok közvetitésével, a társadalmi felépitményt s ennek elemei között a kulturát. Bizonyos, hogy a szerszámoknak és a gépeknek, a technikának nagy jelentőségük van a termelőerők között. De nagy jelentőségük mellett sem lehet eltekinteni a többi termelőerőtől és a termelőerők fogalmát a technika fogalmával azonositani — amint ezt W. I. Uljanov is hangsúlyozta Bucharinnal szemben — és így azután a kulturát sem lehet végső fokon egyedül a technikára visszavezetni. A természeti és társadalmi törvények amúgy is elkerülhetetlenül leegyszerűsitik a valóságot, ami érvényességüknek és alkalmazhatóságuknak korlátokat állit. Ha azután ezeket a törvényeket a szóbanforgó módon még tovább is „egyszerűsitjük", egy amúgy is tökéletlen eszköz alkalmazhatóságát nehezitjük csak meg s tesszük egyes esetekben egyenesen lehetetlenné, a marxizmus minden ellenségének nagy örömére. E mellett éppen a termelőerőknek a technikával való azonosítása további veszélyekkel is jár. Az antidialektikusan gondolkodó „technicista" csakhamar felveti a kérdést, hogy mi határozza meg az egész felülépitményt meghatározó technikát? És a válasz, amit erre a kérdésre ad, az, hogy a technikát a tudomány határozza meg. Igy azután végső fokon, — mint Kautsky — eljut a társadalmi fejlődés idealista magyarázatához, vagyis feje tetejére állitja a történeti materializmust.

Szükségszerűség és szabadság. — J. idézi ebben a kérdésben Engels ismert tételét, amely szerint a szocializmus ugrás a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába. E tétel szerint tehát a szocializmusban a szabadság uralkodik és nem a szükségszerűség, — a kapitalizmussal szemben, amelyben viszont a szükségszerűség uralkodik. De másrészt J. utal ugyanakkor arra a meghatározásra is, amelyet Engels a szabadságról ad, s amely szerint a szabadság csupán a szükségszerűség felismerése. Ha azonban a szabadság mindössze a szükségszerűség felismerésében áll, akkor a szocializmusban sem a szabadság uralkodik, hanem ugyancsak a szükségsze-

rűség és az egész különbség ebben a tekintetben a kapitalizmus és a szocializmus között csupán annyi, hogy míg a kapitalizmus a „vak" szükségszerűség uralma alatt áll, addig a szocializmus a felismert szükségszerűség uralma alatt. És így a marxizmus két ellenmondó, egymást kölcsönösen kizáró tételével találjuk szembe magunkat ebben a kérdésben. Az első tétel szerint a szocializmusban a szabadság uralkodik, a második tétel szerint pedig a szabadság ellentéte, a szükségszerűség.

Azonban az ellenmondásnélküliség csupán a formális logika szerint kritériuma az igazságnak. A dialektika szerint két ellenmondó, egymást kölcsönösen kizáró tétel is igaz lehet egyidejüleg s ebben az esetben az igazság nem más, mint a két ellenmondó, egymást kizáró tétel elválaszthatatlan egysége. És az adott kérdésben éppen ez a dialektikus szabály érvényesül. S amint a formális logika igazság-kritériuma az ellentétek merev felfogásán alapul, úgy viszont az igazság dialektikus kritériumának az alapja az ellentéteknek viszonylagosak, egymásba átmenők gyanánt való felfogása. Az adott kérdésben a formális logikán alapuló felfogás szerint a szükségszerűség és a szabadság egymást mereven kizáró ellentétek. E felfogás szerint, ahol szükségszerűség van, ott nem lehet szabadság s ahol viszont szabadság van, ott nem lehet szükségszerűség. A dialektikus felfogás szerint azonban a szükségszerűség és a szabadság, ez a két ellentét átmehetnek egymásba, egybeeshetnek és a szocialista társadalomban éppen ez a helyzet áll elő.

A szabadságot kizáró szükségszerűség uralmának az alapja a kapitalizmusban az embereknek „csupán atomisztikus magatartása társadalmi termelőfolyamatukban" (Marx, Kapital I. 59.) és egyáltalában a társadalmi életben. Ennek következtében ugyan „az emberek maguk csinálják történetüket, de.. nem közös akarattal, nem közös terv szerint... Törekvéseik keresztezik egymást és minden ilyen társadalomban éppen ezért a szükségszerűség uralkodik, amelynek kiegészítése és megjelenési formája a véletlen." (Engels) .Igy „számtalan, egymást keresztező erő van adva, az erőparallelogrammok végtelen csoportja, amelyek kölcsönhatásának eredménye azután a történeti esemény, amelyet megint egy egészében öntudatlanul és akarat nélkül működő hatalom termékének tekinthetünk. Mert, amit minden egyes akar, azt a többiek megakadályozzák és ami bekövetkezik, olyan valami, amit senki sem akart." (Engels.)

A kapitalizmusban a társadalom szükségszerű fejlődése az egyének egymástól független, véletlen, egymást keresztező cselekedeteinek az eredményeként érvényesül. A fejlődés szükségszerű eredményét az egyének nem akarják, nem látják előre s az számukra ennyiben is a véletlen alakjában jelenik meg. A szükségszerűséget az egyének nem ismerik fel, az „vakon" érvényesül, mint idegen, objektiv hatalom műve az egyéni akaratokkal szemben. A társadalmi fejlődés szükségszerűsége uralkodik az embereken, az egyéni célkitüzések meghiúsulnak, a történet az egyének számára meglepetésszerű, váratlan események láncolata, az emberek a szükségszerűség, a „végzet" játékának kiszolgáltatott bábok, minden szabadság, társadalmi sorsuk öntudatos irányításának minden lehetősége nélkül. Ilyen szükségszerűségei a kapitalista társadalomnak a termelési ágak arányossága, amely a termelők akaratától függetlenül, mintegy hátuk megett, értékrombolások árán valósul meg, a társadalmi szükséglet kielégitése a társadalmi termelés által, ami a profitért való kapitalista termelésben nem akartan és az utóbbitól akadályozva következik be, a profitráta eme-

lésére való törekvés mellett annak nem akart sülyedése, a periodikus válságokban kirobbanó ipari ciklusok törvényszerű menete.

Ezzel szemben a szocializmusban a szabadság uralmának az alapja a társadalmi fejlődés közös akarattal való, tervszerű irányítása. A társadalmi szükségszerűségek, mint a termelési ágak arányossága, a társadalmi szükségletek kielégítése a társadalmi termelés által, a szocializmusban is érvényesülnek ugyan, de többé nem „vakon", hanem tudatosítva, az egyének közös cselekvésének az eredményeként. Az emberek felismerik a társadalmi szükségszerűségeket és ezek alapján céljaik szolgálatában közös erővel, tervszerűen irányítják és szabályozzák a társadalmi fejlődést. A társadalmi fejlődés az emberek öntudatosan akart, előrelátott, közös műve lesz és a maga szükségszerűségében is az emberi célokat valósítja meg. Az emberek társadalmi sorsuk uraivá válnak, felszabadulnak a végzetszerű szükségszerűség és az azt kiegészítő véletlen uralma alól, uralmuk alá vetik a szükségszerűséget éppen azáltal, hogy tudatosan alá vetik magukat a felismert szükségszerűségnek, és ezáltal megvalósítják a szabadság uralmát a társadalomban.

Igy a szocialista társadalomban — a kapitalista társadalommal szemben, amelyben a szükségszerűség uralkodik, — a szükségszerűség érvényesülése egybeesik a szabadság uralmával, a szükségszerűség és a szabadság, a két ellentét egybeesnek és a szocializmus valóban a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába való ugrásnak bizonyul, ugyanakkor, amidőn megmarad a szükségszerűség érvényesülési területének.

(Budapest) **Jeszenszky Erik**

JEAN RICHARD BLOCH UJ KÖNYVÉBEN még inkább, mint szépirodalmi műveiben elemző értelmiségi, aki mindig és mindenütt a szavak kikristályosodott értelmét s a szavak alatt az életet, az élet mozgató rugóit keresi. Nyugalmas foglalkozás ez. S énleg: J. élet mozgató rugóit keresi. Nyugalmas foglalkozás ez. S tényleg: J. R. B. nem pártember; ezek ellenére azonban politikai vonatkozásu irásai mégis messze érők, konkretizálni tudja bennük szellemi életünk vitás kérdéseit. Irásainak legujabb gyüjteménye,[1] komoly gondolkozásra készteti még azokat is, akik túlságosan biznak valamely iskolásan elsajátitott rendszerben. Másrészről J. R. B. irásaiban jellemzően állapitható meg az a nyugtalanság, ami a mai keresztuthoz ért francia értelmiségiek között oly általános. Bloch sorra veszi a különféle félprogressziv francia pártokat, különösen a szociáldemokrata pártot, s megállapitja róla, hogy kivénült az időből. Ez a megállapitás arra enged következtetni, hogy J. R. B. magáévá teszi a marxizmust. El is ér ide. Sőt: az egyént valahogyan belé szeretné „integrálni" a marxizmusba. Elfogadja a marxizmust módszernek; világnézetileg azonban megmarad az „egyéni" állásponton. Ebben a vonatkozásban, ami szemében döntő az az Egyén. S ezt az egyént megakarja menteni, úgy az állam, mint a forradalom elnyomása elől. Az egyéntől azonban megköveteli a „belső harcot az igazságért", vagyis azt kivánja, hogy a gyökeres változtatást az egyén önmagában kezdje. Ennek hiányával magyarázza a munkáspártok vereségeit s a fasiszta pártok előre törését. Az utóbbiak teljes egyéni szabadságot igérnek, s vezetőik igy is cselekszenek. Bloch gondolatmenete ezen a ponton válik vitássá. Az egyén kihangsu-

[1] Jean Richard Bloch: Offrande à la politique. (Les Editions Rieder.)

lyozása ezen a ponton válik veszélyessé. Jelszava: „A partizánok cselekednek, míg a hadseregek várnak." Kétségtelenül: Franciaországban a partizán harcok mindig népszerűek voltak, de vajjon elegendő-e a francia baloldali pártok partizán harca a fasizmus ellenében?

(Paris) **Löffler A.**

FISCHBEIN ÉLNI AKAR. Ezesetben kereskedni nem lehet szél ellen, kereskedni, csalafintaságokban törni a fejet, mégha az egy olyan elsőrangú és istentől kimondottan kereskedésre teremtett fő is az, mint Aron Fischbein koponyája. Ez a szél a regény elején csak bizonytalan szellőcske, sok port, szemetet és fonákságot felkavaró, de Fischbein és egyéb fischbeinek óvatos tojástánca dacára is vészesen erősbödő. A szellőcske széllé növekszik, majd viharrá dagad, ellenállhatatlan viharrá, kijátszhatatlan orkánná, megfékezhetetlen tornádóvá, magával söpörve úgy a saját maga által felkavart szemetet, mint az ellene emelt ócska palánkokat. A regény végén a szélmalomharcnak is vége. Fischbein leteszi a fegyvert, ha alkalmatlan egy becsületesebb, elgondolásában konzekvensebb életre, úgy elmerül, pokolba söpri a szél, ha pedig belátóan abbahagyja a szél ellen való fütyörészést, (ezesetben NEP, kereskedelmet, dollárokkal való üzérkedést, ravasz megkontreminálását a produktiv munka értékeinek, stb.) úgy még lehet belőle énekes halott. Együtt fütyülhet a széllel, természetesen a szél hasznára, mert az ő fütyülése által is csak erősödik és sokasodik a szél.

Ez a szél, akár szimbolikusan vesszük, akár reálisan ható formájában, valóban nem mindennapi jelenség. Nem afféle romantikus szellőcske ez, szerelmesek szivét langyosan bizsergető, aggok erőtlen tagjait felfrissítő, gyerekek bodros hajával játszadozó, hanem pontosan olyan, mint ahogy azt Pudowkin Sturm über Asien c. filmjében bemutatta. Ez a szél volt az, amelyik Zugyint is elsöpörte, az érdemes Zugyint, Rodionov Csokoládéjában. Zugyin esetében komoran bömbölt a szél, sötétséget kavarva fel maga körül, sötétséget, kételyt, véres sarat és halált. Sötét fákat rázott és a dolgozók tépett rongyait. Ellenség zászlaját és szürke felhőket a város fölött. Zugyin idejében ilyen természete volt a szélnek. Hogy elmult a tél, a szél, ha más hurokat nem is, de másképpen penget. Könyedébben, fölényesebben, erejének biztos tudatában játszibban, emberibben variálja a dallamot, érdemes Zugyinok helyett érdemtelen Fischbeinek lába alól fujja ki a talajt, természetesen az őket megillető módon. Elképzelhetetlenül kellemetlen helyzeteket teremtve, helyzeteket, amelyek már még becsületesen sem kibalanszirozhatók. Kétségbeejtő helyzeteket, amelyeknél csak a beléjükkeveredett Fischbein tragikomikusabb.

A tragikomédia magva éppen abban a tényben lelhető, hogy Fischbein, Roesmann regényének hőse korántsem agyalágyult ember, módfelett ravasz, korunkban divatjából kimenendő társadalmi berendezkedésekben elsőrangúan érvényesülni tudó, afféle spengleri ragadozó háziállat, kereskedő, kufár, aki jelenlétét a társadalomban indokolatlanul komolyan veszi. Aki földrengés, vizáradás, égszakadás, földindulás alkalmából is pedánsan felöltözködik, sált köt nyakába és cipőit korrektül befűzi. Amikor már sorsa beteljesedett, a GPU. tanácsára Krimbe utazik, még erre az útra is különfülkét bérel és útravalóul izes ennivalókkal látja el magát. Egy ragadozó, amely jobb hijján még a saját maga elpusztult testrészeibe is beleharap.

Van a regényben egy jelenet, amely Fischbein társadalmának minden kétségbeejtőségét, iszonyatosságát és borzalmasságát a napnál is

világosabban érzékelteti. Fischbein gonosz indulatú, félkegyelmü költő fia szüleinek kényszerítő hatása alatt megesküszik Karaszik doktor lányával, Bertocskával. Az esküvő pompásan sikerül, a fiatalok is visszavonulnak, amikor magából kikelve, hálóköntösben, mezitelen lábbal kiszalad a nászhálószobából az ifjú férj, és kétségbeesetten beszámol az esküvőn még jelenlévőknek arról, hogy a felesége nyomorék, hiányzik a jobb melle és mentsék meg őt rémes helyzetéből. Közben a két após már egymás között elintézte a házasság üzleti részét, a házasságközvetitő samesz is megkapta jutalékát, a vendégek felfaltak minden felfalhatót, a fiatalember kétségbeesett kiáltásait nem részesitik kellő figyelemben. Ez a jelenet lehet kritika a kereskedelem tárgya és alanya fölött, lehet kritika Fischbeinék társadalmának házassági szokásait illetőleg, de akármilyen társadalom akármilyen megnyilvánulása fölötti kritika is ez, kritika a legjavából, fellebezhetetlen és megmásithatatlan. Fischbein is érzi ezt, a regény utolsó soraiban nem hiába mondja: „Mikor Moszkvában először kimondták Lenin nevét, az összes céhek összes kereskedői élő holttestekké váltak. Jöttünk, mentünk, üzletesdit játszottunk, szidtuk a kommunistákat, de annyi tekintettel se voltak ránk, mint kocsis a lovára. Igen, a munkásosztály az csakugyan osztály. De mi, próbáld meg egyszer, kiáltsd el magad; egész világ kereskedői egyesüljetek! — mi lesz ebből? A konkurrencia kedvéért el fogjuk harapni egymás torkát, az egyik fel fogja falni a másik beleit. Itt van, ez az egyesülés. Rólunk könyveket kell irni, minket mutogatni kell a szinházban, a muzeumban, különben nem fogják elhinni, hogy ilyen emberek élnek, sokasodnak és azt képzelik, hogy nélkülük tönkre megy a világ..."

Igy a regény végeredményben derék és rokonszenves hőse: Fischbein. Akinek egész végzete szimbolikus nevében összpontosul, Fischbein: halcsont. Mert hiába is elasztikus, hajlékony és könnyebb fajsulyu dolgokra pompásan alkalmazható a halcsont, nem sokra képes olyan anyagokkal szemben, mint például a cement, a vasbeton és az acél.

(Budapest) **Remenyik Zsigmond**

A ZSIDÓKÉRDÉS. Megelégedéssel kell regisztrálnunk Marx zsidókérdésről szóló tanulmányának magyar nyelven történt megjelentetését (Phönix-kiadás, Budapest, 1934.), mert örvendetes, hogy a gyér magyar nyelvű Marx-irodalom új kötettel gyarapodott. Igaz, hogy, mint az előszó is megállapitja, már harmadik önálló kiadását éri meg A zsidókérdés magyar fordításban, azonban sem a Huszadik Század különlenyomata, sem a Bécsi Magyar Kiadó kiadása nem hozzáférhető a magyar olvasóközönség számára. Másrészt éppen a mai időkben, amikor a fasizmus sokfelé az antiszemitizmust is beállitja agitációs eszközei csatasorába, igen sokan vannak, akiknek vágya, hogy napjaink e nagy problémáját a marxizmus röntgensugarával vehessék szemügyre. Ebből a szempontból az előszó iróit, Ujvári Lászlót és Imrét illeti meg a dicséret, akik helyesen ismerték fel az előszó célját, amikor azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy Marx ez ifjukori művét, mely ugyan a maga történeti keretében a lángész megnyilatkozása volt, de mégsem mai értelemben vett teljes „marxista" elemzése a kérdésnek, közelebb hozza a felcsigázott igényű olvasóhoz, aki az esetek tulnyomó részében nyilván nem a kérdés történeti és Marx fejlődésének irodalmi dokumentumát, hanem az antiszemitizmus problematikájának mély, s az igazi összefüggéseket feltáró keresztmetszetét várta. Jól látták meg feladatukat az Ujvári fivérek, mikor a

rendelkezésükre álló aránylag szűk helyen áthidalták a Mehring egyébként nagyértékű bevezetője, s a napjaink közötti teret és — elsőnek a magyar szocialista irodalomban — kis birálatát adták Szabó Ervin, továbbá Kautsky a zsidókérdésben elfoglalt álláspontjának, végül pedig egészen a fasizmus antiszemitizmusáig vezették el a történetet és a teória fejlődését. Végső soron persze Marx Zsidókérdése a legkitűnőbb előszóval sem adhatja meg azokat a részletekbe menő felismeréseket, amelyeknek reményében a kevésbé tájékozott olvasó kezébe veszi a könyvet, — már csak azért sem, mert hiszen az előszó természeténél fogva csak az eredeti mű interpretálására szoritkozhatik. De ha gondolkozik az olvasottakon, talán így is felkél az olvasóban az a meggyőződés, hogy jó irányban kereste a probléma helyes elemzését és annál nagyobb érdeklődéssel fogad majd olyan nagyobb művet, amely már teljesen önállóan és a fasizmus napjainak szemszögéből veszi vizsgálat alá a zsidókérdés kinzó társadalmi betegségét.

(Budapest) **Bálint Endre**

AZ UJ FOTOGRÁFIA című könyvében Roth László[1] a fotográfiát mint a felépítmény egyik tartalmát nem veszi ki a társadalmi, illetve gazdasági és politikai vonatkozások összegéből, hanem minden vonatkozásban azok függvényeként mutatja be. A könyv már azért is hézagpótló, mert a fényképezést minden irányból úgy a fejlődés, mint a technika oldaláról, bemutatja; szakszerű felvilágosítással szolgál a fény és a világítás, a mozgás szerepéről; tájékoztat a fénykép s a különböző korjelenségek viszonyairól; beszél a pszichoanalizis és szuggeszció mesterségbeli alkalmazásáról; ismerteti a fénykép fajait, (portré-, divat-, reklám-, riport-, szocio-fotoó és filmfotográfia) mindent és mindenkor a szilárd világnézeti állásfoglalás szemszögéből. Ebben az összefüggésben azután elemzés alá veszi a polgári vásári fényképezést s a dokumentumok sorával bizonyítja igazát a Váci ucca s a Kärtner-strasse márkás szalonfényképészeivel szemben, akik a „tiszta művészet" jelszavával a pornografikus revü-fényképezést vezették be és tették általánossá. Ilyen körülmények közt nem marad adós a következmények levonásával s a fotográfiát mint osztálymüvészetet méri le. Ebben az értelemben R. L. szerint a fotó lencse művészi és történelmi feladata: a változtatás szolgálata. — Említésre méltók a könyv fotó illusztrációi, melyekben R. L. elméletileg kifejtett álláspontját valósítja meg maradék nélkül.

(Cluj) **M. N. J.**

LAPOK, FOLYÓIRATOK

ROMÁNIAI HANGOK

Goga Octavian lapja a TARA NOASTRA a jobboldali, „antidemokratikus" árral sodródva irja: „Száznegyvenöt éve, amióta a francia forradalom világgáröpitette az Emberi Jogok Deklarációját... a demokrácia bebizonyíthatta... hogy egyszerű hazugság az elgondolásban és vaskos lehetetlenség a gyakorlatban. Egyetlen nép, egyetlen állam se fejlődött abban a gyorsított tempóban, ahogy azt eleinte elképzelték és nem volt képes megteremteni a maga számára azt a csekély lelki nyugalmat és rendet, amellyel joga lett volna ahhoz, hogy kielégített és boldog lehessen." Majd: „... a demokrácia általános

[1] Roth László: Az új fotográfia. Victoria, Timişoara, 1933.

eszméje már a mult század folyamán tarthatatlannak bizonyult... nem tudott semmiféle alkotó küzdelem eszméjévé lenni — sőt ellenkezőleg — oszályharcokat szült, erkölcsi barrikádikat emelt egyazon nép társadalmi kategóriái közé és így a tönk szélére juttatta az emberiséget." Az osztályharcok, mint a demokrácia bűnei? Ugy látszik az okozati összefüggések összezilálódnak. — Mit irnak viszont a demokrácia hivei? „Azok akik a Cuvântul Liber-t olvassák, nagyon jól tudják, hogy mi, itt, a két szélsőség: a jobb- és bal-oldali szélsőségek ellen irnunk. Folyóiratunk cime — program: a C. L. (Szabad Szó) nem lehet szabad szó' csak egy a demokratikus szabadságjogokat tiszteletben tartó rendszerben. Sem Moszkvában, sem Berlinben, sem Rómában a szó nem szabad többé. Visszautasítunk tehát mindenféle diktaturát, a proletariátus diktaturáját épp úgy, mint a „duce" vagy a „Führer" diktaturáját." „... az a demokrácia, amelyet mi védelmezünk, Róma, Moszkva és Berlin halálháromszögébe van fogva." Ugyanez a szólam vonul végig a gazdasági liberalizmus folyóiratán, a LIBERTATEA-n is, amelyben M. Sanielevici harcol „a jobb és bal" ellen. „Semmi sem lehet szörnyübb egy művelt... ember számára, mint a magánélet szocializálása. Ez azonban úgy a bal-, mint a jobboldalról egyaránt fenyeget. — Mi a teendő? Ugy hisszük, hogy a leglogikusabb... álljunk ellen idejében a szocialista utópiának... és ne hagyjuk elcsábitani magunkat, ama látszólagos idealizmus által, amit tartalmaz... Ne engedjük, hogy a demagógia olyan arányokat öltsön, amelyek a veszélyeztetett társadalmi csoportot brutális reakcióra kényszerítik, olyasmire aminek aztán sem a józan észhez, sem ideáljainkhoz nincsen semmi köze. Egy liberális gazdaság az egyedüli, amely prosperálni képes; mérlegelt szociálpolitikától segítve..." A gazdasági liberalizmus utolsó mohikánjai, még a monopoltőke minden liberalizmussal felszámoló korszakában is kitartanak. „Az a naiv és logikátlan elmélet — mondja a Libertatea ugyanazon számában An. Gusti, — amely szerint a diktaturák külön birálandók el... nem vehető figyelembe. Minden diktatura lényegében jobboldali" — Ez a tüzetesen általánosító, megkülönböztetésekkel szemben türelmetlen hang más területeken is tüzel. Scarlat Callimachi, egykori frontharcos irja a Cuvântul Liber február 17.-i számában: „Ma a Távolkeleten, akárcsak Európában, a politikusok, nagyiparosok és finánctőkések egy új mészárlást készítenek elő... A japán imperializmus biztositó szelepet keres a kinai vagy orosz területek elözönlése által. A revánsgondolatokra, fajgyülöletre és ultranacionalista képzelgésekre épült hitleri Németország a versailesi békeszerződés revizióját akarja..." „Az már kissé késő, hogy helyzetünk megjavitását a csődöt eredményező okok felderítése által kiséreljük meg; manapság már nagyrészt ismerjük az elkövetett hibákat... gyógyírokkal nem megyünk semmire, radikális cselekvésre van szükség. Ehhez azonban a pénz-potentátok egész osztályának feláldozása volna szükséges, ami a jelen pillanatban megvalósíthatatlan... A háború ki fog törni. Sem az államszövetségek, sem a genfi szép szónoklatok nem fogják tudni megakadályozni..." Konkluziói viszont frontharcos-romantikába fúlnak: „Csak azok, akik részt vettek az 1914—18-as mészárlásban, tudják megakadályozni egy új véres konfliktus kitörését." Milyen különös, hogy ez a jóindulatú hang ugyanoda konkludál, ahová Göring frontharcos kormányokat követelő nyilatkozata.

A „valódi nacionalizmus" hivőinek egyike Enric Otetelişanu a LUMEA NOUA hasábjain a Nemzeti-Korporatista-Liga megalakitásával kapcsolatban leszögezi: „jónak találtuk, hogy a Liga elnevezé-

séhez hozzácsatoljuk a „nemzeti" jelző is... Nagy hiba volna azonban összetéveszteni a mi nacionalizmusunkat, ama politikai pártok által gyakorolt nacionalizmussal, amelyektől mindenben, még nacionalista tanunkban is különbözünk." — A „nemzeti-korporatizmusból" az emelkedettebb érzések sem hiányozhatnak: „Az egyház autonómiája — irja Mihail Manoilescu, a Lumea Noua ugyanazon számában — a nemzeti-korporatizmus számára nem programpont, hanem h i t. A korporatizmus, amely minden társadalmi funkció önállóságát elismeri... meghajlik... a legrégibb s a legnemesebb funkció előtt... az Államnak az Egyházzal való szövetsége kor-parancsolat. A holnapi ideális államnak az Egyházzal való szövetségéből indul majd ki az anyagiasság elleni szellemi mozgósitás..."

(Cluj) (Ks.)

A MAGYAR BÁBEL

Nagy vihart kavart Horváth Árpádnak, a Nemzeti Szinház Madách előadásáról szóló tanulmánya, amely a NYUGAT-ban jelent meg. Igen figyelemre méltóak ezek a megállapításai: „A magyar színpad, az európai modern színpadfejlődéssel szembeállítva kihagyásokat mutat. Színészetünk még mindig kizárólag túlsullyal járja a realizmus útját. Utolsó színpadi forradalmunk, a század elején, a T h a l i a volt, amely a pathetikus deklamációs stilussal szemben, (ami legfeljebb technikai virtuozitásokban tudott frissülni,) a naturalizmus felszabadító betöltését hozta el a magyar színjátszás számára. Azóta éppen csak véletlen vagy kényszerű beszivárgás, de nem program és studium formájában érvényesítő hatás az, amit az európai fejlődés a mi színészetünknek juttatott, holott a magyar színész anyag, — a világnak egyik legelsőbb komédiás-matériája, — tudna s tudott volna az élen is haladni. S amikor Madách a génius mai megszólaltatásának felelősségét rágördíti a mai színpad lelkiismeretére, éppen az ő kultuszának tradició-tiszteletében kell lehajtanunk fejünket s arra a 30 éves fejezetre gondolnunk, amit a korszerű színpadstilus fejlődéshiánya a mai magyar színpad számára a mult légüres tereként hagyott."

Supka Géza a SZÁZADUNK-ban Georges Sorelről, „a modern diktaturák apjáról" ir tanulmányt. Foglalkozik benne Leninnek és Mussolininek Sorelhez fűződő kapcsolataival. „Lenin és Trockij — irja — Svájcban való tartózkodásuk idején, a háború alatt tanulmányozták Sorelnek az erőszakról irt könyvét. Hivatkozás történik annak főként a következő passzusára: — Az egész emberi történelem menetében egyetlen nagy és komoly tényezőt ismerünk s ez az erőszak, feltéve, ha az orsztályharc brutális és közvetlen kifejezését képviseli. Csak erőszakból születhetik emberhez méltó nagy dolog. Csakhogy ennek az erőszaknak nem úgy, mint eddig: felülről lefelé, hanem lentről felfelé kell majd ezután hatni." Ahogy a tanulmány ezt az idézetet felhasználja, könnyen vezethet félreértésre, mert a cikkiró nem emliti, hogy az osztályharc nem az egyéni erőszakot jelenti.

Supka foglalkozik Mussolini és Sorel kapcsolataival is.

Mussolini még 1914 nyarán — közli a tanulmány — a hires anconai szociáldemokrata kongresszuson, mint a párt hivatalos lapjának az Avantinak fiatal szerkesztője, előadást tartott Sorelről és azt követelte a párttól, hogy térjen le a demokratikus parlamentarizmussal való folytonos megalkuvások utjáról és lépjen végre a közvetlen akciók mesgyéjére. Ennek a beszédének következménye volt aztán, hogy szakitani kellett pártjával."

A cikk a továbbiakban elmondja, hogy Sorel 1921-ben levelet irt

Mussolini lapjához, a Popolo d'Italia-hoz.

A „fasiszták bebizonyították — irja Sorel — hogy a maguk erőszakos fellépésével igen előnyösen pótolhatják az állami hatalmat, amely nyugodtan eltűrte, hogy a szocialisták vadul leterrorizálják a polgárságot. A fasisztákat az az ihletett gondolat töltötte el, hogy önmagukat állitsák az állam helyébe a szocialisták ellenében s hogy igy védjék meg és tartsák épségben a Garibaldi által megszerzett nemzeti szabadságot. A fasizmusban olyan mozgalom kiindulásánál tartunk, amely szükségképp lefogja rombolni a napról-napra mind használhatatlanabbá váló parlamentarizmus egész épületét."

A cikkiró a fentiekből aztán levonja a maga és társadalma hibás konkluzióját, hogy „a tulzó nacionalizmus között mindig is voltak bizonyos kapcsolatok."

A PROTESTÁNS SZEMLÉ-ben Harsányi Pál cikkezik Szabó Pál magyar iróról és ez alkalommal ezeket az általános érdekü megállapításokat teszi: „Az iró nem kötelezhető társadalmi reformok hirdetésére, de joga van a nyilt ostorozó szóhoz. Azért, ha valaki észreveszi a papság körében terjedezni kezdő gyöngeségeket, a tornyosuló problémákat: még nem feltétlenül egyházfelforgató és istentagadó. Azért, hogy valaki szólni mer a hitbizományi birtokok óriási nyomásáról, embersors nehezítő kihatásairól, még nem feltétlenül bolsevista. De természetes, ha valaki reformálni, javitani akar, nem hizeleghet örökké. Nem árt ha az irók beszéde néha-néha úgy csendül mint a társadalom lelkiismeretének szava."

Felekezeti lapban ennyi szabadelvüség mindenesetre tiszteletreméltó, a baj csak az, hogy az a társadalmi lelkiismeret — amelyben az iró hisz — maga is problematikus.

(Budapest) (n. l.)

FASISZTA GONDOK, FASISZTA TANÁCSOK

Az OGGI az idősebb generációval polemizál, akik azt mondják a fiatalokról, hogy ártatlanok és ugyanazt akarják, amit a szülők, nagyapák és ükapák akarták fiatal éveikben: megváltoztatni a világot. Az olasz fiatlok ellenvetéssel élnek: „A modern fiatlság nem hevül, nem állítja, hogy „megváltoztatjuk a világot". Inkább ezt állítják: „Az idők gyökeresen megváltoztatták életünket, tudomást kell szereznünk erről az ujdonságról." És mi ez az ujdonság, — kérdezik. Feleletük: „A rádió, a repülőgép, a táviró, a tengeralattjáró, a távolbalátás... amiknek nem csupán technikai értékük van, hanem, — és mindenekfelett! — spirituális értékük; olyan értékek ezek, melyek megakadályozzák a fiatalt abban, hogy ismert romantikus mondatát hangoztassa: „Meg akarok mindent változtatni." Az ifjú kényszerítve érzi magát, ha komolyan akar élni, hogy megfogadja, hogy tudomást szerez erről a valóban transzformált világról. Szükségességből kell megvetnie az érett pedagógus szavait. Mélyen kell a mai ifjúnak megvetnie azokat, mert nem egy fékezhetetlen fiatalság entuziazmusából, hanem ebből a valóban új korból ered."

Az IL SAGGIATORE egy a művészet hivatásáról irott cikkében olvasható: „Ma az individuum nem fogható fel önmagába izoláltan, hanem mint a társadalom részese; ma, amikor az egyén érdeke az általánossal van összenőve, nem lehet egy spirituális individualizmust elképzelni, mint önmagának célját. A tevékenység minden területén, a politikától a költészetig, a gazdaságtól a bölcseletig, nincs helye már az individuálitásnak, amennyiben csupán csak az." Az OGGI válasza erre: „Tetszik nekünk ez a megállapítás. Az individualitás

„amennyiben csupán az", nem alkothat semmi jót: az emberi tevékenység minden megmozdulását egy zárt körbe szorítja. Az élet pedig csere; a művészet, miután az élet egyik manifesztációja, (a kifejező) egyestől elindulva tartozik elterjedni s konkrét értéket képviselni a társadalomban. Az é n pápái a filozófiában, a kritikában, a művészetben a dekadencia, az eltompult kulturális érzék képviselői. Csak az az igazi intellektuális tevékenység, amelyik minden más tevékenységgel versenyezve az élet felépítéséhez hozzájárul.' '

A QUADRIVIO „Bizonyosság" cimen vezércikket közöl: „A Quadrivio Rómában született a fasizmus tizenkettedik évének előestéjén, hogy szorgalmasan formálja a világ történelmét. Ha igaz, amint költőien egy filozófus mondta, hogy az emberiség története isten gondolata az emberek földjén, akkor ez azt jelenti, hogy Róma még ma is: isteni formula, mely felé univerzálisan igazodnak, ha nem is teljes öntudattal. Felfedni mindenki előtt — olaszok és idegenek előtt — ezt az új római ragyogást, interpretálni azt a gondolatot,mely keresztülhat virágosan a ma ezer nyomoruságain, hogy az emberi kreaturának kevésbé hálátlan hazát adjon, mily méltó feladat egy irodalmi lap részére, ha abszolut bizonyosságot akar terjeszteni, amit már azért is lehet, mert az már meg is van."

A regényirás kriziséről közöl cikket az OGGI. A zavaros és természetesen zavart okozni is akaró tanulmányban többek közt a következő igen jellemző sorokat olvassuk: „Az „osztály" fogalma meghalt; vagy legalább is megszünt tengelyszerepe, mely körül az élet forog. A polgárság is, mely egy osztálydoktrinából nőtt ki, meghalt: de nem azért — és ez a bolsevizmus legnagyobb tévedése — mert egy másik osztály kelt a helyettesítésére; hanem, mert a társadalom minden választófala leomlott, átadva helyét egy nagyobb értéknek: a kollektivitásnak, s a modern világ csak ebben látja önmagát, céljait és kötelességeit. Az osztály fogalmának dekadenciájával egyidejüleg fejlődött ki az individualitás értéke; s ez nem azért lépett föl, mert a társadalom tág arénájában mindegyik individuum megtalálta saját helyét, jogának és feladatának teljességét, hanem, mert az individuális értékekhez azért kellett folyamodni, hogy rendet, akaratot, hangot biztosíthassanak a tömegeknek." S miután cikkiró tovább vezeti, most már könnyen elképzelhető módon „tudományos" levezetését, szemére veti a fiatal olasz írógenerációnak, hogy azért nem tud valóban fontos regényt produkálni, mert „az olasz regényirók még nem vették észre, hogy megváltozott a fény és hogy egy olyan klimában élnek, mely már háromnegyedrészben az új korszaké..."

Közelebbről érdekel minket a SAGGIATORE egyik cikke, mely a magyar ifjuság orientációjáról számol be: „Az öreg liberális mithológia megbukott a világ legtökéletesebb ifjuságának szeme előtt. Arról van most szó, hogy a jövőt készitsék elő új államok és szervezetek alkotásával. És ez alkalommal, merre szándékszik haladni a maï magyar ifjuság? Azt felelni, hogy „jobbra", vagy „balra" lehetetlen, s ez a terminológia nem is felel meg többé a kornak, nem meríti ki a politikai lehetőségeket... Egy forradalmi megoldás távol áll a maï magyar ifjuság temperamentumától és lehetőségeitől. Ottlik György irja, hogy csak a sulyos belső visszaélések s a nemzetközi politika sulyos megaláztatásai tolhatják a fiatalságot egy forradalmi processzus felé: ebben nem is kételkedünk. Valóban: a magyar nagyon fegyelmezett és nagyon hazafias, igen jó katona, akkor is, ha civilben van, hogy az erőszakhoz nyuljon, kivéve az extrém eseteket: a forradalom temperamentum és elhatározás, azonkivül, hogy a körülmé-

nyek kérdése; a forradalom gyors és erőszakos processzus a radikális helyettesítés érdekében: forradalom alkalmával új politikai osztály lép fel és az állam közepébe új politikai formulát állít. Mindennek nincs lehetősége a közel jövőben Magyarországon. Inkább egy evolucióra lehet gondolni, az uralkodó osztályok egy megfiatalodásában lehet bizni s a politikai programok felfrissitésében. Már 1932-ben olvastuk Gömbös miniszterelnök programját, melynek számos pontja mentes a liberális koncepcióktól. És amikor olvassuk, hogy „az új generáció részére a magántulajdon nem valami szentség, csupán opportunus valami", megállapithatjuk, hogy az új eszmék áthatották a magyar ifjúság lelkét is... Ha Ottlik azt irja, hogy egy megoldás a „nácik" mintájára — és itt fel kell tételeznünk, hogy nem disztingvál a nemzeti szocializmus és a fasizmus között — nem látszik lehetségesnek, mert Magyarországon nem lehet fellelni azokat a motivumokat, melyek a nemzeti szocializmust hatalomra segitették, evidens, hogy összetéveszti a nemzeti szocializmus mély igazságait forradalmuk okkazionális motivumaival. Az új rend szükségessége mindenütt mutatkozik: hiányozhatnak, mint Magyarországon is a viharos fellépés, vagy a fegyveres felkelés okai, vagy az erőszakos reakció lehetőségei; de új intézményeket szükségts alkotni: erről a fiatalok előbb, vagy utóbb meg fognak győződni, ha még eddig nem győződtek meg..."

(Milánó) **(n. l.)**

A BÉCSI ESEMÉNYEK

Mussolini győzelme. „A nemzeti szocialisták elleni védekezésre két theória állott Ausztria rendelkezésére. Az egyik a francia volt, mely azt mondta, hogy habár Ausztriában jelenleg demokratikusan kormányozni nem lehet, a demokrácia fundamentumát minden áron meg kell őrizni és hogy ezt a védekezési rendszert csak a szociáldemokraták és keresztényszocialisták együttműködése biztosithatja. Ezzel szemben az olasz theória azt mondta: Ausztria csak akkor tarthatja magát, ha az összes pártokat szétveri és magát egy tiszta autoritativ rendszerre bizza. A francia tézist, mint minden mást, ami francia részről jött, a kormányok csak félvállról kezelték, de annál mohóbban az olaszt, mely most végre győzelmet aratott." (DAS NEUE TAGEBUCH.)

Egy pártnál több veszett... „Mért ujonganak a reakció összes táboraiban az örömtől a bécsi munkások vérző szenvedésén? Csak azért, mert a középeurópai marxizmus kénytelen volt egyik utolsó pozicióját feladni? Nem. Ezeknek a felkelés leverése többet jelent. Amit a Curia védencei Bécsben összeágyuztak, az nem egy párt, nem egy időhöz kötött politikai alakulat; ami itt elpusztult az egy egész korszak szellemi és politikai eredménye... A történelem folyamán ujra és ujra bebizonyosodott: aki a reakció táborában küzd, az a ma győztese, aki azonban a haladásért és a szabadságért harcol, még akkor is a holnap győztese lesz, ha ma el is esik. Az utolsó szó joga nem az ágyukat, de mindig az eszméket illeti." (DIE WAHRHEIT.)

Esküszegők munkában. „Ritkán látni olyan tisztán a jog és jogtalanság választóvonalát, mint itt. Dollfuss és miniszterei az elnök engedélyével az alkotmányra tett esküjüket egyszerűen semmisnek nyilvánitották, ami ilyen hitbuzgó férfiaknál kissé meglepő. Ez az esküszegés tette lehetővé, hogy az ország legnagyobb pártját márólholnapra semmisnek nyilvánitsák és ha ma a felelősséget a szocialistákra akarják hárítani, akkor jól tudja mindenki, hogy ez hazugság, mert az általános sztrájk utolsó és kétségbeesett védekező válasz volt

a kormány nyilt alkotmányszegésére." (BASELER NATIONAL-ZEITUNG.)

Kilencven köbméter levegőért! „A bécsi munkásházakban asszonyok és gyermekek konyhakéssel védték azt a kilencvenköbméter levegőt, amit nekik a vörös Bécs adott. Bécsben nehéz tüzérség vonult fel a hirdetési adók ellen, melyeknek jövedelméből gyermekotthonokat építettek... A háborúban még a német vezérkar is gondolkodott egy-két napig, mielőtt békés városok házsorai közé lövetett. A keresztény és hazafias osztrák kormánynak nem voltak ilyen aggályai: ők jól ismerték a terepet és tudták, hogy a villák a lőtávolságon tulesnek. Az osztrák vezérkariak humanitása a Cottage-nál kezdődött: ott laknak a bőrzehiénák és az osztrák ébredés zászlószövetszállitói. Ők csak a munkásházakat lőtték gránátokkal... pedig a munkások semmi más nem csináltak, mint védekeztek a házaikba benyomuló betörők ellen, akiket a kormány parancsolt ilyen aljas munkára." (DIE NEUE WELTBÜHNE.)

Tömjénfüst... „Dollfuss ellenzéke a nemzeti szocialisták köré fog csoportosulni, akik a zsidógyülölet felmelegítésével a legnépszerűbb agitációs eszközzel rendelkeznek. Az új Ausztria, a „keresztény német rendi állam" — szegény és gyenge lesz. Ez az állam a régi osztrák tradiciókat fogja ápolni és a katholikus világ előharcosa akar majd lenni, akárcsak a nagy Monarchia. Legyen Ausztria hatalmas vagy kicsi, császárság vagy köztársaság, világhatalom, vagy világlelenc: egyben Ausztria egyforma marad és ez magyarázza meg a legjobban minden politikai megmozdulását: Ausztria a katholikus mozgalmak központja marad és ma, amikor a katholicizmus Németországban el van nyomva, ebben a szerepben még jobban tetszeleghet önmagának. Ausztriát még ma is Seipel gondolatai irányítják. És biztos, hogy a Dollfussok, a Schmitzek, Schuschniggok, akik ma a seipeli eszmék képviselői, jobban értik meg Ausztriát, mint a zsákmányukat elkaparitani akaró Habicht." (PRAGER TAGEBLATT, 18. II.) (F.)

A MEGOLDÁS FRANCIA RECEPTJEIBŐL

A franciák mindig individualisták voltak. Innen magyarázható, hogy még ma is nagy részük a marxi elvekkel szembe helyezi a Proudhoniakat. Szerintük nem a marxi kollektivitás, hanem a szindikalista megoldás a jövő utja. Hallgassuk meg, miket mondanak: „A fiatalság a kétségbeesés nyomása alatt cselekszik. — Irja P. Ganivet. — Oroszországot kivéve mindenütt veszélyben érzi magát. Vagy ami még rosszabb: halálra itélve... a kapitalizmus, a hagyományos profit-gazdaság által." — „Európa minden országában azzal a kifogással szorítják háttérbe a fiatalságot, hogy nincs hely: a fiatalság kész a legrosszabbra. S a döntő pillanatban a félrevezetés áldozata." — A cikk pontról-pontra halad. Az iparról ezt irja: „Az élő és mozgó dolgok... koncentrálásával az iparosítás megzavarta az emberi munka feltételeit, a gondolkozás és az érzés hagyományos formáit. A mult századbeli ipari forradalom utolsó gyümölcse, a koncentrálás kompromittálással fenyegeti a tudományos technika és a racionális munka legszerencsésebb eredményeit." — Meglepőek a parasztságról irott sorok: „Szerintünk nem vették eléggé figyelembe, hogy a háború óta, az összes forradalmi mozgalmak, melyek valami eredményt értek el, lényegükben paraszt-mozgalmak voltak. S míg a szervezett ipari munkásság által táplált és alátámasztott általános sztrájkok, fegyveres felkelések, passziv ellentállások kudarcot vallottak, addig az európai parasztság elérte azt, hogy radikálisan felforgatta a közgazdaság alapjait és erősen behatott az események folyására... A nemzetközi pa-

rasztság a földmegoszlás új jogi tételezését és új gazdasági rendszert követel; a földbirtok hagyományos rendszere nem felel meg a kor gazdasági követelményeinek; ezért az öröklési törvények, a bér, a földjáradék s mindezen rendelkezések radikális megváltoztatását követelik, melyek hol elősegítik, hogy hatalmas földbirtokok egy kézen legyenek és mint Spanyolországban, megműveletlenek maradjanak, vagy feudális módon kezeltetnek mint Porosz- és Magyaroszágon; a föld kihasználását a paraszt közösségekre kell bizni." — Amint látható csak egy kivezető út van, a szindikalizmus: „A szindikalizmus... összetételénél, irányánál fogva, s mert egyben az összes termelők közti kapcsolatok központja, s mert egyetlen gyujtó pont ahol egy új Humanizmus értékei ki formálódhatnak... különösen hivatva van napjaink problémáinak helyes megoldására..." — „A munkásságnak vigyázni kell, nehogy a félrevezetett és fejétvesztett középosztály ellene forduljon.. A munkásság és a középosztály közti szövetség kérdésével... (1850-ben) már Proudhon is foglalkozott." — „A szindikalizmusé a jövő... Az Egyesült Államokban Roosevelt kisérlete együtt jár a szindikátusok kiépitésével." (L. Hommé Réel.) Szerző elképzelhetetlen rugékonysággal használja a szindikalizmus fogalmát, s ez nagyon gyengiti érveit.

Jean Richard Bloch is a kivezető utat keresi mikor ezeket irja: „Számos előjel bizonyítja," hogy a pénz uralmáról a munka uralmára való átmenet megindult. Például Oroszországot és az Egyesült Államokat veszi. „De — teszi hozzá — naivság lenne feltételezni, hogy ez az átmenet minden ellenállás nélkül megy végbe. Egész a filozófia területéig hatoló energikus erőfeszitések történnek a kapitalizmus életének meghosszabbitása céljából, hogy megszabaditsák eddigi tulkapásaitól és összeszedjék utolsó erőit." Jó példa erre az Egyesült Államok: „A technika azon van, hogy az ember válláról a terhet a gépre tegye át." A technokraták elképzelése szerint „a társadalmi kérdés a multé. Olyan kérdés ez, ami a technokraták számára már nem létezik." A technokraták a bibliai mondásból indulnak ki, mely azt mondja: „homlokod verejtékével keressed meg a kenyered," s ettől a bibliai átoktól akarják megszabadítani az embert. Az oroszok egy másik bibliai mondásból indulnak ki: „Aki nem dolgozik az ne is egyék." De míg a „technokraták meg vannak szállva" ettől az átoktól, addig az oroszok „önmagában való dologként veszik a munkát. Mint gyakorlati adottságot fogadják el." A különbség a két „munkafilozófia" között világos: „Ha arról van szó, hogy a munka terhét csökkenteni kell, akkor egyet értenek, de mikor ebből a technokraták azt következtetik, hogy az emberiség teljesen munkanélkül fog élni, az oroszok ezt nem fogadják el. Mert a munkát a végtelenségig módosithatom, de sohasem törölhetem el teljesen." — Mindaz, amire az orosz intézmények tanítanak és a tanubizonyítékok, amiket a mai Oroszországról mondanak, arról győznek meg, hogy az orosz vezető férfiak pozitivebb és reálisabb szellemet tanusítanak, mint a Brain Trust (Agy Trust) ideologusai." (Europe.)

Általában az amerikai kisérletben nem nagy a bizalom. Paul Friot irja a N. I. R. A.-ról: „Amint a szovjetrendszer, vagy a fasizmus, úgy ez sem más mint kisérlet a nemzeti gazdálkodásnak a mai élet feltételeihez való ujjászervezésére„ hogy megszüntesse az anarchiát... helyreállitsa a normális feltételeket és szervezze az elosztást. Eredetisége abban áll, hogy sem politikai, sem ideológiai felépitménye nincs." — S felteszi a kérdést: „Vajjon sikerülhet-e politikai diktatura nélkül Roosewelt terve?" (La Grande Revue).

(Paris) **(Löffler A.)**

Felelős szerkesztő: **Kibédi Sándor** **Fraternitas R.-t., Cluj nyomása**